

1. The first part of the paper is devoted to a discussion of the general principles of the theory of the structure of the atom.

॥ मूलम् ॥—नलई पंचाणुलई । अष्टाणुलई तहेव नलई ॥ एवइयाइं सहस्साइं । सप्प-
एसाण विवरीयं ॥ ३५ ॥ व्याख्या—‘ नलईत्ति ’ वैपरीत्येन सप्रदेशानां नवतिश्च सहस्राणां क्र-
मेणावगंतव्या. वैपरीत्यं चेदं—क्षेवतः सप्रदेशानां नवतिसहस्राणि, द्रव्यतः सप्रदेशानां पंचनवतिः
सहस्राणि, कालतः सप्रदेशानामष्टनवतिः सहस्राणि, प्रावतः सप्रदेशानां नवनवतिः सहस्राणीति ।

॥ मूलम् ॥—एणसिं जहासंचव—महोवणयं करिज्ज रासीणं ॥ सञ्चावणं य जाणिज्जा ।
ते अणंते जिणाजिहिण् ॥ ३६ ॥ व्याख्या—‘ एणसिंत्ति ’ एतेषां पूर्वोक्तानां सप्रदेशानां राशीनां
यथासंचवमर्थोपनयं अर्थप्रावनां कुर्यात्. अर्थप्रावना तु सप्रदेशानामष्टवहुत्वविचाररूपा पूर्वव्या-
ख्याने कृतैवेति नेह प्रतन्यते. अत्र लक्षसंख्यानां पुद्गलानामष्टवहुत्वविचारणमव्युपपन्नमतिशिष्य-
व्युत्पादनार्थं, परमार्थतस्तु तान् पुद्गलाननंतान् जिनाजिहितान् जानीयादिति ॥ ३६ ॥ इति श्रीम-
द्भरत्तसिंहसूत्रिर्विरचिता पंचमहागवत्यंगपंचमशतकप्ररूपितपुद्गलषट्त्रिंशिकावृत्तिः समाप्ता. श्रीरस्तु.
आ ग्रंथ श्रीजामनगरनिवासी पंढित श्रावक हरीशालाल हंसराजे स्वपरना श्रेयसाटे पोताना छापखा-
नामां तापी प्रसिद्ध कर्मां हे. ॥ समाप्तोऽयं ग्रंथो गुरुश्रीमच्चास्त्रिविजयमुप्रसादात् ॥ श्रीरस्तु ॥

॥ मूलम् ॥—ते चेव य ते चउहिंवि । जमुवचरिज्जांति पुगगला दुविहा ॥ तेण उ वड्ढी हाणी । तेसिं अनोन्न संसिद्धा ॥ ३२ ॥ व्याख्या—‘ते चेवत्ति’ तस्मात्पुद्गला द्विविधाः सप्रदेशा अप्रदेशाश्चेत्यर्थः, उपचर्यंते विशिष्यंते चतुर्भिरेपि भावकालादिभिः, परमार्थतस्तु त एव ते नान्ये. अयमर्थः—ये किल कल्पनया पुद्गला लक्षसंख्या लुक्तास्ते परमार्थेन त्वन्ताः संति. तेषां मध्या-त्केचिद् द्रव्यतोऽप्रदेशाः, शेषास्तु द्रव्यतः सप्रदेशाः. य एव द्रव्यतोऽप्रदेशाः सप्रदेशाश्च विचार्यंते, तेन तेषां पुद्गलानां वृद्धिर्हानिश्च अन्योन्यसिद्धा इतरेतराश्रयेति परस्परापेक्षयेत्यर्थः ॥ ३२ ॥

॥ मूलम् ॥—एएसिं रासीणं । निदरिसणमिणं ञणामि पच्चकं ॥ बुद्धीए सबपुगल—जावं तावाण लक्खानं ॥ ३३ ॥ व्याख्या—‘एएसिंत्ति’ एतेषां राशोनामिदं प्रत्यक्षं निदर्शनं ञणामि, बुद्ध्या कल्पनया यावंतः सर्वे पुद्गलास्तावंतो लक्षा इति ॥ ३३ ॥

॥ मूलम् ॥—इक्कं च दो य पंच । दस य सहस्साइ अप्पएसाणं ॥ जावाईणं कमसो । चउएहवि जहोवइठाणं ॥ ३४ ॥ व्याख्या—‘इक्कं चेति’ एकं द्वे पंच दश सहस्राणि अप्रदेशानां भावकालद्रव्यक्षेपाणां चतुर्णामपि यथोपदिष्टानां क्रमेणान्वगंतव्यानि ॥ ३४ ॥

था यदेव उव्याप्रदेशेभ्यः क्षेत्राप्रदेशेषु सहस्रपंचकं वर्धते, तदेव द्रव्यसप्रदेशेभ्यः क्षेत्रसप्रदेशेषु हीयत इति. स्थापना सूत्रमध्ये विलोक्या ॥ २९ ॥

॥ मूलम् ॥—अहवा स्वित्ताईणं । जमप्पएसयाण हायए कमसो ॥ तं चिय स्वित्ताईणं । प-
स्विट्ठइ सप्पएसणं ॥ ३० ॥ व्याख्या—‘अहवेत्ति’ अथवा द्रव्यक्षेत्रादीनां यदप्रदेशानां हीयते
त्रमशस्तदेव सप्रदेशानां क्षेत्रादीनां पस्विर्धते इति. अग्रमर्थः—क्षेत्राप्रदेशेभ्यो द्रव्याप्रदेशेषु पंच
सहस्रा हीयंते, तत एव क्षेत्रतः सप्रदेशेभ्यो उव्यसप्रदेशेषु वर्धते. तथा य एव द्रव्यतोऽप्रदेशेभ्यः
कालाप्रदेशेषु त्रयः सहस्रा हीयंते, त एव द्रव्यसप्रदेशेभ्यः कालप्रदेशेषु वर्धते. तथा यदेकं सह-
स्रं कालाप्रदेशेभ्यो ज्ञावाप्रदेशे हीयते तदेव कालसप्रदेशेभ्यो ज्ञावसप्रदेशेषु वर्धते इति ॥ ३० ॥

॥ मूलम् ॥—अवरुप्परप्पसिद्धा । बुद्धी हाणी अ होइ दुएहंप्पि ॥ अपएस सप्पएसण । पु-
ग्गलाणं स लक्खणं ॥ ३१ ॥ व्याख्या—‘अवरुत्ति’ परस्परतोऽन्योन्यापेक्षया प्रकर्षेण सिद्धा
प्रतिष्ठिता स्वलक्षणतः स्वस्वरूपतो वृद्धिर्हानिश्च ज्ञवति, द्वयोस्पीति पुद्गलानां ज्ञावकालद्रव्यक्षेत्रवि-
शिष्टानां क्रमोत्क्रमाभ्यां वृद्धिहानिमतां अप्रदेशराशेश्चेत्यर्थः ॥ ३१ ॥ अमुमेवाद्यं व्यनक्ति-

॥ मूलम् ॥—पहमं अप्पएसाणं । बीयं पुण होइ सप्पएसाणं ॥ तइयं पुण मीसाणं । अप्पबहु अप्पन्नं तिन्नि ॥ १८ ॥ व्याख्या—‘पहमंति’ प्रथमं उव्याद्यप्रदेशानां चतुर्णां पुद्गलराशे-
नां परस्परमव्यवहृत्यमुक्तं. द्वितीयं तेषामेव द्रव्यादितः सप्रदेशानां. तृतीयं मिश्राणामिति सप्रदेशा-
नां मिलितानामित्यर्थतो व्याख्यानद्वारेण त्रीण्यव्यवहृत्यानि जवंति. सूत्रे त्वेकमेवादव्यवहृत्यमिति.
॥ १८ ॥ सप्रदेशानामन्योन्यं हासवृद्धिप्रमाणमाह—

॥ मूलम् ॥—ठाणे ठाणे बुद्धइ । भावाइणं जमप्पएसाणं ॥ तं चियं जावाइणं
। परिगस्सइ सप्पएसाणं ॥ १९ ॥ व्याख्या—‘ठाणेत्ति’ जावादीनामादिशब्दात्कालद्रव्यक्षेत्रा-
णामप्रदेशानां स्थाने स्थाने यद्वर्धते तदेव सप्रदेशानां जावादीनां परित्रस्यते. यथा किल कल्प-
नया लक्षं पुद्गलाः, तेषु जावतः कालतो द्रव्यतः क्षेवतश्चाप्रदेशाः क्रमेण एक द्वि पंच दशसहस्र-
संख्याः संहताः, सप्रदेशास्तु नवनवति अप्पन्नवति पंचनवति नवतिसहस्रसंख्याः, ततश्चाभावप्रदेशे-
भ्यः कालाप्रदेशेषु सहस्रं वर्धते, तदेव जावतः संप्रदेशेभ्यः कालतः सप्रदेशेषु हीयते. तथा यदे-
व कालाप्रदेशेभ्यो द्रव्याप्रदेशेषु सहस्रत्रयं वर्धते तदेव कालसप्रदेशेभ्यो द्रव्यसप्रदेशेषु हीयते. त-

द्रव्यतः सप्रदेशेभ्यः कालतः सप्रदेशा विशेषाधिकाः. कालतः सप्रदेशेभ्यो जावतः सप्रदेशा विशेषाधिका इति ॥ १९ ॥ अथ मिश्राद्यपबहुत्वमाह—

॥ मूलम् ॥—मीसाण संकमं पइ—पएसा खित्तुं असंखगुणा ॥ जणिअया सठाणे पुण ।
 थोवच्चिं अ ते गहेअवा ॥ १६ ॥ व्याख्या—‘मीसाणत्ति’ मिश्राणामित्यप्रदेशसप्रदेशानां मी-
 खितानां संक्रमंप्रतिप्रदेशेभ्यः सप्रदेशेष्वल्पबहुत्वविचारसंक्रमे क्षेत्रतोऽप्रदेशेभ्यः क्षेत्रतः सप्रदेशा-
 असंख्यगुणाः. स्वस्थाने पुनरप्रदेशान् विहाय केवलं सप्रदेशचिंतायां डव्यकालजावानां सप्रदेशा-
 नां क्रमशो विशेषाधिकानामपेक्षया स्तोका एव, ते क्षेत्रतः सदेप्रशा इति ॥ १६ ॥ एतदेवोच्यते—

॥ मूलम् ॥—खित्तेण सणएसा । थोवा दवछजावुं अहिया ॥ सपएसपावहुयं । सठाणे
 अण्णुं एवं ॥ १७ ॥ व्याख्या—‘खित्तेणत्ति’ शेषसप्रदेशापेक्षया क्षेत्रतः सप्रदेशाः स्तोकाः, स्तो-
 कत्वे च साध्ये युक्तिः पूर्वविचारितैव. ‘दवछजावुं अहियत्ति’ द्रव्यतः कालतो जावतश्च सप्र-
 देशाः क्रमशो विशेषाधिकाः. अर्थत इति व्याख्यानोपेक्षया इहं स्वस्थाने सप्रदेशानां पुद्गलानाम-
 ल्पबहुत्वमवगंतव्यमिति ॥ १७ ॥ अल्पबहुत्वसंख्यामाह—

नीति ॥ २३ ॥ अथ द्रव्यतः कालतो जावतश्च सप्रदेशानां प्रमाणमाह—

॥ मूलम् ॥—द्वेण हुंति इत्तो । सपएसा पुगला विसेसहिंया ॥ कालेण य जावेण य । एमेव जवेवि सेसहिंया ॥ २४ ॥ व्याख्या—‘द्वेणत्ति’ जावाप्रदेशाः १००० कालाप्रदेशाः २००० इव्याप्रदेशाः ५००० क्षेत्राप्रदेशाः १०००, एव्यः क्षेत्रतः सप्रदेशेभ्यो इव्यतः सप्रदेशाः पुद्गला विशेषाधिकाः, तथा द्रव्यसप्रदेशाः ५००० सप्रदेशाः ५००० सप्रदेशाः ५००० सप्रदेशाः ५००० सप्रदेशेभ्यः कालतः सप्रदेशा विशेषाधिका इति ॥ २४ ॥ अमीषां विशेषाधिकत्वे युक्तिमाह—

॥ मूलम् ॥—जावाइया बुद्धी । असंखगुणिया जमणसाणं ॥ तो सपएसाणं । खित्ताइ-विसेसपरिबुद्धी ॥ २५ ॥ व्याख्या—‘जावाइत्ति’ यस्मादप्रदेशानां पुद्गलानां जावादिका जावमादौ कृत्वा वृद्धिसंख्यगुणिता आदिशब्दात्कालद्रव्यक्षेत्राणि गृह्यन्ते. अयमर्थः—जावाप्रदेशेभ्यः कालतोऽप्रदेशाः पुद्गला असंख्यगुणाः, कालाप्रदेशेभ्यो इव्याप्रदेशा असंख्यगुणाः, इव्याप्रदेशेभ्यः क्षेत्राप्रदेशा असंख्यगुणा इति. ‘तोत्ति’ तस्मात्सप्रदेशानां पुद्गलानां क्षेत्रादिका क्षेत्रमादौ कृत्वा वैपरीत्येन क्रमशो विशेषपरिवृद्धिर्बोधव्या. क्षेत्रतः सप्रदेशेभ्यो द्रव्यतः सप्रदेशा विशेषाधिकाः.

तथा चतुर्णुकस्कंधानां चत्वारो राशयः, एक एकैकनभःप्रदेशावगाढानां, द्वितीयो द्विदिनचःप्रदेशावगाढानां, तृतीयस्त्रिदिनचःप्रदेशावगाढानां, चतुर्थस्तु चतुश्चतुर्नभःप्रदेशावगाढानां स्कंधानां, एवं पंचाणुकस्कंधानां पंच राशयो यावदसंख्याताणुकस्कंधानां क्षेत्रावगाढापेक्षयाऽसंख्याना राशयः. अनन्ताणुकस्कंधानां तु क्षेत्रावगाढापेक्षयानन्ता राशयः. सकललोकाकाशप्रदेशाग्रस्यामंख्यातस्यैव सर्वत्र गणनादिति. एवं च सति ये व्यणुकादयोऽनन्ताणुकांताः स्कंधा एकैकनभःप्रदेशावगाढिनो राशयस्ते सर्वे क्षेत्रतः सप्रदेशा इति ॥ २१ ॥ शेषत्वं जाययन्नाह—

॥ मूलम् ॥—ते पुण दुपएसोगा—हणाश्या सवपुगला सेसा ॥ ते अ असंखिज्जगुणा ।
अवगाहणठाण बाहुत्था ॥ २२ ॥ व्याख्या—ते पुनर्द्विप्रदेशावगाहनादिकाः ‘सवपुगलत्ति’ स-
मस्ता व्यणुकादयोऽनन्ताणुकाः स्कंधाः शेषव्यनिरिक्ताः क्षेत्राप्रदेशपुद्गलेभ्य इत्यस्याध्याहारः, ते पुनः
क्षेत्रतः सप्रदेशाश्च संख्यातगुणा. अवगाहनास्थानानां बाहुल्यात्. अयमाशयः—परमाणादीनामन-
ताणुकस्कंधानामपि पुद्गलानामेकैकनभःप्रदेशलक्षणानामेकमेवावगाहनास्थानं, क्षेत्राप्रदेशानां क्षे-
रतः सप्रदेशानां व्यादिनचःप्रदेशप्रभृतीन्यसंख्यातनभःप्रदेशपर्यंतान्यसंख्यातानि अवगाहनास्थाना-

केचिःसूक्ष्मपरिणामतयैकैकनञःप्रदेशावगाहिनः एवं चतुरणुकस्कंधा अपि. केचिच्चतुश्चतुर्नञःप्रदेशावगाहिनः, केचिद् द्विदिनञःप्रदेशावगाहिनः, केचिर्त्वेकैकनञःप्रदेशावगाहिन इति. अनया दिशा पंचाणुकषडणुकादयोऽनंताणुकांताः स्कंधा एकैकनञःप्रदेशावगाहिनोऽपि लाभ्यंत इति. तथा च सति द्वाणुकादीनामनंताणुकांतानां क्षेत्रतोऽप्रदेशानां प्रतिप्रदेशं परमाणुवृद्धिस्थानमेकैक एव राशिरिति ॥ २१ ॥ अथ क्षेत्रतः सप्रदेशानामसंख्यगुणतामाह—

॥ मूलम् ॥—इत्तो खित्तापएसेण । चेव सपएसया असंखगुणा ॥ एगपएसोगाहो । मुत्तुं सेसावगाहणया ॥ २१ ॥ व्याख्या—‘ इत्तोत्ति ’ एत्थः क्षेत्राप्रदेशेभ्यः सकाशात् क्षेत्रतः सप्रदेशा असंख्येयगुणाः, यत् एकैकप्रदेशावगाहान मुक्त्वा ‘ सेसावगाहणयत्ति ’ द्वादिनञःप्रदेशावगाहिनः स्कंधाः सर्वेऽपीह गृह्यंते इति. अयंमर्थः—द्व्यणुकस्कंधानां क्षेत्रावगाहनापेक्षया द्वे राशी. एक एकैकनञःप्रदेशावगाहानां स्कंधानां, द्वितीयस्तु द्विदिनञःप्रदेशावगाहानां स्कंधानां, तथा त्र्यणुकस्कंधानां क्षेत्रावगाहनापेक्षया त्रयो राशयः, एक एकैकनञःप्रदेशावगाहानां, द्वितीयो द्विदिनञःप्रदेशावगाहानां, तृतीयस्तु त्रिदिनञःप्रदेशावगाहानां स्कंधानां.

लावस्थायित्वेनात्यंतमल्पत्वात्, कालाप्रदेशेभ्योऽसंख्यातगुणा द्रव्याप्रदेशा इति ॥ १९ ॥

॥ मूलम् ॥—इत्तो असंखगुणिया । हवंति खित्तापणिसिया समए ॥ जं ते ता सवेवि य ।
अपएसा खित्तलं अपणवो ॥ २० ॥ व्याख्या—‘ इत्तोत्ति ’ इत्तो द्रव्याप्रदेशेभ्यः क्षेत्राप्रदेशिका अ-
संख्यातगुणा हवंति, तस्मात्ते परमाणवः ‘ ता ’ इति तावदर्थे, स च क्रमोपन्यासे. वक्ष्यमाणा-
श्रोक्तद्विप्रदेशादिद्रव्यापेक्षैकनभःप्रदेशावगाहितया सर्वेऽपि क्षेत्रतोऽप्रदेशा एवेति. न ह्येकः परमा-
णुर्वादरपरिणामोऽपि द्वादान्नभःप्रदेशान् व्याप्नोति ॥ २० ॥

॥ मूलम् ॥—दुपएसियाइएसु वि । पएसपखिद्विएसु ठाणेषु ॥ लण्णइ इक्किक्कोवि य । रा-
सी खित्तापएसाणं ॥ २१ ॥ व्याख्या—‘ दुपएत्ति ’ प्रदेशशब्दः परमाणुपर्याय इह गृह्यते, ततो
द्विप्रदेशादिकेष्वपि स्कंधेषु प्रदेशपखिवर्धितेषु स्थानेषु एकाद्येकोत्तरेण परमाणुः पखिवर्धते. तेषु क्षे-
त्राप्रदेशानामेकैक एव राशिलभ्यते, अयमर्थः—द्व्यणुकस्कंधा चादरपरिणामतया केचिद् द्विद्विप्र-
देशावगाहिनः, केचित्तु सूक्ष्मपरिणामतयैकनभःप्रदेशावगाहिन इति. एवं त्र्यणुकस्कंधाः केचिद्वा-
दरपरिणामतया त्रित्रिनभःप्रदेशावगाहिनः, केचिद्वादरसूक्ष्मपरिणामतया द्विद्विनभःप्रदेशावगाहिनः,

त्वं प्रथयन्नाह—

॥ मूलम् ॥—सद्वि असंखिज्जापए—सियाण तेसिं असंखजागत्ते ॥ चाहुल्लं माहिज्जाइ । फु-
ममवसेसाहिं रसीहिं ॥ १८ ॥ व्याख्या—‘सद्वि’ सत्यप्यसंख्यातप्रदेशकेभ्यः स्कंधेभ्यः ‘ते-
सिंति’ परमाणूनामसंख्येयजागत्वे बहुत्वं कथ्यते निश्चितमवशेषशित्यां संख्यातप्रदेशिकानंतप्र-
देशिकानिधानान्यामिति । अयमभिप्रायः—संख्यातप्रदेशकशशेरपेक्षया सूत्रे संख्यातजागवर्तित्वं
परमाणूनामुक्तं, ततोऽवसीयते तेषां बहुत्वं, अन्यथा संख्यातप्रदेशिकशशेरपेक्षयाऽसंख्येयजागे अ-
नंतभागे वा ते परमाणवोऽत्रविष्यन्निति परमाणूनां स्वरूपतो बहुत्वं प्रसाध्येयुः ॥ १८ ॥ इदानीं
कालाप्रदेशिकेभ्योऽसंख्यातत्वमाह—

॥ मूलम् ॥—जेणिक्कारासिणोच्चिय । असंखजागेण सेसरासीणं ॥ तेणासंखिज्जागुणा । अ-
णवो कालापएसेहिं ॥ १९ ॥ व्याख्या—‘जेणिक्क’ जेणिक्कति’ येनैकशशेरवासंख्यातप्रदेशकस्कंधशशेरव,
संख्यातप्रदेशकस्कंधशशेरस्तु संख्यातजागे वर्तते, संख्यातजागस्य च विवक्षया पूर्वोक्तयुक्त्या च ना-
त्यंतमव्यतेति, न कालतः सप्रदेशेषु च वृत्तिमतामणूनां बहुत्वात्, कालाप्रदेशानां च समयमात्रका-

ताः संति, तथापि तेभ्योऽनंतप्रादेशिकस्कंधेभ्यः प्रदेशार्थतया परमाणवोऽनंतगुणाः सूत्रे उक्ताः सूत्रं चेदं—सवधोवा अणंतपएसिया खंधा दव्ठयाए, ते चेव पएसठयाए अणंतगुणा परमाणुगुणा दव्ठयाए अणंतगुणा संखिज्जपएसिया खंधा दव्ठयाए संखिजागुणा असंखिज्जपएसिया खंधा दव्ठयाए असंखिजागुणा. ते चेव पएसठयाए असंखगुणत्ति ॥ १६ ॥

॥ मूलम् ॥—संखिजाश्मे जागे । संखिज्जपएसियाए वड्ढति ॥ नवरमसंखिज्जपए—सियाए जागे असंख इमे ॥ १७ ॥ व्याख्या—‘संखित्ति’ संख्यानाः प्रदेशाः परमाणवो येषां स्कंधानां ते तथा तेषां संख्येयतमे जागे वर्तते परमाणव इति. असंख्याताः प्रदेशाः परमाणवो येषां ते तथा तेषां चासंख्येयतमे जागे वर्तते परमाणव इति उक्तसूत्रप्रामाण्यात्. अथमाशयः—यथा किल कल्पनया शतस्य संख्येयतमो जागो विंशतिः, शतस्यैवासंख्येयतमो जागो दश, शतस्यैवानंततमो जागः पंच. एवमिहानया दिशा क्षणुकादिस्कंधेभ्यः प्रभृति संख्यानाणुकस्कंधान् यावद्यः संख्यानाणुकस्कंधराशिः, तदपेक्षया परमाणवः संख्येयतमे जागे वर्तते इति, असंख्यानाणुकस्कंधराश्यपेक्षया त्वसंख्येयजागे इति. परमार्थतस्तु परमाणुनामप्यनंतत्वं वदयत इति ॥ १७ ॥ अथ परमाणुनां बहु-

व्यतोऽप्रदेशा असंख्यातगुणाः सिद्धा भवन्ति. के पुनस्तेऽत आह—परमाणवः कथं ते बहवस्तदुच्यते ॥ १४ ॥

॥ मूलम् ॥—अणु १ संखिज्जपएसि य २ । असंख ३ अणंतपएसिया ४ चेव ॥ चञ्जरो चि-
य रसीपुग—लाणा लोए अणंताणं ॥ १५ ॥ व्याख्या—‘अणुत्ति’ परस्परसंबंधस्वजावानां प-
रमाणूनामेको राशिः १, द्व्यणुकव्यणुकादीनामुत्कृष्टसंख्याताणुकांतानां स्कंधानां सर्वेषामपि संख्याना-
णुकव्यपदेशज्ञाजां द्वितीयो राशिः २, जघन्यासंख्यातगुणकादीनामेकाद्येकोत्तरगुणवृद्धानामुत्कृष्टा-
संख्याताणुकांतानां सर्वेषामध्यसंख्याताणुकव्यपदेशज्ञाजां तृतीयो राशिः ३, जघन्यानंनाणुकादीना-
मेकाद्येकोत्तरगुणवृद्धानामुत्कृष्टासंख्याताणुकांतानां स्कंधानां सर्वेषामयनंताणुकव्यपदेशद्विगुणकाल-
कादीनां परिणामानंत्यज्ञाजां चतुर्थो राशिः. एत एव च राशयोऽनंतानां पुद्गलानां लोके चतुर्दश-
ज्ज्वात्मके भवन्ति ॥ १५ ॥

॥ मूलम् ॥—तब्बाणंतेहिंतो । मुत्तेणंतपएसिण्हितो ॥ जेए पएसठाए । ऋणिया अणवो
अणंतगुणा ॥ १६ ॥ व्याख्या—‘तहत्ति’ तेषु चतुष्वु राशिषु यद्यप्यनंतप्रदेशिकाः स्कंधा अनं-

॥ मूलम् ॥—एवं जो सर्वोवि य । परिणामो पुगुगलाण इहं समए ॥ तं तं पमुञ्च एसिं । कालेणं अप्पएसत्तं ॥ १२ ॥ व्याख्या—एवं जोत्ति ' एवमुक्तेन प्रकारेण यः सर्वोऽपि च परिणामः पर्यायांतररत्नं पुगुगलाणंति ' परमाणूनां स्कंधानां चेहेति जिनप्रवचने वर्णितः, तं तं परिणाममाश्रित्य ' एसिंत्ति ' पुद्गलानामेव समयस्थितिकानां कायेनाप्रदेशत्वं ज्ञेयमिति ॥ १२ ॥ तथा च सति किं सिद्धमित्यत आह—

॥ मूलम् ॥—कालेण अप्पएसा । एवं ज्ञावापएसएहिंनो ॥ हुंति अप्संखिज्जगुणा । सिद्धा परिणामबाहुद्धा ॥ १३ ॥ व्याख्या—' कालेणत्ति ' ये ज्ञावतोऽप्रदेशा एकगुणकालकादयो ये च द्विगुणकालकादयोऽनंतगुणकालकांतादीन् यावद्भावतः सप्रदेशास्ते सर्वे कालत एकसमयस्थितिका अप्रदेशाः । एवमिति अनेन व्याख्यानेन ज्ञावाप्रदेशेभ्यः कालाप्रदेशा एकगुणकालकद्विगुणकालकादीनां परिणामानंत्यात् पुद्गला असंख्यातगुणाः सिद्धा ज्ञवंतीति ॥ १३ ॥

॥ मूलम् ॥—इत्तो दवाएसेण । अप्पएसा हवंति अप्संखगुणा ॥ के पुए ते परमाणु । क-
ह ते बहुयत्ति ते सुणसु ॥ १४ ॥ व्याख्या—' इत्तोत्ति ' इत्तोऽनंतरोक्तेभ्यः कालाप्रदेशेभ्यो ह-

षु पुद्गलभेदेषु स्थानांतरगमनं प्रतीत्य कालेन कालाप्रदेशानां मार्गणा, अयमग्निप्रायः—यथा इ-
व्यपरिणाममाश्रित्य परमाणवो अव्यतोऽप्रदेशाः, तथा एकैकनञःप्रदेशावगाहितायां सत्यां स्वस्वक्षे-
त्रममुच्यतः क्षेत्रतोऽप्रदेशाः पुद्गला लुच्यंते, तथा यदा तु स्वस्वक्षेत्रांतरेषु पुद्गलाः संचरंति, प्र-
तिस्थानं च समयमनेकमवतिष्ठंते, तदा तदा कालतोऽप्रदेशाः पुद्गला व्यपदिश्यंत इति ॥ १० ॥
यथा क्षेत्रत एवमवगाहनादितोपीत्येतदुच्यते—

॥ मूलम् ॥—संकीयविकोयं पि हु । पशुच्च लुंगाहणाइ एमेव ॥ तह सुहुमवायरह्निरे—यरे
य सदाइपरिणामं ॥ ११ ॥ व्याख्या—‘संकीयति’ अवगाहनायाः संकीचं विकोचं च प्रतीत्य
कालाप्रदेशाः स्युः, अयमग्निप्रायः—ये ये परमाणुसंख्यापेक्षया स्तोकनञःप्रदेशावगाहिनो भूत्वा
समयमेकं स्थित्वा पुनरन्यनञःप्रदेशावगाहिनो भवंति, तदा संकीचे विकोचेऽपि सति पुद्गलस्कं-
धाः कालतोऽप्रदेशाः स्युः, तथा सूक्ष्मादरस्थिरास्थिरशब्दभनःकर्मादिपरिणामं च प्रतीत्य कालतो-
ऽप्रदेशाः स्युः, अयमग्निप्रायः—ये सूक्ष्मादरादिपरिणाममापन्नाः पुद्गलस्कंधा यदा समयमेकमवति-
ष्ठंति तदा ते कालतोऽप्रदेशाः स्युः ॥ ११ ॥ ततश्च—

जिह्वितास्तथाभ्यनंतस्यानंतभेदत्वात्, वक्ष्यमाणैकगुणद्रव्यराशि १ संख्यातगुणद्रव्यराशि २ असंख्यातगुणद्रव्यराशि ३ अनंतगुणद्रव्यराशि ४ रूपराशिचतुष्टये एकगुणकालकत्वाद्विद्रव्यराशेशेषेक्षयानंतगुणकालकाद्विद्रव्यराशेः समग्रस्यापि अनंतत्वागवृद्धत्वेनाग्निहितत्वात्, तच्चेह लघु अनंतत्वं ज्ञेयं. ततः कालाप्रदेशानां नानंतगुणत्वं, अपि त्वसंख्यातगुणत्वमेवेति ॥ ८ ॥

॥ मूलम् ॥—एवं ता ज्ञावमिणं । पमुच्च कालापएसया सिद्धा ॥ परमाणुपुगलाश्च । दवेवि हु एस चैव गमो ॥ ९ ॥ व्याख्या—‘ एवंति ’ एवं तावद्भावं वर्णगंधादिपरिणामिममग्निहितस्वरूपमेकाद्यनंतगुणस्थानवर्तिनमित्यर्थः, प्रतीत्याश्रित्य कालतोऽप्रदेशाः पुद्गलाः सिद्धाः स्वरूपनिरूपणेन प्रतिष्ठिताः. डव्येऽपि द्रव्यपरिणाममप्याश्रित्य परमाण्वादिषु एवं ज्ञावपरिणामाग्निहित एव प्रकारो ज्ञेयः. अयमभिप्रायः—ये परमाणवः परस्परमसंपृक्तास्ते द्रव्यतोऽप्रदेशा लुच्यंते इति. ॥ ९ ॥ अथ क्षेत्राप्रदेशस्वरूपमाह—

॥ मूलम् ॥—एमेव होइ खित्ते । एगपएभावगाहणाईसु ॥ ठाएंतरसंकेंनि । पमुच्च काओए मगणया ॥ १० ॥ व्याख्या—एवमेव डव्यपरिणामवद्भवति क्षेत्रे क्षेत्रमधिकृत्य एकप्रदेशावगाढादि-

धिका अधिधीयते ततो जावाप्रदेशेभ्यः कालाप्रदेशा अनंतगुणाः प्राप्नुवन्ति. यतोऽनंतेषु एकगुणकालकद्विगुणकालकत्रिगुणकालकादिषु अनंतगुणकालकर्पवसानेषु गुणस्थानकेषु राशयोऽप्यनंता भवन्ति. अथवासंख्यातगुणत्वमिष्यते इति ॥ ७ ॥ अत्रोत्तरं-

॥ मूलम् ॥—चन्नश्च एगगुणएवि—एतंभागंमि जं अणंतगुणा ॥ तेणांसंखगुणच्चिय । ह-
वंति नाणंतगुणियत्तं ॥ ८ ॥ व्याख्या—‘ चन्नश्चि ’ एकगुणकालकत्वादीनामपि अनंतगुणका-
लकत्वादयोऽनंतभागे एव वर्तते, तेन जावाप्रदेशेभ्यः कालाप्रदेशाः परमाणुस्कंधा असंख्यातगुणा
एव भवन्ति. न त्वनंतगुणा इति. अयमभिप्रायः—एकगुणकालकाप्रभृति एकाद्येकोत्तरेण गुणवृ-
द्ध्या लक्ष्मसंख्यातगुणकालं यावत् संख्यातानि गुणस्थानकानि लभ्यन्ते. ततः परमेकेनापि गुणेन
वृद्धौ जघन्यासंख्यातगुणकालकपुद्गलस्कंधो व्यपदिश्यते. ततः प्रभृत्येकाद्येकोत्तरेण गुणवृद्ध्या लक्ष्-
मसंख्यातगुणकालं यावदसंख्यातानि गुणस्थानकानि लभ्यन्ते. ततः परमेकेनापि गुणेन वृद्धौ ज-
घन्यानंतगुणकालकपुद्गलस्कंधो व्यपदिश्यते. ततः प्रभृत्येकाद्येकोत्तरेण गुणवृद्ध्योऽलक्ष्यानंतगुणका-
लकं यावदनंतानि लभ्यन्ते. तथा च सति यदनंतगुणकालकत्वादीनां पुद्गलस्कंधानामनंतराशयोऽ-

वेणं जावणंतगुणा ॥ ९ ॥ व्याख्या—जावतो येऽप्रदेशस्ते कालतो द्विविधा अपि ऽवन्ति; अप्रदेशाः सप्रदेशाश्चेत्यर्थः तत्र एकसमयस्थितिका अप्रदेशाः, स्वादिसमयस्थितयस्तु एकादेकोत्तरेण यावदसंख्यातसमयस्थितयः, ते सर्वे सप्रदेशा इत्यग्निप्रायः तथा भावेन द्विगुणादयोऽनंतगुणांता एवमिति द्विधा, कालतः सप्रदेशा अप्रदेशाश्च ऽवन्तीत्यर्थः ॥ ९ ॥ ततश्च—

॥ मूलम् ॥—कालापएसगाणं । एवं श्चक्किञ्जं हवइ रासो ॥ श्चक्किक्के ठाणंमि । एगगुण-
कालयार्इसु ॥ ६ ॥ व्याख्या—‘कालात्ति’ एकगुणकालिकद्विगुणकालिकादिषु गुणस्थानकेषु म-
ध्ये एकैकस्मिन् गुणस्थानके कालाप्रदेशानामेकैकराशिर्भवति अयमर्थः—एकगुणैकादय एकाद्ये-
कोत्तरया गुणवृद्ध्या अनंतगुणकालकांताः प्रतिगुणस्थानमनंताः पुद्गलाः संति एवमेकगुणानीलाद-
योऽपि लाभ्यंते इति ततश्चानंतत्वादुणस्थानकराशीनामनंता एव कालाप्रदेशराशयो ऽवन्तीति ॥ ६ ॥

अत्र प्रेरकः—

॥ मूलम् ॥—आहाणंतगुणत्त—मेवं कालापएसगाणंति ॥ जमणंतगुणठाणेषु । हुंति रा-
सीवि हु अणंता ॥ ७ ॥ व्याख्या—‘आहन्ति’ एवमिति यदि प्रतिगुणस्थानकं कालाप्रदेशा अ-

अन्नश्च परिणामबाहुल्या ॥४॥ व्याख्या—‘दृत्तोत्ति’ दृत्तो ज्ञावाप्रदेशेभ्यः कालाप्रदेशा अप्रसंख्यगुणा ज्ञवेयुः, कुतो हेतोः? उच्यते—परिणामानां बहुत्वात्. अयमर्थः—यो हि यस्मिन् समयेऽन्यद्वर्ण-
गंधरसस्पर्शसंघातज्ञेदात् सूक्ष्मबादरत्वादिपरिणामांतरमापन्नः, स तस्मिन् समये तदपेक्षया कालतोऽ-
प्रदेश उच्यते. तत्र वर्णाः पंच, गंधौ द्वौ. रसाः पंच. स्पर्शा अष्टौ, एतेषु च विंशतौ पदेषु प्रति-
पदं एकगुणकालकादयोऽनंतगुणकालकर्पर्यवसाना एकाधिकोत्तराणामनंता ज्ञेदाः पुद्गलानां प्राप्यं-
ते. तेषु च सर्वेषु ज्ञेदेषु प्रतिज्ञेदं यदा एकसमयस्थितिकास्तदा कालतोऽप्रदेशा भवति. तथा वि-
सकलितानां परमाणुनामेकपुद्गलस्कंधतया परिणमनं संघातः, एकद्रव्यात्परमाणूनां विघटनं ज्ञेदः.
एकस्मिन्नपि नञःप्रदेशे व्यादीनां परमाणुनामवस्थानं सूक्ष्मावं. सूक्ष्मपरिणामस्य द्रव्यस्य परमाणुसं-
ख्यानतिक्रमेण प्रतिसमयमनेकानामंतःप्रदेशव्यापितया भवनं बादरत्वं. एतेष्वपि परिणामांतरेषु य-
दा यदा पुद्गला एकसमयस्थितिकाः प्राप्यंते, तदा तदा कालतोऽप्रदेशा उच्यंते. इति प्रतिपरिणा-
मं कालाप्रदेशसंज्ञवात्तद्बहुत्वमिति. एतदेव ज्ञान्यते—

॥ मूलम् ॥—ज्ञावेण अप्यपसा । जे ते कालेण हुंति दुविहावि ॥ उगुणाश्जवि एवं । ज्ञा-

ला हुंति ॥ २ ॥ व्याख्या—‘द्वेषेणंति’ अप्रदेशाः पुद्गला भवन्तीति सर्वत्र योज्यं. तत्र द्रव्यतः परस्परसंपृक्ताः परमाणवोऽप्रदेशाः पुद्गला भवन्ति, क्षेत्रत एकनभःप्रदेशव्यापिनोऽप्रदेशाः पुद्गला भवन्ति. कालत एकसमयस्थितयोऽप्रदेशाः पुद्गला भवन्तीति. भावाप्रदेशस्वरूपनिरूपणपूर्वकं तदल्प-

बहुत्वमाह—

॥ मूलम् ॥—भावेणं अप्पएसा । एगगुणा जे हवंति वस्साइ ॥ तच्चिय श्रोवा जं गुण-चा-
हुल्लं पायसो देवे ॥ ३ ॥ व्याख्या—‘भावेणंति’ भावत एकवर्णा इति. वर्णादिभिः पुद्गला अप्रदेशा भवन्ति. अयमर्थः—एकगुणकालकैकगुणपीतकादयो वर्णतः. एकगुणसुराग्निप्रभृतयो गन्धतः, एकगुणतिक्तप्रभृतयो रसतः, एकगुणरूढकैकगुणस्निग्धप्रभृतयः स्पर्शतश्च पुद्गला भावाप्रदेशा भवन्तीत्यर्थः. त एव ‘श्रोवन्ति’ सर्वस्तोकाः, यतो द्रव्ये प्रायशो गुणाः प्राचुर्येण भवन्ति. अयमर्थः—द्रव्येण प्रायेण द्वादिगुणा अनंतगुणांताः कालत्वादयः स्थानबाहुल्यादनंतगुणा भवन्ति. एकगुणकालकत्वादयस्त्वैकस्थानवर्तित्वेनाल्पा इति भावः ॥ ३ ॥

॥ मूलम् ॥—इत्तो कालाएसेणं । अप्पएसा भवे असंखगुणा ॥ किं कारणं पुण भवे ।

॥ श्रीजिनाय नमः ॥

॥ अथ श्रीपुद्गलषट्त्रिंशिका सटीका प्रारभ्यते ॥

(कर्त्ता—श्रीरत्नसिंहसूरिः)

ठपावी प्रसिद्ध करनार—पंडित श्रावक हीरालाल हंसराज (जामनगरवाळा)

॥ मूलम् ॥—बुद्धं आपाबहुञ्चं । दद्या १ खेत्त २ छ ३ ज्ञावन्तु वावि ॥ अपपएसमसप्पएसणे । पुग्गलाणं समासेणं ॥ १ ॥ व्याख्या—अथ पंचमे शतेऽष्टमोद्देशके पुद्गलप्रदेशनिरूपणं. द्रव्य-
तः क्षेत्रतः कालतो ज्ञावतश्च सप्रदेशानां पुद्गलानां सूत्रोक्ताव्यवहृत्यज्ञावनार्थं गायामप्रपंचो बृहोक्तो
विव्रियते, स चायं—द्रव्यतः सप्रदेशानामप्रदेशानां च, क्षेत्रतः सप्रदेशानामप्रदेशानां च, ' अक्ष-
त्ति ' कालतः सप्रदेशानामप्रदेशानां च, ज्ञावतः सप्रदेशानामप्रदेशानां च पुद्गलानामेकाणुकादिद्र-
व्याणामव्यवहृतं संक्षेपेण वक्ष्ये इति. अथाप्रदेशस्वरूपमाह—

॥ मूलम् ॥—देवेणं परमाणु । खित्तेणोपपएसमोगाढा ॥ कात्तेणोपसमइया । अपएसो पुग्ग-

॥ श्रीजिनाय नमः ॥

॥ श्रीपुद्गलषट्त्रिंशिका सटीका ॥

(कर्ता—श्रीरत्नसिंहसूरिः)

उपावी प्रसिद्ध करनार—पंडित श्रावक हीरालाल हंसराज (जामनगरवाळ)

वीरसंवत्—१४४०. विक्रमसंवत्—१९७०. सने—१९१४.

किं रु.-०-८-०

श्रीजैनज्ञास्करोदय प्रेस. जामनगर.

॥ श्रीजिनाय नमः ॥

॥ श्रीविविधपयन्नावचूटिका ॥

ढ्पावी प्रसिद्ध करनार

पंडित श्रावक हीरालाल हंसराज (जामनगरवाला)
वीरसंवत्—२४३८. विक्रमसंवत्—१९६९. सने—१९१२.

किं रु.—१-८-०

जामनगर श्रीजैनभास्करोदयढापखानामां बाणुं-

॥ श्रीजिनाय नमः ॥

॥ अथ श्रीविविधपद्मवचुरिटीका प्रारभ्यते ॥

उपावी प्रसिद्ध करनार—पंडित श्रावक हीरालाल हंसराज (जामनगरवाळा)

नमः श्रीसर्वज्ञाय, चतुःशरणविषमपदविवरणं—सावज्जं सह अवेद्येन पापेन वर्तते इति सावद्याः, युज्यंते इति योगा मनोवाक्कायव्यापाराः, सावद्याश्च ते योगाश्च सावद्ययोगाः, विरमणं विरतिस्तेषां विरतिस्तद्विरतिः, सामायिकेन क्रियते इत्यध्याहार्यं, लोकीर्तिनमुत्कीर्तिना सा चतुर्विंश-
तिस्तत्वेन क्रियते, गुणा ज्ञानदर्शनचार्त्रिद्यास्ते विद्यंते येषां ते गुणवंतस्तेषां प्रतिपत्तिर्भक्तिर्गुण-
वत्प्रतिपत्तिः, सा बंदनकेन क्रियते, स्वलानं स्वलितमात्मनः सातिचारकरणं तस्य निंदनं निंदना-
न पुनः करिष्यामीत्यभ्युपगमनं तत्प्रतिक्रमणेन क्रियते, चिकित्सनं चिकित्सा व्रणस्यातीचाररूपपन्ना-
वव्रणस्य चिकित्सा व्रणचिकित्सा, सा कायोत्सर्गेण क्रियते, गुणा विरत्यादयो, धरणं धारणा तेषां
धारणा, सा प्रत्याख्याननेन क्रियते, चेति समुच्चये, उक्तः सामायिकाद्यर्थः, एतेषां षष्ठां अर्थं च

गाथाषट्कमाह—चारि० चयस्य रिक्तीकरणाच्चारित्रं, सूत्रस्य सूचकत्वात् चारित्रस्य चारित्राचारस्य, पण्डित्यादि अष्टविधस्य विशोधनं विशोधिः, चारित्रस्य विशोधिश्चारित्रविशोधिः क्रियते. केन समन्नावेन सामाग्निकलक्षणेन, किलेति संभावनायां संज्ञावयति, दृश्यन्ति दृष्टव्यं जिनशासने. न शाक्यादिदर्शने, सावद्याः सपापा इतरे च निरवद्याश्च इतरे च सावद्येतरास्ते च ते योगाश्च सावद्येतरयोगास्तेषां वर्जना च आसेवना च वर्जनासेवने, ताभ्यां वर्जनासेवनतः यथासंख्येन सावद्यानां वर्जनतः, इतराणां त्वासेवनतो विशोधिस्तेन क्रियते इति तात्पर्यार्थः ॥ २ ॥ लुक्ता सामाग्निकेन चारित्राचारशुद्धिः, दर्शनाचारशुद्धिमाह—दस० दृश्यन्तेऽवबुध्यन्ते यथावस्थिततत्वरूपेण पदार्थां अपनेनेति दर्शनं सम्यक्तवं, तस्याचारो दर्शनाचारः, निस्संक्रियेत्याद्यष्टविधस्तस्य विशोधिश्चतुर्विंशतेरात्मनां जीवानां तीर्थंकरसंबन्धिनां स्तवनं स्तवः क्रियते यत्र स चतुर्विंशत्यात्मस्तवस्तेन चतुर्विंशत्यात्मस्तवेन, अत्यद्भुता अतिशयेन लोकोद्योतकरादयो च गुणास्तेषां गडुत्कीर्तनं वर्णनं तदू-पेण जिनवर्णनाणां ॥ ३ ॥ ज्ञानाचारशुद्धिमाह—नाण० कास्त्रे विणए इत्यादिकोऽष्टविधो ज्ञानाचारो गृहीतः, आदिशब्दाद् दर्शनाचारचारित्राचारग्रहः, ज्ञानमादौ येषां ते ज्ञानादिकास्त एते ए-

व गुणा इत्यर्थः, तस्संपन्नति तैर्ज्ञानादिगुणैः संपन्ना युक्तास्तसंपन्नास्तेषां प्रतिपत्तिर्भक्तिस्तस्याः कारणं तस्मात्तसंपन्नप्रतिपत्तिकरणाद्दिनयकरणदित्यर्थः, केन? वंदनकेन, कथं? विधिना विधिवद् द्वात्रिंशद्दोषरहितया पंचविंशत्यावश्यकपरिशुद्धतया च क्रियते शोधिरिति तेषां ज्ञानाचारादीनां, तुः पुनरर्थे, चास्त्रिाचारदर्शनाचारयोः शोधिनयोरपि विशेषेण शोधनार्थं ॥ ४ ॥ ज्ञानादीनां गाथाद्वयेन शुद्धिमाह—खल्वि० चरणा० स्वल्पितस्य व्रतविषयेऽतिक्रमादिना संजातस्यापराधस्य तेषां ज्ञानाचारादीनां पुनरपि प्रतिषिद्धकरणकृत्याकरणाश्रद्धानविपरीतप्ररूपणादिषु विधिना सूत्रानतिक्रमेण यन्निंदना दुष्टं मयैतत्कृतमिति परसाक्षिकमात्मदोषाविकरणं, न पुनः कर्षयामीति यदुररीकरणं, तस्माद्दोषजातान्निवर्तनं तत्प्रतिक्रमणमुच्यते, अतः कारणत्तेन प्रतिब्रमणेन तेषामपि च ज्ञानाचारादीनां क्रियते शोधिः ॥ ५ ॥ चरणमतिगण्ड्यतिक्रामंतीति चरणातिगास्ते आदौ येषां ते चरणातिगादिका व्यतिचारा इति दृश्यं, तेषां यथाक्रमं यथाव्रमप्राप्तेन पंचमप्रायश्चित्तेन डव्यव्रामेदेन द्विधा व्रणस्तत्र द्रव्यव्रणः कंठकादिः प्रावव्रणस्त्वतिचारशब्दरूपस्तस्य या चिकित्सा प्रतीकारः सैव रूपं यस्य सः, तेन व्रणचिकित्सारूपेण तत्प्रतीकारकारणत्वात्, प्रतिब्रमणेन व्यशुद्धानां अ-

र्धशुद्धानां वा तथैव शुद्धिः क्रियते, कायोत्सर्गेण ते शोध्यंते इत्यर्थः, कायोत्सर्गस्य महन्निर्जराका-
 रणत्वात् ॥ ६ ॥ नाणार्द्धाया ४ ज्ञाननयप्राधान्यं, चरणाद्व्या ६ क्रियानयप्राधान्यं, वर्णिता आचा-
 रत्रयशुद्धिः, अथ चतुर्थपंचमाचारावाह—गुण० गुणा विरत्यादय उत्तरोत्तरगुणास्तेषां धारणं गुण-
 धारणं तदेव रूपं यस्य स तेन अनागतादिदशविधेन सप्तविंशतिविधेन वा प्रत्याख्याननेन तप आ-
 चारातिचारस्य, बासविहंमिव तवेत्यादिकस्य शुद्धिः क्रियते. विशेषेणैरयति प्रवर्तयत्यात्मानं तासु
 तासु क्रियास्थिति वीर्यमुत्साहविशेषस्तच्च पंचथा, यदाह—भवविरिणं गुणविरिणं । चरित्तविरिणं स-
 माहिविरिणं च ॥ आगविरिणंयपि य तहा । पंचविहं वीरिणं होइ ॥ १ ॥ तस्याचारो वीर्याचारः, अ-
 णिगूहियेत्यादिकस्तस्य सर्वैरपि षड्विरपि शुद्धिः क्रियते इत्यर्थः ॥ ७ ॥ सर्वजिनगुणोत्कीर्तनगर्भं
 मंगलश्रुतं गजादिस्वप्नसंदर्भमाह—गय० तत्र जिनजननी चतुर्दंतं प्रह्वरन्मदनदेसुंदरं गोक्षीरधारा-
 सोदरमुच्चैस्तरं जंगमं रजताचलमिव गजकलभं यदपश्यत्तदतुलवलपरात्र मनिधिं गरीयसामपि गुरुं
 पवित्रं पुत्रं सूचयति ॥ १ ॥ यच्च वर्णितः शंखगुहदं प्रौढककुदमेवमादि ॥ ७ ॥ आसन्नोपकारित्वा-
 त् श्रीवीरनमस्कारमाह—अम० उपन्नमकृतेनापमृद्युना न म्रियंत इत्यमरास्तेषामिंद्राः, अमरैर्दनेरंड-

मुनीर्द्वैदितं वंदत्वा महावीरं, कुशलो मोक्षस्तमनुवधातीत्येवंशीलं कुशलानुबन्धिबंधुरं मनोद्दं अध्य-
यनं शास्त्रं कीर्तयिष्यामि ॥ ९ ॥ अध्ययनार्थोधिकारानाह—चतुर्णां अर्हत्सिद्धसाधुधर्माणां
शरणंगमनं चतुःशरणगमनं १ दुष्टं कृतं दुःकृतं, तस्य गद्दीं गुरुसाक्षिकमात्मदोषकथनं २ शोभनं
कृतं सुकृतं, तस्यानुमोदना, प्रबुध्यं मयैतत्कृतं ३ चः समुच्चये, एषोऽयं यो ज्ञातुमारब्धो गणस्त्रया-
णां समुदायः, अनवरतं सततं कर्तव्योऽनुसरणीयः कुशलो मोक्षस्तस्य हेतुः कारणमिति कृत्वा ॥
॥ १० ॥ प्रथमाधिकारमाह—अरिं अर्हंतः सिद्धाः साधवः केवलिकथितसुखावहो धर्मः, एते च-
त्वारश्चतुर्गतिं हरंतीति सिद्धलक्षणपंचमर्गतिप्रापणेन चतुर्गतिहरणा यस्मादित्यर्थः, शरणं लाभते ध-
न्यः सुकृतकर्मा एतान् ॥ ११ ॥ विविधानेतानाह—अहं० अथ शरणं प्रतिपत्ता चतुर्विधसंघस्य अ-
न्यतमो जीवः, जिनेषु प्रक्तिर्जिनप्रक्तिस्तस्या जस्तस्माज्जिनभक्तिभरादुदयं गच्छन् योऽसौ रोमांचः
स एव कंचुको रोमांचकंचुकः, तेन कराळोत्तरंगशत्रूणां प्रीषणः प्रहर्षति यत्पणतं प्रणामस्तेनोन्मि-
श्रं व्याकुलं यथाप्रवत्येवं शीर्षं मस्तके कृतांजलिः कृतकरकुक्षलः सन् भणति ॥ ११ ॥ तद्गथाद्-
शकेनाह—राग० द्रव्यप्रावचेदाद् द्विधा रागः, तत्र द्रव्यरागो हरिद्रादिः, प्रावरागस्त्रिधा दृष्टिरागो

विषयरगः स्नेहरगः. द्वेपः परद्रोहाध्यवसायः, त एवारयो रागद्वेषाद्यस्तेषां हन्तारः, कर्माष्टकं प्रतीतिं, आदिशब्दात्परीपह्वेदनोपसर्गग्रहः, ततः कर्माष्टकाद्यस्तेषां हन्तारः, शब्दरूपरसस्पर्शगंधा विषयाः, क्रोधादिकषायास्त एवारयस्तेषां हन्तारोऽर्हन्तो जिना मे मम अपारसंसारकारागृहपरिचंक्रमणत्रयातुरस्य समास्वस्थानतुल्यं शरणं परित्राणं प्रवर्तित्यर्थः ॥ १३ ॥

राय० राज्ञ्यश्रियं अपकृष्यावधूय तद्या तप्यते कर्ममलापनयनेनात्मा सुवर्णमिवाग्निना ज्यने-
नेति तपस्तस्य चरणं सेवनं दुश्चरं सामान्यसाधुभिः कर्तुमशक्यं, तत्तपोनुचर्य आसेव्य ये केवल-
श्रियं अर्हन्तस्तस्या योग्या प्रवृत्तीति, शेषं प्राग्वत् ॥ १४ ॥ शुद्धं स्तुतयः सुवन्नुसोमदंसणेत्यादि
वंदनं कायिकप्रणामस्तमर्हन्तस्तद्योग्या इत्यर्थः. अमरेंद्रनरेन्द्राणां पूजां समवसरणादिकां समृद्धिमर्हन्त-
स्तस्या अपि योग्या प्रवृत्ति, शाश्वतमुखं निर्वाणानन्तरं तदप्यर्हन्तीत्यर्थः, शेषं पूर्ववत् ॥ १५ ॥ पर-
म० परेषामात्मव्यतिरिक्तानां मनांसि परमनांसि तेषु गतं स्थितं चिंतितमित्यर्थः, तन्मुणेतो जान-
तः, द्योतीन्द्रमुनीन्द्राः शत्रादयस्तेषां ध्यानं स्थिराध्यवसायरूपं तदर्हन्तीति, धर्मकथां कथयितुमर्हन्तस्त-
स्याः कथनयोग्या ज्ञातार इत्यर्थः. छद्मस्थावस्थायां तु जिनानां धर्मकथानर्हत्वात्, शेषं तथैव ॥

॥ १६ ॥ सव्व० सर्वजीवानामहिंसा रक्का तामर्हति, यद्ब्रूतमर्हंतं तत्सत्यं वचनं तदेवार्हतः, ब्रह्म-
व्रतमष्टादशविकल्पमासेवितुं प्ररूपयितुं चार्हतस्ते, शेषं प्राग्वत् ॥ १७ ॥ समोसरणं० सामस्येनाव-
स्त्रियते गम्यते संसारत्रयोद्विग्नैर्जीवैरिति समवसरणमवसृत्यालोकृत्य चतुस्त्रिंशतो बुद्धानिशयान्निषे-
व्य उपलक्षणात्वाच्च पंचत्रिंशद्वचनातिशयांश्चोपयुज्य धर्मकथां च कथयित्वा ये मुक्तिं यांति यास्यंति
याता इत्यवधार्य, शेषं प्राग्वत् ॥ १८ ॥ एगाए० एकया गिरा वाचा एकेनापि वचनेन अनेकेषां
देहिनां प्राणिनामनेकप्रकारेण संदेहं संशयं समुन्निद्य संशयच्युतिं कृत्वेत्यर्थः, विभुवनमनुशिष्य
शिद्ध्यित्वा अनुशासयंतो वा सम्यक्त्वदेशविरतिसर्वविरतिलक्षणाशिक्षाप्रदानेन ते, शेषं प्राग्वत् ॥
॥ १९ ॥ वय० वचनमेवामृतं वचनमृतं क्षुत्पिपासापीडादिदोषनिरमनसमर्थत्वात्, तेन वचनमृ-
तेन भुवनं लोकं निर्वाप्य तस्य तृप्तिमुत्पाद्य निर्वापयंत इत्यर्थः, ये ते अर्हंतः, शेषं प्राग्वत् ॥ २० ॥
अर्पतीतानागतार्हत्वरणमाह—अच्च० अस्यद्भुतगुणा बुद्धानिशयवचनातिशयप्रातिहार्यलक्षणास्ते वि-
द्यंते येषां ते तथातान्, अस्यद्भुतगुणवतः, निजयश एव शशधरो निजयशःशशधरः, तेन प्रसा-
धिता मंडिता धवलीकृता दिगंता यैस्ते, तान् निजयशःशशधरप्रसाधितदिगंतान् नियतं शाश्वतं वा

यथाऽन्नवत्येवं न आदिर्न चांतो येषां ते अनाद्यनन्तास्तान् अर्हंतोऽहं शरणं प्रतिपन्नस्तानाश्रित इ-
त्यर्थः. एतेन कलत्रभाविनोऽपि जिना गृहीताः ॥ ११ ॥ तेषां नमस्कारमाह—**भृषि०** जराभरण-
कारणकर्मरहितत्वाद्युपनिषत्तानि जराभरणानि यैस्ते तेभ्यः समाप्तानि संपूर्णानि समस्तानि
वा यानि दुःखानि तैरर्ता रजा वा पीभितास्ते च ते सत्त्वाश्च समाप्तदुःखार्चिसत्त्वाः समस्तदुःखार्चि-
सत्त्वा वा तेषां शरणास्तेभ्यस्त्रिभुवनजनानां सुखं ददातीति ते तथा तेभ्यः, सर्वत्र चतुर्थ्यर्थे षष्ठी,
तेन तेभ्योऽर्हद्भ्यो नमो नमस्कारोऽस्तु ॥ १२ ॥ यथाविधि द्वितीयं शरणं करोति तदाह—**अ-
रि०** अर्हद्वरणेन या मलस्य कर्मजसः शुद्धिस्तया लब्धः परिशुद्धो निर्मलः सिद्धानुप्रति बहुमानो
भक्तिर्येन स तथा, किञ्चनः प्रणतं भक्तिवशान्नग्रीभूतं यद्विरस्तत्र रचितः कृतः करकुम्भल एव शे-
खरो येन स तथा सहर्षं यथा ब्रवत्येवं भणति ॥ १३ ॥ यत्रायं भणति तज्जाथाषट्केनाह—**कम्म०**
कर्माणकद्वयेण सिद्धाः प्रसिद्धास्ते च तीर्थसिद्धादिभेदेन पंचदशधा, पुनः कथंभूताः ? स्वाभाविके
निरावरणेऽनवच्छिन्नप्रवाहे ये ज्ञानदर्शने ताभ्यां समृद्धाः स्कीर्तिमंतः अर्थ्यैतेऽन्निलब्धंते इत्यर्थः,
तेषां लब्धयः प्राप्तयः, सर्वाश्च ता अर्थलब्धयश्च कृतकृत्यत्वात् सर्वार्थलब्धयो दानाद्याः सिद्धा निष्प-

न्ना येषां ते सिद्धास्तथा ते सिद्धा मम शरणं भवंत्वित्यर्थः ॥ २४ ॥ तिय० त्रैलोक्यस्य चतुर्दशर-
 ज्ज्वारमकलोकस्य यन्मस्तकं सर्वोपश्रितस्थानं सिद्धिक्षेत्रं तस्यायुपरितनदेशे तिष्ठतीति, परमपदं
 मुक्तिपदं तद्धेतुत्वाच्चास्त्रिादिक्रियाकलापस्तत्र तिष्ठतीति ते, तथा अनंतचतुष्टयोपेनत्वात् अचिंत्यसा-
 मर्थ्यं जीवशक्तिविशेषो येषां ते, तथा दुष्टाष्टप्रबलकर्मरिपुविजयेन प्रवरशिवपुत्रप्रवेशतो मंगलरूपाः
 सिद्धाः संपन्नाः पदार्था येषां ते तथा, अथवा सांसारिकदुःखविरहितं मंगलभूतं यत्तत्सिद्धिपदं तत्र
 तिष्ठतीति ते तथा ते सिद्धाः शरणं भवंतु, निस्तीर्णसर्वदुःखजातिजातिजरामरणत्वादाबाधारहितत्वा-
 च्च सुखेन मुक्तिप्रभवेन प्रशस्ता अव्याकुलाः प्रशस्तसुखा इत्यर्थः ॥ २५ ॥ मूल० मूलस्य संसार-
 हेतुकर्मबंधमूलस्य मिथ्यात्वाविरतिकषाययोगरूपशत्रुसंघातस्य क्षये कर्तव्ये प्रतिपक्षा इव वैरिण इव
 तज्जायं कृतवंत इत्यर्थः. मूलोत्खातकर्मप्रतिपक्षावलक्षे दृष्टव्यपदार्थो न मूला अमूढलक्षाः सदोपयुक्त-
 त्वात्तेषां, तथा शेषज्ञानिनामविषययुक्तत्वात्सयोगिनामेव सयोगिकेवल्लिनां प्रति सादृश्याः सदापि
 सुखसंपूर्णत्वेन तृप्तत्वात्, स्वान्नाविकं व्याप्तं गृहीतं सुखं यैस्ते तथा परमः प्रकृष्टोऽयंतं विरामात्कर्म-
 निः सह मोक्षो वियोगो विकटीभावो येषां ते तथा, यदिवा परममोक्षयोगास्ते सिद्धाः शरणं भवं-

त्वित्यर्थः ॥ २६ ॥ पडि० कर्मोपाधिमुक्तत्वाप्रतिश्रुतिः क्षिप्ता अनादृताः प्रत्यनीकाः शत्रवो यैः सि-
 ष्टत्वात्, यदि वा प्रतिश्रुतिः निराकृताः प्रत्यनीका अभ्यन्तरशत्रवो रागाद्या यैस्ते तथा समग्रं संपूर्णं
 यद् ध्यानं परमलयस्तदेवाग्निस्तेन दग्धं भस्मसाकृतं भवबीजं ज्ञानावरणीयादि यैस्ते, तथा योगी-
 श्वैर्गणधैरश्मद्यस्थतीर्थैर्कैर्वा तत्सुखमभिलाषुञ्जिः स्मरणीया ध्येयाः शरणीया वा अनुगन्तव्याः शर-
 णत्वेन ते, एवं गुणगणिताः सिद्धास्त्रिसंध्यमपि स्मरणीया इत्यर्थः ॥ २७ ॥ पावि० सदा सुदितत्वा-
 त् प्रापित आत्मजीवंप्रति दौकितः परमानन्दो यैस्ते तथा गुणानां ज्ञानदर्शनचास्त्ररूपाणां परिपाक-
 प्राप्तवान्निष्पन्दः सारो येषां ते तथा कर्मोद्भेदनाद्विदीर्णो विदारितो भ्रवस्य संसारस्य कंदो
 यैस्ते तथा, केवलोद्योतेन लघुकीकृतौ अल्पप्रभावीकृतौ रविचंडौ यैर्यतस्तद्ध्योतरस्य योजनप्रमित-
 त्वात्, ते तथा निःकषायत्वात् क्षपितं क्षयं नीतं द्रढं संग्रामो यैस्ते तथा, एते एवंविधाः सिद्धाः
 शरणं प्रवन्तु ॥ २८ ॥ भुव० उपलब्धं प्राप्तं परमब्रह्मज्ञानं यैस्ते तथा, अवगतकेवला इत्यर्थः सर्व-
 लानाग्रेसरत्वात् लाभेषु दुर्लभो लानो मुक्तिप्राप्तिर्येषां ते तथा, दुर्लभलाभत्वमेवात्रैर्भाव्यते—
 विमुक्तः परित्यक्त इति कर्तव्यतापदार्थेषु संरन्त आदोपो यैस्ते, निष्पन्नसर्वप्रयोजनत्वात्तेषां, भुवनं

त्रिभुवनं तदेव गृहं तस्य धरणमवष्टेननं तत्र स्तेत्रा ह्य स्तंभा भुवनस्य सिद्धिशरणप्रतिपत्तुर्लोक-
स्य दुर्गतौ पततः स्थिराधारभूतत्वात्तेषामित्यर्थः, निर्गता बहिर्भूता आरंभेभ्यः कृत्यप्रयोजनेभ्यो ये
ते तथा, ते एवंस्वरूपाः सिद्धा मम शरणं भवन्तु ॥ ३९ ॥

साधुशरणविधिमाह—सिद्ध० नया नैगमादयस्तेरुपलक्षितं यद्ब्रह्मश्रुतज्ञानं द्वादशांगं त-
स्य नयब्रह्मणो ये हेतवः कारणभूताः साधुगुणा विनयादयो विनयगुणसंपन्नस्यैव येनान्यान्यगुणा-
वाप्तिः, तेषु नयब्रह्महेतुषु साधुगुणेषु जनित लोपादितोऽनुरागो बहुमानो यस्य स नयब्रह्महेतुसा-
धुगुणजनितानुरागः, शरणं प्रतिपन्नाः, केनास्यानुरागः कृत इत्याह—सिद्धशरणेन मेदिन्यां मि-
लत् लुठत् सुप्रशस्तं शक्तिप्रभासुरमस्तकं यस्य स मेदिनीमिलत्सुप्रशस्तमस्तकः गुरुपादार्पितमस्त-
क इत्यर्थः. स एवंविधः साधुगुणरागी श्रुतलन्यस्तमौलिरिदं वक्ष्यमाणं ज्ञेयम् ॥ ३० ॥ यदयमा-
चष्टे तन्नवन्निर्गाथाप्तिराह—जिय० जीवलोकस्य प्राणिवर्गेषु निकायात्मकस्य बांधवा ह्य बांधवा ये
वर्तन्ते तेषां त्रिविधं त्रिविधेन रक्षाकरणात्कुगतिरेव सिंधुः कुगतिसमुद्रो वा तस्यास्तस्य वा पारं ती-
रं गच्छतीति पारगास्तीरवर्तिनः कदाहीकृतसुगतित्वात्, प्रागोऽर्चिता शक्तिर्महात् भागोऽतिशयविशे-

षो येषां ते तथा ज्ञानादिभिरेव ज्ञानदर्शनचारित्रैः शिवसुखं साधयन्ति ये ते शिवसुखसाधकाः, ते एवंविधाः साधवो मम शरणं भवन्तु ॥ ३१ ॥ साधव एव ये प्रत्यक्षज्ञानादिसंपदुपेतास्तान् सार्धगा-
 थया आह—केव^० केवलमसहायं मत्यादिज्ञानानपेक्ष्यं सर्वद्रव्यमवर्णयार्थायादिविषयं ज्ञानं विद्यते
 येषां ते केवलिनः, अवधिर्मर्यादा रूपिद्रव्येषु परिहृदक्तया प्रयत्तिरूपा तदुपलक्षितं ज्ञानमप्यव-
 धिः, परमश्चासाववधिश्च परमावधिः, स च क्षेत्रतो लोकप्रमाणसंख्येयालोकाकाशखंभप्रमाणः, का-
 लतोऽसंख्येयोत्सर्पिण्यवसर्पिणीविषयः, द्रव्यतो रूपिद्रव्यप्रभृति यावत्परमाणुदर्शी, आवतः सामान्ये-
 नानंतपर्यायपरिहृदको विशेषतः परमाणोरपि चतुर्पर्यायनिर्णयकारी, परमावधिश्चावश्यमंतर्मुहूर्त्तेन
 केवली भवति, तद्योगात्साधवोऽपि परमावधयः, बहुकृष्टावधिसाधुभ्रूणेन जघन्यमध्यमावधयोऽयंत-
 र्भाविता ज्ञेयाः, विपुला मतिर्येषां ते विपुलमतयः, अत्रापि विपुलमतिभ्रूणेन कज्जुमतयोऽयंत-
 र्भाविताः, एतौ च मनुष्यक्षेपांतर्वर्तिसंझिपंचेंद्रियमनोद्रव्यविषयौ, श्रुतं कालिकोत्कालिकांगप्रविष्टा-
 दितक्षणं धरन्ति योग्यशिष्यप्रदानेन तस्यावस्थितिं कुर्वन्तीति श्रुतधराः प्रवचनत्रयाख्याननिपुणाः, ते
 एवंभूताः श्रुतधरा आचार्या भूपाध्याया जिनमते जिनशासने ये आचार्योपाध्यायाः, एतेन मु-

ख्यानां ग्रहणात्प्रवर्तकस्थविगणवच्छेदिनोऽपि ज्ञातव्याः, ते च सर्वे केवलप्रभृतिसाधवो मम शरणं प्रवृत्तित्यर्थः ॥ ३१ ॥ चण्ड० पूर्वशब्दस्य तृतीयपदस्थस्यापि पृथक्प्रयोजनात् चतुर्दश पूर्वार्ण विद्यन्ते येषां ते चतुर्दशपूर्विणः श्रीभद्रबाहुस्वामिन श्व, तान्येवाद्यानि दश येषां ते दशपूर्विणः श्यामार्यसूरय श्व, नवपूर्विणः श्रीआर्यरक्षितगुरुव श्व, अंगशब्दस्य प्रत्येकमग्निसंबन्धात् द्वादशांगिनः, इह चतुर्दशपूर्विणो द्वादशांगिनश्चैकार्थी इति न वाच्यं, यतो द्वादशतमांगस्य दृष्टिवादलक्षणस्य पञ्चप्रस्थानात्मकत्वात् एकादशांगिनश्च ये, चस्य भिन्नक्रमाश्रत्वात्, ये विशेषानुष्ठानिनो विशेषलब्धिसंपन्नाश्च तान् सार्धगाथया दर्शयति—जिणकपा० गार्थार्ध, खीरासवमाहुः—एकान्तिवनिःप्रति-कर्मशरीरतया जिनस्येव कल्पो येषां ते जिनकल्पकास्तेषामयं विधिः—प्रतिपन्नजिनकल्पो यत्र ग्रामे मासकल्पं चतुर्मासकं वा करिष्यति तत्र षट्पागान् कल्पयति, ततश्च यत्र भागे एकस्मिन् विनेये गोचरचर्या हिंइति, एषणादिविषयं मुक्त्वा न केनापि सार्धं जल्पति, एकस्यां च वसतौ यद्यपि बहुकृतः सप्त जिनकल्पका वसन्ति तथापि परस्परं न ज्ञापन्ते, यद्युपविशति तदा नियमाहुल्लङ्घन एव, न तु निषद्या वासोपश्राद्धिकोपकरणस्यैवाभावात्, प्रतिपद्यमानकः सामायिकहेदोपस्थापनयोः

पूर्वप्रतिपन्नः सूक्ष्मसंपराययथाख्यातचारित्र्योरुपशमश्रेण्यामवाप्यते प्रतिपद्यमानानामुत्कृष्टतः शनपृथ-
त्त्वं, पूर्वप्रतिपन्नानां सहस्रपृथक्त्वं जिनानां, जिनकटिपकाः प्रायोऽपवादं नासेवंते, जंघात्रयद्वीण-
स्वविहरमाणोऽप्याराधक एव, आवश्यकनैषेधिकीमिथ्यादुःकृतगृहिविषयपृष्ठोपसंपद्धक्षाणाः पंच सा-
माचार्यः, नत्विद्यादयः, लोचं चासौ नित्यमेव करोति, विहारो त्रिदा च पौरुष्यामेव, यदालंदिका-
स्तेषां स्वरूपमिदं—उदकार्डः करो यावता कालेन शुष्यति तत आरभ्य उत्कृष्टतः पंचशनिदिवस-
लक्षणस्य उत्कृष्टलंदस्यानतिक्रमेण चरंतीति यथालंदिकाः पंचको गणोऽसुं कल्पं प्रतिपद्यते ग्रामं
च गृहपंक्तिरूपाग्निः षड्विधोऽग्निर्जिनकटिपकवंपरिक्लृपयंति. किंवेकैकस्यां वीथ्यां पंच दिनानि
पर्यंतंति. इत्युत्कृष्टलंदभारिणो यथालंदिका लुच्यंते, एते च प्रतिपद्यमानका जघन्यतः पंचदश ज-
वंति, उत्कृष्टतः सहस्रपृथक्त्वं पूर्वप्रतिपन्नास्तु जघन्यत उत्कृष्टतस्तु कोटिपृथक्त्वं जवंति, परिहारविशु-
द्धिकाश्च ते साधवश्च परिहारविशुद्धसाधवः, निर्विशमानका निर्विष्टकागिकाश्च ते, तत्र यथोक्तनप-
स आसेवकवान्निर्विशमाना लुच्यंते, अनुपहारिका विहितवद्यमाणपसो निर्विष्टकागिका इति,
तत्र नवानामयं कल्पो जवति, ग्रीष्मशिशिरवर्षासु पृथक्पृथक् जघन्यमध्यमोत्कृष्टलेदं तपः कुर्वति,

तत्र ग्री० चतुर्थषष्ठाष्टमेमानि, शिशिरे षष्ठाष्टमदशमानि, वर्षासु अष्टमदशमद्वादशमानि, पारणके चाचाग्लो, पंचानां भिद्धानां ग्रहो ह्योरग्यन्निग्रहः, तत्र प्रथमं चत्वारो यथोक्तं तपः कुर्वति, चत्वारोऽनुपारिहारिकत्वमेकश्च कल्पस्थितत्वं, एते च पंचापि प्रतिदिनं षणमासान् यावदाचाग्लभोजिनः, षणमासानंतरं ब्यूहतपसोऽनुपारिहारिकत्वं अनुपारिहारिकाश्च पारिहारिकत्वं, कल्पस्थस्तथैवास्ते यावद्वितीयषणमासाः, ततो द्वितीयषणमासानंतरं कल्पस्थतपः करोति, तेषां ब्यूहतपसामष्टानां मध्याह्नैकः कल्पस्थो भवति, सप्तानुपारिहारिका ज्वंति, अष्टावपि षणमासं यावत्प्रतिदिनाचाग्लभोजिनः, अष्टादशभिर्मासैः पूर्णकल्पो ज्वति, कल्पसमाप्तौ पुनस्तमेव वा जिनकल्पं वा प्रतिपद्यते गच्छं वा समायांति, प्रतिपत्तिश्च जिनसमीपे सेवकपार्श्वे वा, एते च सहस्रारांतमेव यांति ॥ ३३ ॥ खीरा० चीर्णपर्णिकादिविशेषस्य चक्रवर्तिसंबन्धिनो गोलदास्यार्थाधिष्ठमेण पीतगोक्षीरस्य पर्यंते यावदेकस्या गोः संबन्धि यत्क्षीरं तदिह गृह्यते, तदिव यस्य वचनरसमाधुर्यमाश्रवति मुंचतीति स क्षीराश्रवः, मधुशर्करादिमधुद्रव्यं तद्रसतुल्यं यस्य वचनं स मध्वाश्रवः, लुपलदाणत्वासर्पिराश्रवश्च, ये सर्वैः शरीरावयवैः श्रूयन्ति जानन्ति च भिन्ना वाचः, चक्रवर्तिस्कंधावाचबह्वलकोलाहलजशब्दसंदोहान्, अय-

मेतस्यायमेतस्येत्यादिव्यक्त्या पृथक्पृथक् व्यवस्थापयंतीति संभिन्नश्रोतसः; नीरंध्रधान्यकोष्टकक्षि-
धान्यवद् ये सुनिश्चितस्थिरसंस्कारमूत्रार्थास्ते कोष्टबुद्ध्यः अतिशयचरणाचारणस्ते च द्विधा जंघा-
चारणा विद्याचारणाश्च, विजिघ्रिति वैक्रियलब्धिमतः साधवस्तेषां च नानारूपपरसंख्येयहीपसमुद्राग्न-
एविषया वैक्रियशक्तिर्भवति, जंबूद्वीपं पुत्र्यादिरूपैर्विभ्रत्यपि, ये पूर्वापरपदानुसारतद्गुदितपदमनुसरं-
ति पूरयंतीत्यर्थस्ते पदानुसारिणो वज्रस्वामिन इव, इह च येऽतिशयार्द्धिसंपन्नाः साधवो नोक्तास्तेऽ-
प्युपलक्षणत्वाद् ज्ञेयाः, एते च ये जिनकटिपकादयः पदानुसारिण्येताः साधवस्ते शरणं व्रवंतु॥३४॥

सर्वसाधुगुणान् गाथापंचकेनाह—लज्जि० वैरं भ्रूतकालजं तत्कालजो विरोधोऽप्रीतिविशेषः,
ततश्च वैराणि च विरोधाश्च, लज्जितास्यक्ता वैराणि विरोधाश्च, येस्ते तथा निजं सदैव यत एव ल-
ज्जितवैरविरोधा अत एवादोहाः परद्रोहवर्जिनः, वैरत एव परद्रोहान्निप्रायः स्यात्, यत एवादोहा अत
एव प्रशंता सुप्रसन्ना मुखशोभा वदनभाया येषां ते तथा, परद्रोहिणो हि विकरालमुखशोभा प्र-
वर्तन्तीति. यतश्चैवंस्वरूपा अत एवाभिगतोऽनुगतः सहचारी गुणसंदोहो गुणनिकरो येषां ते तथा,
एवंविधानां च ज्ञानातिशयो प्रवर्ततीति. हतो मोहोऽज्ञानं येस्ते तथा ज्ञानिन इत्यर्थः, ते शरणं

साधवो भवन्तु ॥ ३५ ॥ खंडितानि त्रोटितानि स्नेहरूपाणि दामानि रज्जवो यैस्ते खंडितस्ने-
हदामानश्छिन्नस्नेहनिगमा इत्यर्थः न विद्यन्ते कामधामानि स्मरमंदिराणि विषयासक्तिहेतूनि येषां
ते तथा निःकामो निर्विषयो मोक्षमुखे कामोऽन्निलाषो येषां ते तथा मोक्षाभिलाषिण इत्यर्थः तथा
इंगिताकारसंपन्नत्वात् सत्पुरुषाणामाचार्योपाध्यायादीनां वंदारूपां च दमदंतेनेव शुद्धिष्टिरादीनामिव
मनांस्थानंदयंत्यन्निरामयंति सत्पुरुषमनोऽन्निरामाः, तथा त्यक्तान्यकृत्यत्वादात्मानं तासु तासु प्रवच-
नोक्तक्रियासु च सामस्येन रामयंति क्रीडयंत्यात्मानमिति आत्मारामाः, यदिवा विशिष्टसंयमस्था-
ननियोजनेन आत्मानं क्रीमास्थानं पुरनिवासिलोकस्योद्यानयात्रास्थानमिव येषां ते तथा, आचारं
वा एवंप्रकारममंति गच्छन्ति आश्रयंत्याचारामा मुनयः शरणं भवन्तु ॥ ३६ ॥ मिद्धि० मिद्धित्वा अ-
पास्ता विषयाः शब्दाद्याः कपायाश्च यैस्ते तथा विषयकषायरहिता इत्यर्थः गृहगृहिण्योः संगः संव-
धस्तस्माद्यः सुखास्वादः सुखलोभ्याविशेष उन्निहतः परिहृतो यैस्ते, तथा उन्नितगृहगृहिणिसंगसुखास्वा-
दा निःपरिग्रहा निर्जिगीषवश्चेत्यर्थः न कलितौ न गणितौ न आश्रितौ हर्षविषादौ यैस्ते तथामम-
यात्रावव्यवस्थितत्वात् विहृत्प्रसोच्या इति पाठांतरं, विधूतानि श्रोतांसि आश्रवद्वाराणि यैर्भदिवा

विधूतः क्षिप्तः शोकश्चित्तखेदो यैस्ते तथा विधूतासंयमस्थाना गतशोका वा इत्यर्थः. ते साधवः शरणं स्युः ॥ ३७ ॥ हिंसा० हिंसादिदोषैः शून्यास्तैर्विगृहिता इत्यर्थः, कृतं विहितं कारुण्यं दुःखप्रहाणेन दयार्द्धप्रावः सर्वसत्त्वेषु यैस्ते कृतकारुण्याः कृपाकवचितचेतस इत्यर्थः. तथा जीवाजीवादिपदार्थानां शासने यथाप्रणीतत्वेन रोचनं मननं श्रद्धानं रुक्मभ्यक्तवं, प्रज्ञा बुद्धिः स्वयं प्रवर्तति स्वयंभूः, स्वयंभुवौ रुक्मज्ञे सम्यक्तत्त्वबुद्धौ येषां ते स्वयंभूरुक्मप्रज्ञाः. यदिवा स्वयंभूरुचा सम्यक्तत्वेन पूर्णा स्वयंभूरुक्मपूर्णा दूरीकृतमिथ्यात्वा इत्यर्थः. स्वयंभूसमुद्भुतद्वये वा विस्तीर्णे रुक्मज्ञे येषां ते, तथा न विद्येते जरामरौ वृद्धत्वनिधने यत्र तदजरामरं निर्वाणं तत्रोपदेष्टा, व्यावर्णयितव्ये च बहु प्रभूतं यथा प्रवर्त्येवं क्षुणा निपुणा मोक्षस्वरूपज्ञातार इत्यर्थः. यदा तु पट इति पाठस्तदा अजरामरपथदेशकत्वात् प्रवचनशास्त्राणि तत्र निपुणाः सम्यक् तद्वेदिन इत्यर्थः. ते साधवः शरणं प्रवन्तु. सुष्ठु अतिशयेन कृतं चारित्रप्राप्तिद्वयं यैस्ते सुकृतपुण्याः, सुकृतैस्तपःप्रभृतिभिर्वा पूर्णा भूताः संवि-तप्रभृततपस इत्यर्थः ॥ ३८ ॥

काम्यतेऽजिज्ञष्यते विषयार्थिन्निरिति काम तस्य सरजनितविकारस्य या विमंभना कदर्शना

मदोन्मत्तस्येव नानाविक्रिया निःपरिवेष्टनं तस्याः कामविम्वनाया चुकति प्राकृतत्वाद् व्युतास्तया विरहिता विज्ञातपरमार्थत्वात्तां त्यक्तवंत इत्यर्थः कलिमलः पापस्तेन मुक्तास्तद्विवर्जिताः पवित्रचारित्र-नीरपूरेण तं प्रक्षालितवंत इत्यर्थः, अदत्तादानपरिहारेण आत्मनः पृथक्कृतं चौरिक्थं चैर्यं यैस्ते, तथा स्वामिजीविजिनगुर्वाद्यनुज्ञातभक्त्यानादिग्रहणेन सर्वथापि तत्परिहृतवंत इत्यर्थः पातयति जी-वानिति पापं, तस्य रजः कश्मलः पापरजश्च तत्सुरतं मैथुनं तेन रिक्तास्तत्यागिनो नवगुप्तिमनाथ-ब्रह्मव्रतचरणात्, यत एवंभूता अत एव साधूनां गुणाः साधुगुणा व्रतषट्कादयस्त एव स्वानि तैश्च चिक्कति दीप्तिमंतः, तैर्मंडिता इत्यर्थः, ते साधवः शरणमिति येषां ॥ ३९ ॥

साहुः साधुत्वे साधुस्वरूपे समभावपरसाहाय्यपरोपकारलक्षणे सुष्ठु अतिशयेन स्थिता अथवसिता व्यवस्थिता यद् यस्माद्धेतोराचार्यादयः आचार्योपाध्यायप्रवर्तकस्य विरगणावहेदिनस्त-स्ते पंचापि साधवस्तत्कार्यकारणात् साधुभ्रणितेन साधुसत्कारेण गृहीता ग्रहणमागतास्तस्मात्ते सर्वेऽपि अत्राधिकारोक्तगुणगणिषा अतीतानागतवर्तमानंकालभाविनोऽतीतानागतयोरनंता वर्तमानोक्त-प्रकाले नवकोटीसहस्रं, जघन्ये तु कोटीसहस्रद्वयं, ते सर्वे साधवो मम शरणं ब्रवेयुः ॥ ४० ॥ च-

तुर्थशरणप्रतिपादनायाह—पडि० स साधुसाध्वीश्राद्धश्राविकान्यतमो जीवः प्रतिपन्नसाधुशरणोंगी-
कृतमुनिशरणः, पुनरथशब्दार्थो भिन्नः, ततश्च पुनरथानंतरं जिनधर्मे शरणं कर्तुं प्रतिपत्तुमाश्र-
यितुमिहन्नित्यध्याहार्यं. किंविशिष्टोऽसावित्याह—पहरिमस्ति तत्र वदनविकाशादिचिह्नगम्यो मानसः
प्रीतिविशेषो हर्षः प्रहर्षः प्रकृष्टो हर्षः प्रहर्षस्तदशेन रोमांचप्रपंचो रोमोद्धर्ष उत्कर्षः स एव कंचुक-
श्रोलकस्तेनांचिता विभूषिता तनूः शरीरं यस्य स प्रहर्षरोमांचप्रपंचकंचुकांचिततनुः प्रमोदपूरितांगः
सन् इदं वक्ष्यमाणं भणति ॥ ४१ ॥ यच्च ब्रूते तदाह—पवर० प्रवरमुकृतैः प्राप्तं सम्यक्त्वदेशविरति-
सर्वविरतिरूपं जिनप्रणीतं धर्ममिति संबंधः, यतो जीवस्यानादिप्रवाज्यस्तैर्मिथ्यात्वादिभिर्हेतुभिः स-
दैवावृत्तत्वेन तत्प्राप्तेरतिशयेन दुर्लभत्वात्, यदाह—अंतिमकोमाकोडीए । सवक्कम्माणमानुव-
ज्जाए ॥ पलियासंखिज्जइमे । भागे खीणे हवइ गंडी ॥ १ ॥ अपुवेणत्ति पुंजं । मिळत्तं कुणइ
कुहवोवमया ॥ अनियट्टीकरणेण न । सो सम्मदंसणं लहइ ॥ २ ॥ सम्मत्तम्मिय लहइ । पलिय-
पुहुत्तेण सावत्तं हुज्जा ॥ चरणोवसमइसयाणं । सागरसंखतरा हुंति ॥ ३ ॥ यावत्यां कर्मस्थितौ
सम्यक्तत्वं लब्धं तन्मध्यात्पद्योपमपृथुत्वनवलक्षणैः स्थितिखंडे कृपिते देशविरतो भवेत्, ततोऽतिसं-

ख्यातेषु सागरेषु द्विषेषु चारित्रिमित्यादि, अतो नात्यपुणैरवाप्यत इत्यर्थः, पुण्यवद्भिः प्राप्यत इत्युक्तं, तत्र किं सर्वैरपि तैर्लभ्यत इत्याह—पत्तेहिंति पात्रैरपि भाग्यवद्भिरपि कैश्चिद्ब्रह्मदत्तचक्रादि-
 च्छिवि नवरि पुनर्न प्राप्तं नासादितं, प्राप्तत्वं च ब्रह्मदत्तस्य चक्रित्वलाभात्, दे वेन्द्रचक्रवर्त्यादिकर्म-
 णां बंधो प्रव्यानामेवोक्त इति. तमेवंचूतं केवलिभिः प्रज्ञप्तं देशितं धर्मं श्रुतधर्मचारित्रधर्मरूपं श-
 रणं प्रपन्नोऽहमिति ॥ ४२ ॥ धर्मस्यैव माहात्म्यमुपदर्शयन् तमेव शरणं प्रतिपसुराह—पत्ते० पावे-
 ण शान्तिकुलरूपसौभाग्यादिगुणयुक्तेन, न केवलं पात्रेण, अपात्रेणापि गुणवियुक्तेन दारिद्र्यापहते-
 न प्राप्तानि लब्धानि येन कारणेन नरसुरसुखानि, तत्र पात्रेण ऋजुत्वादिगुणवता वरुणसारथिभि-
 त्रेणैव नरसुखं विदेहेषु सुकुलोत्पत्त्यादिकं प्राप्तं, अपात्रेणापि दौःस्थ्याक्रांतेन कौशांब्यामार्थसुहस्ति-
 प्रव्राजितसंप्रतिराजजीवद्रमकेणैव, पात्रेण सुरसुखं सर्वार्थसिद्धिसंभवं शालिमडेषेव, अपात्रेण सुर-
 सुखं वसुदेवपूर्वमेव नंदिषेणेनैव प्राप्तं. पुनरर्थत्वान्मोक्षसुखं पुनः, चस्य त्रिन्नक्रमत्वात् पात्रेणैव,
 चारित्रधर्माधारचूतप्रव्यत्वगुणलक्षणैनेत्यर्थः, प्राप्यते, अथवा प्राप्तेन अप्राप्तेनापि लब्धेनालब्धेनापि
 येन जैनधर्मेण नरसुरसुखानि प्राप्तानि, तत्र प्राप्तेन यथालब्धसम्यक्तत्वाभासेन धनसार्थवाहेन नरसुखं

मिथुनकसुखं, अप्राप्तेनापि तेनैव तस्मिन्नेव प्रवे सम्यक्तवलाज्जापूर्वं प्राप्तेन सुसुखं वीरजीवलाधि-
 पेनेव, अप्राप्तेन सुसुखं चरगपरिवाय बंभलोगो जा द्युत्तेर्बहुभिस्त्रि मोक्षसुखं पुनः प्राप्तेनव प्रा-
 प्यते येन धर्मेण यच्च मरुदेवीप्रभृतयोऽलब्धेनापि तेन तदवानुवृत्तं, तत्तेऽपि प्रावतः प्राप्तचारित्र्यप-
 रिणामा इति, नवरि पुनः स धर्मो मे मम शरणं प्रवतु ॥ ४३ ॥ निहं निर्दलितानि विदारिता-
 नि तत्कर्तृजनेभ्यः कबुष्पाणि मलिनानि कर्माणि येन धर्मेण स तथा निर्धौतसर्वपाप इत्यर्थः, यत्
 एव निर्दलितानुभकर्मा अत एव शुभं कृतं कर्म जन्म वा आश्रावकजनेभ्यो गणधरनीर्धकस्त्वादि-
 पदवीप्राप्तिलक्षणं येन स कृतशुभकर्म जन्म वा, अत एव खलीकृतः शत्रुनिर्धौतः निःसारितः
 कुधर्मो मिथ्याधर्मः सम्यक्तवतत्ववासितेभ्यो येन स तथा मिथ्यादृष्टिधर्मस्यारंभेऽप्यादावपि पञ्चान्त-
 पःप्रभृत्यादेर्महाकष्टहेतुत्वेनासुन्दरत्वात् परिणामे च मिथ्यात्वरूपत्वेन दुर्गतिमूलत्वादयं तु जिनधर्मः
 प्रमुखे आदाविह लोकेऽपि धम्मिद्धादीनामिव परिणामे परिपाकप्राप्तौ प्रवांतरे दामन्नकादीनामिव र-
 म्यो मनोद्भिः, स एवंविधो धर्मो मम शरणं भवतु ॥ ४४ ॥ कालाः कालत्रयेऽतीतानागतवर्तमान-
 रूपे न मृतो न विनष्टस्तं न मृतं विदेहेषु नैरन्तर्येण तत्सद्भावात् कालत्रयेऽपि धर्मो विद्यत एवेत्य-

र्थः. जन्म च जरा च मरणं च व्याधयश्च जन्मजरामरणव्याधयस्तेषां जन्मजरामरणव्याधीनां श-
तानि तानि सुष्ठु अतिशयेन मृतानि स्थितानि विनष्टानि यस्मात् स तथा तं. अथवा जन्मजराम-
रणव्याधिशतानां शमकः सिद्धिपदप्रदानेन तन्निवारकस्त्वं अमयंवत्ति चारुवर्णगंधरसोपेतं वर्णबल-
सौभाग्यपुष्टिजननं सर्वरोगशमनं अनेकगुणसंपन्नममृतं तदिव सकललोकस्यानंदतुष्टिपुष्टिजनक-
त्वात् बहुमतः सर्वस्याप्यतिशयेनाग्नीष्ट इत्यर्थः. तं किं बहुमतं इति चेत् प्रक्रमायातं जिनधर्ममेव,
न केवलं जिनधर्मं जिनमतं च प्रवचनं च द्वादशांगमित्यर्थः, तदप्येवंगुणमेव, शेषं प्राग्वत् ॥४५॥
पस० प्रशमितः सत्त्वं इत्यादि तद्विपाकदर्शनेनोपशमं नीतः कामस्य प्रकृष्टो मोह उन्मादो येन स
तथा निवारितकामोद्रेक इत्यर्थस्तं, दृष्टाश्च अदृष्टाश्च दृष्टादृष्टा जीवाः, तत्र दृष्टा बादरैर्केंद्रियद्वीडि-
यादयः दृष्टिविषयत्वात्तेषां, अदृष्टाः सूक्ष्मपनकमूढमैर्केंद्रियाः सर्वलोकवर्तिनोऽतिशयज्ञानिगोचरास्तेषु
दृष्टादृष्टेषु जीवेषु न कद्विपतो न कृतो विरोधो विपरीतप्ररूपणारूपो येन स तथा तं, केवलप्रज्ञप्त-
त्वाद् यथावस्थितस्वरूपावेदकमित्यर्थः, शिवसुखमेव फलं तद्दातीति शिवसुखफलदस्तं शिवसुखफ-
लदं, अत एव न मोघोऽमोघोऽवध्यः सार्धक इत्यर्थस्तमेवंप्रकारं धर्मं शरणमहं प्रपन्नः ॥ ४६ ॥ न.

रय० नरकगतिगमनरोधं, गुणानां क्लान्तादीनां च संदोहः समुदयो यत्र स तथा तं, प्रकर्षवन्तो वा-
 दिनः प्रवादिनस्त्रिषष्ट्यधिकत्रिशतानां संख्योपेताः, निःशब्दस्य निषेधार्थत्वात् तैः प्रवादिभिर्न क्लो-
 भ्यत इति प्रवादिनिःक्लोभ्यस्तं प्रवादिनिःक्लोभ्यं, नवगुप्तिरचनारुचिरकवचकवचितत्वेन निर्जितः प्र-
 तिहृतो नाशं नीतो मन्मथयोधः कामसुन्नतो येन स तथा तं धर्मं शरणं प्रपद्येऽहं ॥ ४९ ॥ कृतध-
 र्मशरणः पुनस्तस्यैव चारित्रश्रुतरूपस्य निधुपमया नमस्कारमाह—जामुर० ज्ञास्वर्गतिहेतुत्वाच्चा-
 रित्रधर्मस्य ज्ञास्वरः शोभनो वर्णः श्लाघा ' देवावि तं नमंसंतीत्यादि ' गुणोत्कीर्तिनरूपो यस्यास-
 सुवर्णः, सुंदरा मनोज्ञा इति कर्तव्यव्रियाकलापैश्चित्रा इह्यामिहादिदशभेदरूपा रचना परिकल्पना
 तस्या यथावसरमलंकरणादलंकारः सुंदररचनालंकारः, गौरवहेतुत्वात् गौरवं. महानर्घो माहात्म्यवि-
 शेषो यस्य स महार्घः, ततो वृद्धः, श्रुतधर्मपक्षे तु ' सुप्रधम्मो सम्मालु ' इति वचनात्, श्रुतं दाद-
 शांगं तत्र ज्ञास्वरज्ञानिभिः केवलिनिरुक्त्वात् भास्वरं, शोभना वर्णा अक्षराणि यत्र तत्सुवर्णं, त-
 तः सुवर्णानामक्षराणां या सुंदरा रचना प्रदपंक्त्या विरचनं, तस्य द्वात्रिंशत्सूत्रदोषपरिहारेणाष्टगुणा-
 लंकरणेन चालंकारो विचृषणं, सुवर्णसुंदररचनालंकारस्तस्माच्च गौरवो गुरुवं, तथा एकैकस्यापि सू-

त्रस्यानंतार्थत्वात्, अतश्चोपमीयते निधिमिव महानिधानमिवेत्यर्थः, किंविशिष्टं? दुष्टगतिर्दुर्गतिः कु-
 देवत्वकुमानुषत्वतिर्यग्शरकलदाणा, दुर्गतेर्भावो दौर्गत्यं, श्रुतधर्मपक्षे तु अज्ञानत्वं, तद् हरतीति, त-
 त्र निधीयंते पोष्यंतेऽर्था एषु हति निधयः, त्रास्वरं दीप्तिमत्सुवर्णं कनकं सुंदराणि रुचिराणि रत्ना-
 नि पद्मरागादीनि अलंकारा हाराद्याभरणविशेषस्तैर्गोश्वः संपूर्णता तेन च महावर्धो बहुमूढ्यः, अत-
 एव दुर्गतस्य दरिद्रस्य भावो दौर्गत्यं तद्हरतीति दौर्गत्यहरः दारिद्र्यापहारकृदित्यर्थः, एवंविधो यो
 निधिस्तत्कल्पं जिनोपदिष्टं धर्मं वंदे, द्व्यर्थेयं गाथा ॥ ४८ ॥ लुक्तं चतुर्थं शरणं, तद्गणनेन चा-
 न्निहितोऽस्याध्ययनस्य प्रथमोऽर्थोधिकारः द्वितीयार्थोधिकारमाह—चतुः चतुःशरणगमनेन चतुः-
 शरणांगीकारेण संचितं राशीकृतं यत्सुचरितं पुण्यं तेन योऽसौ रोमांचो रोमोद्धासस्तेनांचितं भूषितं
 शरीरं यस्य स तथा शरणगमनार्जितस्य सुकृतस्य वशात्कंदकितगाल इत्यर्थः, कृतानि विहितानि
 यानि दुःकृतानि अशुभाचारास्तेषां गद्वा गुरुसमदं ह्य दुक्यमित्यादिनिंदा तथा कृतदुःकृतगद्वा
 योऽसावशुभकर्मक्षयः पापकर्मापगमस्तत्र कांक्षिर आकांक्षावान् भणति दुःकृतगद्वातो यः पापापग-
 मो भवति तमात्मनः समञ्जिलषन्नैवं वक्ष्यमाणं वदतीत्यर्थः ॥ ४९ ॥ यच्च भणति तदाह—इह-

दृहास्मिन् भवे यत्कृतं तदिहभक्तिकं, अन्यस्मिन् भवे प्रवमन्यभक्तिकमतीतभविष्यद्वसंप्रवमित्यर्थः,
 मिथ्यात्वप्रवर्तनं यत्किमप्यधिकरणं धनुरादि जिनप्रवचने प्रतिकुष्टं निराकृतं प्रवतीति हेतुत्वाद् दुष्टं
 तत्पापं गर्हामि जुगुप्सामि ॥ ५० ॥ मिह० मिथ्यात्वमेव तमोधकारं तद्रूपं पातकं वा तेन मिथ्या-
 त्वतमोधेन सता जीवेनार्हदादिषु अर्हत्सिद्धाचार्योपाध्यायादिषु अवर्णवादवचनमसद्वोधकथनं यद-
 ज्ञानेन जिनशासनवाह्येन विरचितं कृतं कारितमनुमतं वातीतानागतवर्तमानकाले, दृदानीमवगत-
 परमार्थः सन्न तत्पापं गर्हामि गुर्वग्रे निंदामि गुरुस्ममीपे आलोचयामि, गुरुजिदत्तं तपःकर्म सम्यक्
 प्रतिपद्येऽहं ॥ ५१ ॥ सुय० श्रुतं च धर्मश्च संघश्च श्रुतधर्मसंघसाधवस्तेषु पापं प्रत्यनीकित-
 याऽविशिष्टभावेन यद्रचितं अन्येष्वपि पापेषु अष्टादशसु प्राणातिपातादिषु विषयभ्रूतेषु यत्किमपि
 पापं जीवव्यपरोपणादिकं कृतं तदप्यधुना गर्हामि ॥ ५२ ॥ यच्चोक्तमेतसु य पापेसु तदेव व्यक्ती-
 कुर्वन्नाह—अन्नेसु० अन्येष्वपि जीवेषु यत्किमपि दुःखं कष्टं कृतमिदानीं तदपि पापं गर्हामि ॥ ५३ ॥
 जंमण० यत्पापं मनोवाक्कायैः कृतकारितानुमतिभिराचरितं धर्मविरुद्धं प्रतिकूलमशुद्धं सदोषं सर्वं, शे-
 षं प्राग्वत् ॥ ५४ ॥ तृतीयाधिकारमाह—अह० अद्यानंतरं स साधुप्रभृतिको जीवः दुःकृतगर्हया द-

लितानि लक्तानि दुःकृतानि येन स तथा स्फुटं प्रणति, सुकृतानुरागेण समुत्पन्नाः पुण्याः पवि-
त्रा ये पुलकांकुरा रोमोज्जमविशेषस्तैः करादो भीषणः कर्मवैरिणंप्रति ॥ ५५ ॥

अरि० अर्हत्वं तीर्थकरत्वं योजनप्रमाणवाण्या भविकनिकरप्रतिबोधकत्वं समवसरणादि च ते-
षु तीर्थकरेषु तदनुमन्येऽहं, यच्च सिद्धत्वं सिद्धेषु, आचारं आचार्येषु, उपाध्यायत्वमुपाध्यायेषु अ-
नुमन्ये ॥ ५६ ॥ साहूण० साधुनां साधुचरितं चरणकरणादि, देशविरतिं च श्रावकजनानां श्राव-
कत्वमनुमन्ये ह्यर्थः, सर्वेषां सम्यक्तत्वं सम्यग्दृष्टीनामविरतानां श्रेणिकादीनामिव ॥ ५७ ॥ अह०
अथवा सर्वमेव वीतरागवचवानुसारि यत्सुकृतं जिनशासनोक्तं कालत्रयेऽपि त्रिविधं मनोवाक्यैः कृ-
तं कारितमनुमोदितमनुमोदयामोऽनुमन्यामहे तत्कं सर्वं ॥ ५८ ॥ चतुःशरणादीन् कुर्वतो यद्भवति
तद्ग्राथादयेनाह—सुह० शुभ्रपरिणामो नित्यं चतुःशरणगमनाद्याचरन् कुर्वन् साधुप्रभृतिको जीवः कु-
शलप्रकृतीः पुण्यप्रकृतीर्द्विचत्वारिंशत्संख्या बध्नाति, तथा ताश्च प्रकृतीर्मदावच्छाः सतीर्विशिष्टाध्यवसा-
यवशात् शुभ्रानुबंधाः शुभ्रोत्तरकालफलविपाकाः कुर्वतीति गर्भं ॥ ५९ ॥ मंद० ता एव शुभ्रप्रकृ-
तीर्मदानुभाववच्छाः स्वल्पशुभ्रपरिणामवच्छाः विशिष्टतरशुभ्रनाध्यावसायविशेषात्तीवानुज्ञावा अत्युत्कटर-

साः करोति, किंचाद्यपकालस्थितिका दीर्घकालस्थिती करोति, अल्पप्रदेशिका बहुप्रदेशिकाश्च करो-
ति, तथाऽशुभा स्वशीतिसंख्या नाणंतरायेत्यादिकाः पापप्रकृतीः पूर्वं बद्धा अशुभा निरनुबंधास्तद्वि-
पाकजनितदुःखरहिताः करोति, तीव्राश्च ताः सतीः शुभपरिणामैर्नैव मंदानुज्ञाया अल्पविपाकाः क-
रोति, किंच दीर्घकालस्थितिरूपकालस्थितीः करोति, बहुप्रदेशिका अल्पप्रदेशिकाः करोति ॥६०॥
ता एयं० तस्मात्कारणादेतदन्तरोदितं चतुःशरणादिकं कर्तव्यं बुद्धैरवगततत्त्वैर्नित्यमपि संक्षेपे शे रो-
गाद्यापदि निरंतरं कर्तव्यं, क्रियमाणं तदुपशमाय स्यादिति. भवति त्रिकालं त्रिसंध्यं विधीयमानं
सम्यग्मनोवाक्कायोपयुक्तनया असंक्षेपे रोगाद्यभावे सुगतिफलं स्वर्गापवर्गप्रदं ॥ ६१ ॥ चतुर्गो०
चत्वारि दानशीलतपोभ्रावनारूपाण्यंगानि यस्य स चतुर्गो जिनधर्मो न कृतः, आलस्यमोहादिभिः
कारणैर्विगतविवेकत्वात्, तथा न केवलं चतुर्गंधर्मो न कृतः किंतु चतुर्गशरणमप्यर्हत्सिद्धसाधुध-
र्मशरणमपि न कृतं, तथा चतुर्गजवस्य नरकर्तिर्यशमरत्नक्षणस्य वेदो विनाशो विशिष्टचारित्र्यतप-
श्चरणादिना न कृत इति. हा इति खेदे हारिणं वृथा नीतं जन्म मानुषप्रवः, तस्य हारणं चाकृत-
धर्मत्वेनातिशयेन मानुषत्वस्य पुनर्दुःप्राप्तत्वात् ॥ ६२ ॥ इयं० इत्युक्तप्रकारेण हे जीव आत्मनः प्र-

त्रस्यानंतार्थत्वात्, अतश्चोपमीयते निधिमिव महानिधानमिवेत्यर्थः, किंविशिष्टं? दुष्टगतिर्दुर्गतिः कु-
 देवत्वकुमानुषत्वतिर्यग्भ्रकलक्षणा, दुर्गतेर्भावो दौर्गत्यं, श्रुतधर्मपक्षे तु अज्ञानत्वं, तद् हरतीति, त-
 त्र निधीयंते पोष्यंतेऽर्था एषु दृष्टि निधयः, प्राखरं दीप्तिमत्सुवर्णं कनकं सुंदराणि रुचिराणि रत्ना-
 नि पद्मरागादीनि अलंकारा हाराद्याभरणविशेषास्तैर्गौरवः संपूर्णता तेन च महार्घो बहुमूल्यः, अत-
 एव दुर्गतस्य दरिद्रस्य भावो दौर्गत्यं तद्वहतीति दौर्गत्यहरः दारिद्र्यापहारकृदित्यर्थः, एवंविधो यो
 निधिस्तत्कल्पं जिनोपदिष्टं धर्मं वंदे, व्यर्थेयं गाथा ॥ ४८ ॥ लुप्तं चतुर्थं शरणं, तद्वहनेन चा-
 न्निहितोऽस्याध्ययनस्य प्रथमोऽर्थोधिकारः. द्वितीयार्थोधिकारमाह—चतुःशरणगमनेन चतुः-
 शरणांगीकारेण संचितं राशीकृतं यत्सुचरितं पुण्यं तेन योऽसौ रोमांचो रोमोद्धासस्तेनांचितं भूषितं
 शरीरं यस्य स तथा शरणगमनार्जितस्य सुकृतस्य वशात्कंदकितगाव इत्यर्थः, कृतानि विहितानि
 यानि दुःकृतानि अशुभान्तरास्तेषां गद्दी गुरुसमदं हा दुक्कयमित्यादिनिंदा तथा कृतदुःकृतगर्हया
 योऽसावशुभकर्मक्षयः पापकर्मपापमस्तत्र कांदिर आकांक्षावान् भणति दुःकृतगर्हातो यः पापापग-
 मो भवति तमात्मनः समन्विलषन्नेवं वक्ष्यमाणं वदतीत्यर्थः ॥ ४९ ॥ यच्च भणति तदाह—इहं

इहास्मिन् भवे यत्कृतं तदिहभविकं, अन्यस्मिन् भवे अवमन्यभविकमतीतभविष्यद्वचसंभवमित्यर्थः, मिथ्यात्वप्रवर्तनं यत्किमप्यधिकरणं धनुरादि जिनप्रवचने प्रतिकुष्टं निराकृतं प्रवतीति हेतुत्वाद् दुष्टं तत्पापं गर्हामि जुगुप्सामि ॥ ५० ॥ मित्रं मिथ्यात्वमेव तमोधकारं तद्रूपं पातकं वा तेन मिथ्यात्वतमोधेन सता जीवेनार्हदादिषु अर्हत्सिद्धाचार्योपाध्यायादिषु अवर्णवादवचनभसहोषकथनं यदज्ञानेन जिनशासनबाह्येन विरचितं कृतं कारितमनुमतं वातीतानागतवर्तमानकात्रे, इदानीमवगतपरमार्थः सन् तत्पापं गर्हामि गुर्वश्रे निंदामि गुरुसमीपे आलोचयामि, गुरुजिदत्तं तपःकर्म सम्यक्प्रतिपद्येऽहं ॥ ५१ ॥ सुयं श्रुतं च धर्मश्च संघश्च साधवश्च श्रुतधर्मसंघसाधवस्तेषु पापं प्रत्यनीकतयाऽविशिष्टभावेन यद्रचितं अन्येष्वपि पापेषु अष्टादशसु प्राणातिपातादिषु विषयवृत्तेषु यत्किमपि पापं जीवव्यपरोपणादिकं कृतं तदप्यधुना गर्हामि ॥ ५२ ॥ यच्चोक्तमन्नेसु य पावेषु तदेव व्यक्तीकुर्वन्नाह—अन्नेसु अन्येष्वपि जीवेषु यत्किमपि दुःखं कष्टं कृतमिदानीं नदपि पापं गर्हामि ॥ ५३ ॥ जंमणं यत्पापं मनोवाक्कायैः कृतकारितानुमतिभिराचरितं धर्मविरुद्धं प्रतिकूलमशुद्धं सदोषं सर्वं, शेषं प्रागवत् ॥ ५४ ॥ तृतीयाधिकारमाह—अहं अश्रानंतरं स साधुप्रभृतिको जीवः दुःकृतगर्हया द-

द्वितानि उक्तानि उक्तानि येन स तथा स्फुटं प्रणति, सुकृतानुरागेण समुत्पन्नाः पुण्याः पवि-
त्रा ये पुलकांकुरा रोमोज्जमविशेषास्तैः कराढो भीषणः कर्मवैरिणंप्रति ॥ ५५ ॥

अरि० अर्हत्त्वं तीर्क्षकरत्वं योजनप्रमाणवाण्या भविकनिकरप्रतिबोधकत्वं समवसरणादि च ते-
षु तीर्क्षकरेषु तदनुमन्येऽहं, यच्च सिद्धत्वं सिद्धेषु, आचारं आचार्येषु, उपाध्यायत्वमुपाध्यायेषु अ-
नुमन्ये ॥ ५६ ॥ साहूण० साधुनां साधुचरितं चरणकरणादि, देशविरतिं च श्रावकजनानां श्राव-
कत्वमनुमन्ये इत्यर्थाः, सर्वेषां सम्यक्त्वं सम्यग्गृहीतानामविरतानां श्रेणिकादीनामिव ॥ ५७ ॥ अहं
अथवा सर्वमेव वीतरागवचवानुसारि यत्सुकृतं जिनशासनोक्तं कालत्रयेऽपि त्रिविधं मनोवाक्यैः कृ-
तं कारितमनुमोदितमनुमोदयामोऽनुमन्यामहे तत्कं सर्वं ॥ ५८ ॥ चतुःशरणादीन् कुर्वतो यद्भवति
तद्ग्राधादयेनाह—सुह० शुभपरिणामो नित्यं चतुःशरणमनाद्याचरन् कुर्वन् साधुप्रभृतिको जीवः कु-
शलप्रकृतीः पुण्यप्रकृतीर्दिवत्वारिशंसंख्या बध्नाति, तथा ताश्च प्रकृतीर्मदाबध्नाः सतीर्विशिष्टाध्यवसा-
यवशात् शुभानुबंधाः शुभोत्तरकालफलविपाकाः कुर्वतीति गर्भं ॥ ५९ ॥ मंद० ता एव शुभप्रकृ-
तीर्मदानुभावबध्नाः स्वल्पशुभपरिणामबध्नाः विशिष्टतरशुभाध्यावसायविशेषात्तीव्रानुज्ञाया अत्युत्कट-

साः करोति, किंचाद्यपकालस्थितिका दीर्घकालस्थिती करोति, अद्यपप्रदेशिका बहुप्रदेशिकाश्च करो-
ति, तथाऽशुभा द्यशीतिसंख्या नाणंतरायेत्यादिकाः पापप्रकृतीः पूर्वं बद्धा अशुभा निरनुबंधास्तद्वि-
रोति, किंच दीर्घकालस्थितीरद्यपकालस्थितीः करोति, शुभपरिणामेनैव मंदानुज्ञाया अद्यपविपाकाः क-
ता एयं० तस्मात्कारणादेतदनंतरोदितं चतुःशराणादिकं कर्तव्यं बुद्धैरवगतत्वेनित्यमपि संक्षेपे रो-
गाद्यापदि निरंतरं कर्तव्यं, क्रियमाणं तदुपशमाय स्यादिति. भवति त्रिकालं त्रिसंध्यं विधीयमानं
सम्यग्भनोवाक्कायोपयुक्तनया असंक्षेपे रोगाद्यभावे सुगतिफलं स्वर्गपवर्गप्रदं ॥ ६१ ॥ चन्द्ररंगो०
चत्वारि दानशीलतपोभ्रावनारूपाण्यंगानि यस्य स चतुरंगो जिनधर्मो न कृतः, आलस्यमोहादिभिः
कारणैर्विगतविवेकत्वात्, तथा न केवलं चतुरंगधर्मो न कृतः, किंतु चतुरंगशरणमप्यर्हत्सिद्धसाधुध-
र्मशरणमपि न कृतं, तथा चतुरंगभ्रवस्य नरकर्तिर्यगरामरलक्षणस्य ढेदो विनाशो विशिष्टचारित्र्यप-
थर्मत्वेनातिशयेन मानुषत्वस्य पुनर्दुःप्राप्तत्वात् ॥ ६२ ॥ इयं० द्रष्टुं प्रत्येकप्रकारेण हे जीव आत्मनः प्र-

मादमहारयः. महारित्वं चैषां तद्वशवर्तिनोऽतिशयर्द्धिश्रुतसंपदुपेता अपि च दुर्गतिप्राप्तो प्रवर्तनीति.
ततः प्रमादमहारीणां वीरवद्दीर्गं सुन्नटकल्पमित्यर्थः. भण्डं कल्याणमंते यस्मात्तद्वद्रांतं मोक्षाप्रापकमि-
त्यर्थः, एतदध्ययनं ध्यायस्व स्वर त्रिसंध्यं संध्यात्रयेऽव्यंकाशं. केषां? निर्वाणं निवृत्तिर्मोक्ष इत्य-
र्थः, तत्स्वरूपं प्रेदं तस्या निवृत्तेः सुखानि तत्सुखानि तेषां, अथवा शास्त्रकर्तुर्नाम इति उल्लेखो,
जितप्रमादमहारिश्चासौ वीरभद्रस्तस्येदं तदेवोक्तमध्ययनं ध्यायस्वेत्यादि. शेषं पूर्ववत् ॥ ६३ ॥

॥ इति चतुःशरणपंजिका समाप्ता ॥

अथ बृहदातुरप्रत्याख्यानविषमपदव्याख्या प्रारभ्यते—देशिकदेशेऽपि पृथिव्यादिकायानां
षष्ठांशत्वाद्देशस्त्रसकायव्यपरोपणस्तस्य अपि संकल्पपारंजत्वे तद्विभेदत्वात्, देशस्य त्रसकायस्य एक-
देशः संकल्पजनितवृत्तिरूपः, सोऽपि सापराधनिरपराधत्वेन द्विधा. देशैकदेशदेशमात्रस्य स्वयं ह-
ननघातनतया विरतो निवृत्तो देशैकदेशविरतः. अविपरीता तत्त्वश्रद्धानरूपा दृष्टिर्दर्शनं मतिर्यस्या-
सौ सम्यग्दृष्टिर्भ्रियते यः श्रावकजीवः, तदिह यद्देशयतिमरणं तज्जिनशासने बालपंडितमरणं भणि-

तं, शेषशासनेषु बालादिनाषाऽन्नावात् ॥ १ ॥ व्रतान्याह—पंचय० पंचाणुव्रतानि सप्त च शिक्षाव्र-
तानि, एष द्वादशव्रतात्मकः श्रावकधर्मो देशयतिधर्मः, तेन सर्वेण वा द्वादशव्रतात्मकेन देशेन वा
अन्यतरस्यतिपत्तिद्वारेण युक्तो देशयतिर्भवति ॥ २ ॥ व्रतानि नामत आह—पाण० प्राणवधः
मृषावादः अदत्तादानं परदारनियमणोहिं च दारयति विनाशयति पुरुषस्यांतरंगवहिरंगगुणानिति
दाराः, परेषां दाराः परदाराः परकलत्राणि, तेषां नियमनैरुपरमैश्च, परिगीयतेऽस्य परिमिता, न परि-
मिता अपरिमिता, एषणमिहा. अपरिमिता चासौ इहा च. तस्या अपरिमितेहानश्च यानि विरम-
णानि निवृत्तयस्तैरुणुव्रतानि भवेयुस्तानि ॥ ३ ॥ जंच० दिशां विरमणं दिग्विरमणं, दिशा वा कृ-
त्वा यद्विरमणं तत्प्रथमं गुणव्रतं, अर्थ्यते क्रियते प्रयोजनवशतया इत्यर्थः न अर्थोऽनर्थः, अनर्थं
निरर्थप्रयोजनं, दंडयते निपात्यते जीवा एन्निरित्यनर्थदंभास्तेऽन्यो यद्विरमणं तदुणव्रतं २. दिशाम-
वकाशः प्रतिदिनमानं तत्र भवं देशावकाशिकं, तदपि च विरमणरूपं, सर्ववपुषु जे पमाणा ठवि-
या ते पुण दिवसल्लसारेइ, आवश्यकचरूणौ—सर्ववयाणं करिजा संखेवं. तन्मतमाश्रित्य सर्वव-
तगुणकारकत्वात् देशावकाशिकस्यापि गुणव्रतत्वं ॥ ४ ॥ जोगाणं० सकृदेकवारं भुज्यंते इति ज्ञो-

गाः, आहारपुष्पादयः, उपलक्षणत्वापरिभुज्यन्ते इति परित्रोगा गृह्णांगनादिकाः, परिसंख्यानं परि-
 संख्याः प्रमाणकरणमित्यर्थः, समस्य आयो लाजः समायः, समाय एव सामायिकं, न संति तिअ-
 यः पर्वाण्युत्सवाश्च यस्यासावतिथिः, संविभ्रजनं संविभ्रागः, अतिथेः संविभ्रागोऽतिथिसंविभ्रागश्च,
 पौषं पुष्टिं धर्मस्य दधातीति पौषधं, तस्य विधिः पौषधविधिश्च, सर्वश्रुतुर्विधाहारशरीरसत्कारब्रह्मचर्य-
 व्यापारलक्षणः, एतानि चत्वारि शिक्षाव्रतान्युक्तानि ॥ ९ ॥ श्रावको बालपंढितमरणेन भ्रियत इ-
 त्याह—आसु० आशु शीघ्रं करणं कारः आशुकारो मरणवसरस्तेन मरणं, तस्मिन् मरणोऽन्विंति-
 तोपस्थितोपक्रमणे ऊठिति प्रत्यासन्नोच्यते मरणकाले तत्र बालपंढितमरणं कुर्यात्, अथवा क्रमेणैव
 मरणकालः समागतः, परं संलेखना नाकारि कस्मादित्याह—अहिन्नाएत्ति न विना हुटिता या जी-
 विताशा तथा हेतुभूतया संलेखनासंस्कारकदीक्षापन्नव्यवधायिना एणहिं वा अमुकोत्ति ज्ञातजैर्वा स्व-
 जनैर्न मुक्तो न मुत्कलितः, पन्निमसंलेहणमक्किच्चि अतः पश्चिमकालकर्तव्यसंलेखनां तपसा श-
 रीरशोषणरूपामकूत्तैव मरणं करोति तद्बालपंढितमरणमुक्तं, इत्यश्रेतनगाथायां संबंधः ॥ ६ ॥ आ-
 लो० स च गृहे कथं भ्रियत इत्याह—आलोच्य गीतार्थगुरुसमीपे आलोचनं कृत्वा तद्वत्तं प्राय-

श्रितं चांगीकृत्य निसह्योत्ति शब्दं डव्यजावन्नेदाद् द्विधा, द्रव्यशब्दं कंटकतोमरादि, प्रावशब्दं मू-
लगुणोत्तरगुणविराधनादि, तदालोचनादानेन निःकाश्य निर्गतं शब्दमस्मादिति निःशब्दः, स चैवं
कृत्वा 'सधरे चेवारुह्मिचुत्ति' निजसदने एवारुहांगीकृत्य संस्तारकं अनशनप्रतिपत्तिकाले दर्शयन्
संस्तरणरूपं, तस्मिन् संस्तारके कृतानशनः समाधिमान् यदि श्रियते देशविरतस्तुक्तं बालपंडितम-
रणं ॥ ७ ॥ केन विधिनाह—जोन्नतः यो प्रक्तपरिज्ञाध्ययने श्रावकस्यानशनप्रतिपत्तिं कुर्वतः लु-
पन्नमः पीठबंधो विस्तरेण गुरुपूजासंघपूजासार्धमिकवात्सल्यस्वजनवात्सल्यदीनादिदाननिजडव्यतो-
ऽपूर्वजिनचैत्यकारापणविविनिर्माणतत्प्रतिष्ठापनमिच्छांतपुस्तकद्वेखनयथौचित्यचतुर्विधसंघसन्माननप्र-
ब्राजनकारापणतीर्थयात्राविधापनजिनशासनप्रभावनाहेतुप्रभृतडव्यस्तवकरणस्वजनमुत्कलापनचैत्यवं-
दनगुरुविज्ञापनद्वादशव्रतिवंदनालोचनाग्रहणसम्यक्त्वाणुव्रतोच्चारणपुरस्सरो यस्तत्र निरवशेषो विधि-
निर्दिष्टो ज्ञातः, स एवात्राप्यध्ययने बालपंडितमरणो वर्णयितव्यो यथायोग्यं यथोचितं ज्ञेयः ॥
॥ ८ ॥ तस्यैवंविधाराधनायुक्तस्य क्व लपपात आह—वै० वैमानिकास्ते च ज्योतिष्का अपि, तद-
व्यवहेदोपकल्पान् सौधर्मादीनुपगच्छन्तीति कल्पोपगास्तेषु, न तु कल्पार्तीतेषु नियमेन तस्य श्राव-

कस्योपपातः, निश्चयादुत्कृष्टतो ज्ञवानङ्गीकृत्य सप्तमे भवे सेत्स्यति स श्रावकः ॥ ९ ॥ इयं पर्य-
 तसमयेऽपि सर्ववितरेरङ्गीकरणात् बालं अनशनप्रतिपत्तेश्च पंडितं बालं च तत्पंक्तिं च बालपंक्तिं
 भवति मरणं अर्हद्वासने भणितं, इतोऽनंतरं पंडितं पंडितं मरणं सुसाधुमरणं वक्ष्ये संक्षेपेण ॥ १० ॥
 एतद्दृश्यकारवचनं यदेव चानेन भणितुमिष्टं तदेव द्वापक एव गुरुविज्ञप्तिदारेणाह—इत्यां अभि-
 लषामि प्रतिपद्ये द्रदंत इति गुरुं प्रति विज्ञपयति उत्तमार्थं अनशनप्रतिपत्तिं कर्तुमभिलषामि, त-
 मिच्छन्नहं किं करोमि ? प्रतिक्रमामि सामान्येन पापेभ्यो निवर्ते सर्वस्मादसन्मार्गात्, पुष्टिं अन्नाण-
 याए इत्यादि पंचदशभिर्हेतुभिः प्रतिपन्नादसन्मार्गांन्निवर्ते सन्मार्गं प्रपद्ये, प्रतिक्रमणे भणितेऽपि त्रि-
 कालविषयमाह—

अतीतं पापव्यापारं निंदागरिहा मोही इत्यादिप्रकारेण प्रतिक्रमामि, अनागतं सावद्यारं प-
 रिहरणावारणानियत्तीय इत्यादिज्ञेदेन प्रतिक्रमामि, प्रत्युत्पन्नं वर्तमानकालभाविकर्मबंधं प्रतिचरणा-
 विधानेन प्रतिक्रमामि, किंस्वरूपं प्रतिक्रमामि ? कृतं पापमात्मना प्रतिक्रमामि, कारितमन्येषां हस्ते-
 न तदेव प्रतिक्रमामि अनुमोदितं यत्स्वया शत्रुहृन्ननादि, ज्ञयं कृतमित वदनं तत्प्रतिक्रमामि, त-

देवमतीतादिभेदं कृतादिभेदं वा शुभमनोवाकायव्यापारं हेतुचतुष्टयादेव ब्रह्माति जीवः अतस्तदेव
 प्रतिक्रमणद्वारेण व्यनक्ति, मिथ्यत्वं पम्क्कमामि मिथ्यात्वं आभिग्राहिकादिपंचप्रकारं, असंयममेक-
 विधरूपं कषायं चतुःप्रकारं पंचप्रकारं पापप्रयोगं त्रिविधं मनोवाकाययोगं प्रतिक्रमामि, अतः परं
 मित्राभिवादांसणपरिणामे सुता इत्याद्येषु पडिबुद्धस्स वा पर्यंतेषु सर्वेषु पदेषु जो मे कोइ देवसि-
 जं राइलं उत्तमठे अइक्कमो वइक्कमो अइयारो अणायारो तत्र मित्राहुक्कडमिति योज्यं, तत्र मिथ्या-
 दर्शनपरिणामे सति तदांतायां यो मम देवसिको रात्रिको वा अतिन्नमव्यतिक्रमातीचारानाचारादि-
 र्जातस्तस्य मिथ्याहुष्कृतं करोमि, इहल्लोका मनुष्यलोकास्तेषु मनुष्येषु यदपराद्धं तस्य मिथ्याहुष्कृतं,
 वा शब्दः सर्वपदेषु समुच्यार्थः, परलोकेषु मनुष्यजातिव्यतिस्मितेषु तिर्यगादिषु यदपराद्धं तस्य
 मिथ्याहुष्कृतं, सचित्तेषु पृथिव्यादिषु यत्संघट्टनादि कृतं तस्य मिथ्या० अचित्तेषु सुषित्तुण्डः प्रत्यु-
 पेक्षितकंबलादिषु यद्धुपवेशनादि कृतं, पंचसु इंद्रियार्थेषु रूपरसगंधस्पर्शरूपेषु मनोज्ञामनोज्ञेषु य-
 दनुरागविरागादि कृतं तस्य मिथ्या० तथा अन्नाणं जाणा इत्यादि मिथ्यादर्शनादिषु अज्ञानादि-
 ध्यानेषु च सत्सु मम यो ज्ञानादीनामतिक्रमादिर्जातस्तस्य प्रतिक्रमामीति संदंकः. अज्ञानस्य ध्या-

नं दुष्टाचारस्य ध्यानं अप्रनाचारध्यानं, यत्कुत्सितं दर्शनं तत्कुदर्शनं, तस्य ध्यानं, देवत्वं प्राप्तस्य मि-
थ्याप्रावपरिणतस्य सम्यग्दृष्टेरपि सुराष्ट्रश्रावकस्येव तस्मिन् कुदर्शनध्याने, क्रोधध्याने द्रव्यादिसुग-
मं. दृढनं दृढा संभाव्यमानस्यार्थस्याभिप्रायातिरेकः, मिथ्या विपर्ययस्तद्दृष्टित्वं मिथ्याध्यानं त-
स्मिन्, मूर्छा अत्यर्था राज्याद्यभिष्वंगः, संशयकरणं शंका, कांक्षणं कांक्षा ' कंवा अन्नदंसणगा
होश्चित्ति न्रणनात् ' गर्हनं गृह्णिराहारादिष्वत्यंताकांक्षा, गृह्णध्यानं तस्मिन्, निःपाद्येयस्य परशंबल-
लाभप्रार्थनमाशा तीव्रकामाभिप्रायः, तृष्णा तृप्परीषहादयः, क्षुधा हृत्परीषहादयः, अल्पकालगम्यो-
ऽध्वा पथि वा ध्यानं तस्मिन्, प्रस्थानमशुभमनसा गमनं तस्य ध्यानं तस्मिन्, नितरां द्राणं कुत्सित-
त्वगमनं निद्रा, स्वर्गादिऋद्धिप्रार्थनं निदानं तस्य ध्यानं, स्नेहो मोहोदयजन्यः प्रीतिविशेषः, कामो
विषयाभिप्रायः, अपमानतः परगुणोत्कर्षप्रशंसाभिसूयातश्च मायाबलेपाश्च चित्तस्य ये ते कलुषः,
कलहश्च विकाराशदिः, युद्धं परस्परं प्राणव्यपरोपणाध्यवसायो, वैरेण निर्गतमधमं युद्धं प्राणापहार-
रूपं यत् तत्तान्नयुद्धं दृष्टिमुष्ट्यादिभिरेव. संगपरित्यक्तेष्वपि पुनः संयोगो संगः, संग्रहोऽत्यर्धमतृ-
प्त्या धनमेहनं, व्यवहारः कार्यपरिहृदार्थं राजकुलादौ, क्रयविक्रयो लाभार्थं अल्पमूढ्येन बहुमूढ्य-

वस्तुग्रहणं, अनर्थदंडो निःप्रयोजनं प्राणिघातनं, आत्मोन्नतपूर्वको व्यापारस्तस्य ध्यानं तस्मिन्, ब्राह्मणनयनाभोगे फलानपि मृदुतो ब्रह्मदत्तमेव आनामो ज्यंत विस्मृतिः, अणाश्चक्षुषाणो अणंप्रणं तेणं आविलः कलुषः, वैरं पितृभ्रातृवधादिसमुहं, वितर्कणं वितर्कः, ऊहः कथं राज्यादि ब्रह्मिणे इति चिंता, हिंसा महिषादिजीवमारणं, हासः परविप्रतारणं, उपहासो निंदास्तुतिः, प्रकृष्टो द्वेषः प्र-
 द्वेषः, फरुसमिति निष्ठुरं कर्म तस्य ध्यानं तस्मिन्, जयं मोहांतर्गतनोकपायरूपा प्रकृतिः, रूपं दे-
 हादि, अप्यपसंसंप्राणे सुगमं, परनिंदा परगर्हो परदोषोद्धाटनं, पश्चिहः स बाह्याज्यंतरः, परपश्चा-
 दः परविकल्हनं, परदूषणं परेणाकृतमपि तंप्रत्यात्मदोषवदापनं, आरंभः परोपद्रवः, संरंभः संकटपो
 विषयादिषु तीव्रान्निदाषः, पापं परस्त्रीसेवनादि तस्यानुमोदनं अव्यमनेन कृतमिति वदनं, अधिक-
 रणं कर्मोपादानहेतुकपारामादि, असमाधिना एष म्रियत इति चिंतनं असमाधिमरणध्यानं तस्मिन्,
 स्कंदकाचार्यप्रति धुल्लकं प्रथमे यंत्रे पीलयतः पाळकस्येव, कर्मणामुदयप्रत्यये हेतुर्यस्य ध्यानस्य
 तत्कर्मोदयप्रत्ययं कर्मोदयप्रत्ययेन ध्यानं कर्मोदयप्रत्ययध्यानं, प्रथमं शुभपरिणामवतोऽपि पश्चात्कृत-
 श्रित्कारणात् कर्मोदयतोऽशुभपरिणामत्वं पर्यंतकाले विषणोस्वि, कश्चिगौरवं रसगौरवं मातागौरवं,

सातागर्वो यथाहमेव सुखीत्यभिमानः, विरतिर्भ्रमणं, न विरमणमविरमणं, तस्य ध्यानं तस्मिन्, यथा मातृत्पुत्रयोर्विरतिबुद्धिरित्यंगीकृत्य तामपि देशविरतिं परित्यज्य प्रांतग्राममाश्रितयोः, मुक्तिः शिवगतिरूपा, न मुक्तिरमुक्तिस्तस्यामुक्तिमरणं तस्य ध्यानं तस्मिन्, यथा मुक्तिविघ्नकरमेतन्निदानं माकुरु चित्रसंनृतिवत्, कस्यामवस्थायां जातानीत्याह—पसुत्तस्सवत्ति प्रसुप्तस्य निद्रांगतस्य प्रतिबुद्धस्य जाग्रतः यो मे मया कोऽपि बहुर्वाढ्यो वा दैवसिको रात्रिक उत्तमार्थे ज्ञानादौ अतिक्रम आधाकर्मधामंत्रणादौ प्रतिश्रवणरूपः, विशेषेणातिक्रमणं व्यतिक्रमणस्तस्यैव ग्रहणाय पदभेदरूपः, अतीचार आधाकर्मादिग्रहणरूपः, आचारस्तत्परिहरणपरिष्ठापनरूपो, न आचारोऽनाचारस्तद्ग्रहणमित्यर्थः, जात इति गम्यते, तस्य सर्वस्यानाचारस्य मिथ्याहुःकृतं भवतु, यन्मया हुःकृतं कृतं तन्मिथ्या भवतु. अयं च मिथ्याहुःकृतविधिर्बालपंडितमरणे पंडितमरणे पंडितपंक्तिमरणे च साधारण एव. अथ साधोरुद्यतविहारेण विहरतः कदाचिद्देवादिकृता आपत्स्यात्, नद्यादौ रोगादौ वा तस्यां जीवितसापेक्षस्य साकारप्रत्याख्यानमाह—ए० ए० इहं सर्वसंधप्रत्यक्षः करोमि प्रणामं नमस्कारं जिनवरवृषभस्य सामान्यकेवलिवृषभस्य वर्धमानाभिधस्य, न केवलमस्य शेषाणामपि वृषभा-

दिजिनानां, चशब्दादतीतानागतादिजिनानां सगणधराणां सर्वेषां, चशब्दाब्जिजनिजसंघसमेतानां ॥ ११ ॥ व्रतोच्चारणमाह—सर्वं० सर्वं प्राणारंभं प्रत्याचक्षे, अलीकवचनं च प्रत्याख्यामि, सर्वमद-
 तादानं, सर्वं मैथुनं, सर्वं पश्चिहं, चैवशब्दाच्च शेषपापस्थानान्यपि प्रत्याख्यामीत्यर्थः ॥ १२ ॥ ततः
 किं नृणति? सम्मं० साम्यं समता मे मम सर्वभूतेषु सर्वजीवेषु, वैरं मम न केनापि साकं, आ-
 शाः सर्वाप्रियापरूपा व्युत्सृज्य त्यक्त्वा समाधिं मनःस्वास्थ्यं, चतुर्विधां वा विनयश्रुततपश्चाचाररूपां
 वा अनुपालयेद्दमित्यर्थः ॥ १३ ॥ यदुत्सृजति तदेवाह—सर्वं० सर्वं चतुर्विधाहारविधिं त्यजामि,
 संज्ञाश्चतस्र आहारत्रयमैथुनपश्चिह्नरूपाः, गौरवं त्रिविधं, कषायाश्च षोडशापि, सर्वं चैव ममत्वं प्र-
 तिविधं मूर्त्तौ त्यजामि, सर्वमपि दृष्टादृष्टसाधुश्राद्धजनं क्षमयामीत्यर्थः ॥ १४ ॥ क्षामणानंतरं च किं
 भणतीत्याह—हुक्ता० भूयादस्मिन्नवसरे लुपन्नमो व्ययो जीवितस्य यदि मम तदेतदेव प्रत्याख्यानं
 विपुलाराधनाहेतुर्भवत्वित्यर्थः ॥ १५ ॥ कृतसाकारप्रत्याख्यानश्च किं नृणति? किं च श्रद्धते ह्या-
 ह—सर्वं० प्रदीणानि सर्वदुःखानि येषां ते तथा तेज्यः सिद्धेज्यो निष्ठितार्थेज्यो नमोऽस्तु, न के-
 वलं सिद्धेज्योर्द्धद्भ्यश्च नमस्कारोऽस्तु, श्रद्धामि जिनप्रज्ञप्तं तत्त्वमिति शेषः, प्रत्याख्यामि च पा-

पकं नित्यं कर्म सर्वमित्यर्थः ॥ १६ ॥ भुक्तं साकारप्रत्याख्यानं, अथ पंक्तिः द्वापको भक्तप्रत्याख्या-
ने कुर्वन् यद्वहति तदाह—नमु० नमो नमस्कारोऽस्तु धृतं गतं पापमष्टप्रकारं कर्म येषां ते तथा
तेभ्यः सिद्धेभ्यः, चशब्दात्तीर्थकरेभ्यश्च, महर्षीणां च गणधरादीनां महर्षिभ्यः, संस्तारकं रचितद्वन्द्व-
संस्तारकादिविधिना यदनशनं क्रियते तदयुपचारात् संस्तारकमनशनं तं प्रपद्येऽहं यथा केवलान्नि-
दर्शितमिति ॥ १७ ॥ तमंगीकुर्वन् किं किमन्निधत्ते इत्याह—जं किं० यत्किमपि छुश्चरितमकृत्यं सा-
धुन्निरनासेव्यं तत्सर्वं व्युत्सृजामि त्रिविधेन मनसा वाचा कर्मेण, सामागिकं च संयमविशेषं त्रि-
विधं ज्ञानक्रियाश्रद्धारूपं सम्यक्तत्त्वश्रुतचारित्र्यमित्यर्थः ॥ १८ ॥ इतोऽपि किं करोतीत्याह—रगम-
न्निर्षणं बंधहेतुत्वाद् बंधं रागलक्षणाबंधमित्यर्थः, बंधशब्दः प्रतिपदं योज्यः, प्रहृषं च मत्सरमित्यर्थः,
हर्षं स्वजनमेलापकादौ संघमेलापकादौ वा मम महती पूजा न्रविष्यतीति, दीनप्रावता तां प्रत्य-
नीकापमानादौ, औत्सुक्यं पीडोत्पत्तौ ऊटित्येव यदि म्रियेऽहमित्येवरूपं, ज्ञयं देवाद्युपसर्गे स्मृति,
शोकमिष्टवियोगादौ, रतिं तथाविधानंदरूपां मनोऽज्ञशय्यादौ, अरतिं च नोक्षायमोहनीयोदयजचि-
त्तविकारेष्टपक्षदाणां परिषद्दोषमार्गादौ व्युत्सृजामि ॥ २० ॥ मम एतदित्येवरूपो ज्ञावो भवत्वं प्रति-

बंधं सर्वसाधवस्तुषु इति रूपरिद्ध्या परिज्ञानमि प्रत्याख्यानपरिद्ध्या परिहरामि, किंभूतः सन्? नि-
र्ममत्वमुपस्थित आश्रितः, तर्हि किमाखंबनतया चिंतयतीत्याह—आखंबनं चाश्रयः मे ममात्मैवा-
राधनाहेतुस्वशेषं शरीरोपध्यादि व्युत्सृजामि ॥ २१ ॥ केषु विषयेष्वामाखंबनं विधेयमाह—आया०
आत्मा मम ज्ञाने ज्ञानविषये आखंबनं, हुः स्फुटं भवतु. आत्मा मे दर्शनेऽप्याखंबनं, चारित्वेऽपि
चात्मैव, तथा प्रत्याख्यानेऽपि भक्तपरिद्धारूपे, संयमे सर्वविरयंगीकाररूपे, योगे च प्रशस्तमनोवा-
कारूपे ममात्मैवाखंबनं, यत एतत्साहाय्यात् साध्यानि ज्ञानदर्शनचारित्राणि, तानि चात्मनः क-
दाचिदपि न जिज्ञानि, अत आत्मन उपादाने तान्यप्युपात्तानि ॥ २२ ॥ एवं च परित्यक्तसमस्त-
बाह्याभ्यंतरोपधिक एकत्वप्रावनां भावयति तामाह—एगो मे० एक एवात्मा मे मम शश्वद्भवनाद-
गमनाच्च शाश्वतः सहचारी, ज्ञानदर्शनयुक्तः, शेषा ये केचन मे मम बाह्या प्रावाः पदार्थाः पुत्र-
कलत्रादिकास्ते सर्वे संयोगलक्षणा एव कृत्रिममेलापका एव, येषां संयोगस्तेषामवश्यं प्रावी वियो-
ग इति परमार्थः ॥ ४ ॥

कथं वियोगदुःखानीत्याह—संजो० संयोग एव मूलं यासां ताः संयोगमूलाः, जीवेन सांसा-

स्किप्राणिना प्राप्ता अनुभूता दुःखपरंपरा अनिष्टकष्टसंतत्यः, यस्मादेवं तस्मात्कारणात्संयोगसंबंधं समवायामिलापं सर्वं भावेन स्वाप्तिप्रायेण व्युत्सृजामि ॥ १५ ॥ एवं व्युत्सृष्टममत्वोऽपि प्रतिक्रान्तमूलोत्तरगुणोऽपि पुनः किमाचष्टे इत्याह—मूलं मूलगुणाः प्राणातिपातविरमणादयः, उत्तरगुणाः पिन्मविशुद्ध्यादयस्ततो दृढः, ये मूलोत्तरगुणा मया नाराधिता न सम्यक् परिपालिताः प्रमादेनाज्ञानादिनाष्टप्रकारेण तदहमनाराधनं सर्वं निरवशेषं निंदामि, आत्मसादिकं मिथ्यादुष्कृतं वच्मि, आगमेष्याणामागामिनां मूलोत्तरगुणानां प्रत्याख्यामि. यतोऽतीतस्य निंदा, वर्तमानस्य संवरणं, अनागतस्य प्रत्याख्यानमभाणि, इति अन्यदपि यत्प्रतिक्रामति तदाह—॥ १६ ॥ सत्त० द्रुहपरलोकादानाकस्मादाजीविकामरणाश्लोकभेदैर्भयानि सप्त, मदा अष्टौ, संज्ञाश्चतस्रः, गर्वाच्च त्रीन्, आशातना अर्हदाद्यास्त्रयस्त्रिंशत्, रागं द्वेषं च गर्हामि. ॥ १७ ॥ असं० असंयमं विराधनास्त्वभावमेकविधं अज्ञानं मूढतारूपं एकभेदमेव मिथ्यात्वं विपर्ययरूपं तदल्पेकविधं तथा सर्वमेव ममत्वं, केषु? जीवेषु पुत्रकलत्रगोऽश्वादिषु, अजीवेषु हिरण्यवस्त्रादिषु तत्सर्वं निंदाभ्यात्मसादिकं गर्हामि गुरुसादिकं, यदनाप्तोपादिना न प्रतिक्रान्तमित्यर्थः ॥ १८ ॥ न केवलमेतदन्यदप्याह—निंदा० निंदाभि

निन्दनीयमसंयमकरणादि, गह्रीमि यच्च मे मम गर्हणीयं, जुगुप्सितं पिंडग्रहणादि, तथा आलोच-
यामि च सर्वं निन्दनीयं गर्हणीयं, अभ्यंतरं बाह्यामुपधिं ॥ ३९ ॥ केन विधिनालोचयामीत्याह—
जहं यथा बालो जट्पन्नं कार्यमकार्यं ऋजुकं निर्मायतया प्रांजलतया प्रणतिं स्वमातुः कथयति त-
त्तथैव तन्व्यायेनालोचयेत् गुरोः प्रकटयेन्मायां प्रञ्जदनारूपां मृषां चान्यथाकथनरूपां प्रकर्षेण मुक्त्वा
परित्यज्येति ॥ ३० ॥ यस्य गुरोः सकाशे आलोच्यते तस्य गुणानाह—नाणं ज्ञाने पंचप्रकारे-
ऽकंपोऽद्वौढ्यः सम्यक् तद्देहितात्, दर्शने चाद्वौढ्यः द्वायोपशमिकः द्वायिकोपशमिकरूपे कारक-
रोचकदीपकवेदकरूपे वा निसर्गाग्निगमरूपे वा इत्यादि तद्देवप्रजेदेवता, तपसि द्वादशप्रकारे स्व-
यंकरणसमर्थः, अन्यकारापणविधिज्ञश्च, चारित्र्ये च सामायिकहेदोपस्थापनपरिहारविशुद्धिकसूक्ष्मसं-
पराययथाख्यातरूपे चतुर्ष्वपि पुनः पुनरेकैकस्मिन् अकंपो देवैरप्यवाह्यः, धीरो धैर्यमापादयिता,
आगमकुशलः, आदिपदग्रहणादागमश्रुताज्ञाधारणजीतव्यवहारनिपुणः, प्रतिश्रवतीत्येवं शीलः प्र-
तिश्रावी, अप्रतिश्रावी समुद्रवज्रनीर इत्यर्थः, रहस्यानामालोचनानां, एवंविधस्य गुरोः पा-
र्श्वे आलोचनीयमित्युक्तं ॥ ३१ ॥ कथमप्यालोचयता पुरो वा गुरोर्विरूपमाचरितं स्यात्तदाह—रा-

गेण० रागेण वा अतिभ्रमवशात् द्वेषेण वा प्रमादस्खलितादौ शिक्तिनेन द्विष्टेन अकृतज्ञतया गुरु-
 कृतोपकारगुणानभिज्ञेन च प्रमादेन वा अनाभोगेन वा यत्किमपि अे प्रवतां विरूपमाचरितं पू-
 ज्यानां सतां तत्सर्वं क्षमयामि, तथान्योऽपि मया यः किञ्चिद्विरूपोऽलीकोच्छटनादिप्रवतां भणितस्त-
 महं त्रिविधेन मनोवाक्कायेन क्षमयामि ॥ ३२ ॥ आलोचितक्षमितगुरुः क्षपकोऽनित्यज्ञावनां भाव-
 यन् मरणस्वरूपं चिंतयंश्चाह—तिवि० त्रिविधं प्रणंति मरणं, बला इव बाला अज्ञाना विरतिसा-
 धकविवेकविकलत्वात्, असंयता अविरताः सम्यग्दृष्टिर्पयंतास्तेषां बालानां, तथा अविरतत्वेन बा-
 लाः, देशविरतत्वेन पंडितास्तेषां बालपंन्तानां च, तृतीयं पंडिता बुद्धतत्वाः संयता इत्यर्थः, तेषां
 मरणं पंडितमरणं, यद् यस्मात्केवलिनोऽनुम्रियंते ॥ ३३ ॥ मरणस्वरूपं विज्ञाय समाधिमरणेन म-
 र्त्तव्यं, असमाधिमरणेन दोषानाह—जे० ये पुनर्जीवा अष्टौ मदस्थानानि येषां तेऽष्टमदिकाः, प्र-
 चलिता विषयकषयादिभिः सन्मार्गात् परिश्रष्टा संज्ञा बुद्धिर्येषां ते प्रचलितसंज्ञाः प्रगलितसंज्ञा
 वा, वंक्ष्यते स्खल्यते आत्मा परो वा ऐहिकपारविकलाजस्य येन स वक्रः अथवा वंकः कुटिलः,
 वक्रो वंको वा भावो येषां ते वक्रभावाः, यदेवंविधा अत एवाऽसमाधिना चित्तास्वास्थ्यरूपया प्रि-

यन्ते, नहु नैव आराधका उत्तमार्धसाधका भवन्ति ॥ ५१ ॥ यदि च नाराधकास्ततः किमित्याह—
मरणे० मरणे विराधिते निदानकरणादिना देवदुर्गतिर्भवति, दुर्लभश्च दुःप्रापश्च किलेत्याप्तौक्तौ,
बोधिः सम्यक्तत्त्वबीजं भवति, संसारश्चान्तोऽन्तपुद्गलपरवर्तपरिभ्रमणरूपो भवति, चशब्दान्मरणम-
प्यन्तं भवति आगमेष्यकाले ॥ ३४ ॥ शिष्य आह—कादे० का देवदुर्गतिः? का वा अर्धबोधि-
र्बोधिदुर्लभता? केनैव प्रकारेण हेतुना विशेषेणोद्यते व्युत्पद्यते पुनःपुनर्भावेन मध्यसमागतभास्व-
दकामेनापि स्वीक्रियते मरणं? अन्तः पारः पर्यंतो यस्य कालस्य तमनंतपारं कालं, केन हेतुना
संसारे हिंमते जीवः? ॥ ३५ ॥ प्रथमप्रश्नोत्तरमाह—कंद० कंदर्पोऽट्टहासहस्रमनं कंदर्पकरणशीलाः,
कंदर्पाश्च ते देवाश्च कंदर्पदेवाः, ये पुरा यद्विधा भवन्ति ते तद्विधेषु गच्छन्ति, ' जह्वसे मरश् तद्धे-
से जववज्जाश् ' इति वचनात्. इति कंदर्पदेवरूपा दुर्गतिः, किल्विषं पापं ज्ञानाद्याशातनादिकं,
तद्योगाद्देवा अपि किल्विषिकाः, अग्नियोजनं अग्नियोगः शत्रूच्चाटनादिमंत्रप्रयोजनं तद्योगाद्देवा
अपि अग्नियोगाः, आसुरेण चंडकोपेन चरंत्यासुरिकाः, देवा अपि देवरूपा दुर्गतिः, संमोहयन्ति
उन्मार्गदर्शनादिना मार्गान्मोक्षमार्गाद् हसयन्ति ये ते संमोहाः, संमोहरूपा देवदुर्गतिः, ता एता

देवदुर्गतयो मरणे विराधितेऽपध्यानादिना प्रवर्ति ॥ ३६ ॥ द्वितीयप्रश्नोत्तरमाह—मिथा० मिथ्या-
त्वदर्शनं मिथ्यात्वं, तत्र रताः, सनिदानाः, कृष्णलेश्यामवगाढाः प्राप्ताः, इहास्मिन् जगति ये जीवा
म्रियन्ते तेषां दुर्लभो बोधिर्भवेत् ॥ ३७ ॥ सम्म० सम्यग्दर्शने रक्ता प्रावितांतःकरणा अनिदाना
निदानवर्जिताः शुक्ललेश्यामवगाढाः शेषं पूर्ववत् ॥ ३८ ॥ केनानंतपारमाह—जेपुण० ये पुनर्गुरु-
प्रत्यनीकाः खिसकाः, त्रिशन्मोहनीयस्थानवर्तिनो बहुमोहाः, सह सबलैरेकविंशत्याः सबलस्थानैर्व-
र्तन्त इति सबलाः, कुत्सितं शीलं समाचारो येषां ते कुशीलाः, असमाधिना अपार्तौदृतया ये मि-
यन्ते तेऽनंतसंसारिणो प्रवर्तन्ति ॥ ३९ ॥ जिणे० जिनवचनानुरक्तास्तद्वसितमनसः गुरुवचनं ये
कुर्वन्ति प्रावतो हितमिति कृत्वा असबलाः सबलस्थानदूर्वर्तिनः, असंक्लिष्टा विशुद्धाध्यवसायास्ते प-
रित्संसारिणः स्तोकसंसारिणो प्रवर्ति. 'केणेव बुद्ध मरणं' इत्यस्य निर्वचनं गाथाद्वयेनाह—
बल० ये वराका जिनवचनं न जानन्ति ते बालमरणानि शस्त्रग्रहणादीनि बहुशोऽनेकशो मरिहन्ति
मरिष्यन्ति, तथा बहूनि अकामुकानि निरजिलाषाणि मरणानि, केचिद्वराका महारोगादिदुःखपीडि-
ता अनिहन्तो मरिष्यन्ति जिनवचनबाह्याः संतः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ सह० शस्त्रग्रहणं तीर्थादौ मस्तके

क्रकचदापनं, शिरःसारणादिविषम्रक्षणं, वैराग्याज्ज्वलनप्रवेशः काष्टप्रक्षणं पंचाग्नितपश्च, जलप्रवे-
शश्च तीर्थे पयसि निमज्जनं कंठस्नानं वा माद्यभासे, चशब्दादन्यदप्येवंविधं लुट्बन्धनादिबालमरणं
ज्ञातव्यं. एतानि बालमरणानि के मरिष्यंतीत्याह—अणायारत्ति आचारः शास्त्रविहितो व्यवहार-
स्तेन भ्राम्मुपकरणं आचारभ्राम्मुपकरणं, न आचारभ्राम्मुपकरणं अनाचारभ्राम्मुपकरणं तत्सेवितुं
शीलं येषां तेऽनाचारभ्राम्मुपकरणे च परित्राजकादयो मिथ्यादृष्टयः, कथंचूतानि? जन्मानि च म-
रणानि च जन्ममरणानि, तान्यनुब्रूयन्ति ह्येवंशीलानि. जन्ममरणानुबन्धीनि बहूनि मरिष्यन्ति ॥
॥ ४३ ॥ क मरिष्यंतीत्याह—लुट्० लुट्० भूतलान्नवयोजनशताष्टपरि समग्रोर्ध्वलोकः, अधोऽ-
धोग्रामादौ सर्वपृथिवीषु, तिर्यग्लोकेऽपि चाष्टादशयोजनशतमाने मृतान्यनुब्रूतानि जीवेन बालमर-
णानि पूर्वोक्तानि, यदि चानुब्रूतानि ततः किं विधेयमित्याह—दंस० गाथार्द्धं—स चैव क्षपको
विज्ञातबालमरणविपाकश्चित्तयामास—दर्शनज्ञानसमन्वितः सन्नहं पंक्तिमरणं विवेकमरणमनुसरि-
ष्ये ॥ ४४ ॥ गुरुः क्षपकस्य दुर्गतिभयं दर्शयन्नुपदेशमाह—लुट्० हे वत्स विराधितव्रतस्य लुट्० ग-
जनकं भयानकं लुट्० गकारि किं? जननं जातिर्भियते मरणं तत्संसारं परित्रमस्तस्ते भविष्यंतीत्यध्या-

हारः, तथा पापकारिनरान् कांत्याद्रयतीति नरकास्तेषु वेदना भेदनभेदनादिका, एतानि संस्मरन् पं-
 डितमरणमभ्युद्यतमरणं श्रियस्वेदानीं ॥ ४५ ॥ गुरुणा श्रावितव्रतविशयविपाकश्रितयन्नाह—ज-
 ह्मं यदि लुप्तद्यते दुःखं तो ततो दृष्टव्यः स्वप्नावस्तत्प्रादुर्भावः, न वरं न पुनः कियद् दुःखमेत-
 त्? पुरापि का दुःखपंशरा मे मया मदे जाल्यादौ आसक्तचेतसा संसारे संसृता परिभ्रमता सता
 न प्राप्तानुभूता? ॥ ४६ ॥ संसा० संसारचक्रवाले प्रवचके ब्रमता मया सर्वेऽपि पुद्गलाः समस्तोऽ-
 पि पुद्गलास्तिकायो बहुश आह्वारिता आहारत्वेन गृहीताः परिणामिताश्च तद्रसवेदनेन, तथापि तैः
 सर्वैराहारैराहारितैरपि नाहं तृप्तिं गतो न संतोषमापन्नः ॥ ४७ ॥ केन दृष्टंतेनाह—तए० यथा तु-
 षैः कौष्ठैस्त्रिभिः, लवणजलो लवणसमुद्रः वा इवार्थे, नदीसहस्रैः, तथा नायं जीवः शक्यस्तर्पयितुं
 तृप्तीकर्तुं कामप्रोगैः ॥ ४८ ॥ तेषु गृहस्य दोषानाह—आहार आहारनिमित्तेनाहारेण हेतुना म-
 त्त्यास्तुल्यमत्स्या गच्छति यांति सप्तमीं पृथिवीं तमस्तमाभिधानां, अतः कारणात्सचित्तमाहारं मन-
 सापि प्रार्थयितुं न क्षमते न सहते ॥ ४९ ॥ विज्ञातविषयविपाको भावितगुरूपदेशश्च क्षपको य-
 द्भूति तदाह—पुर्विं पूर्वं प्रथमं चत्वारि विचितांश्च इत्यादिक्रमेण कृतपरिकर्मा कृतोत्कृष्टमध्यमज-

घन्यद्वादशवर्षद्वादशमासद्वादशपद्मसंलेखनः अनिदानो निदानरहितः, लुहिञ्जुण वितर्क्य विचार्य मतिं तत्कालोत्पन्नां बुद्धिमुत्तरकालज्जाविनीं सूक्ष्मार्थपर्यालोचिकां पश्चाद् विचारणानंतरं दलितकषायो मर्दितसंपरायः सन् सद्यो जटिति मरणं पंडितमरणं प्रतीहाम्यंगीकरोमीत्यर्थः ॥ ५० ॥ येऽप्रस्तावेऽपरिकर्मिता वा अयनशनं प्रतिपद्यन्ते तेषामपायमाह—अक्कं अकाण्डेऽप्रस्तावेऽनवसरं ये अपाराधनां कुर्वन्ति चिरं प्रभूतं ज्ञावितकालं परिकर्मित आत्मा यैस्ते चिरज्जाविताः कृतानवसराशयना अकृतयोगाराधनाः पुरुषा मरणदेशकाले मरणसमये पूर्वकृतकर्मपरिभावनातश्च प्राक्तनकर्मविपाकोदयतः पश्चात्प्रतिपतन्ति निदानादि कुर्वन्ति ॥ ५१ ॥ गुरूपदेशमाह—तद्वा० तस्मात्कारणाच्चंद्रकवेधं राधावेधं सकारणं राज्यादिलाभकृते केनापि सुरेन्द्रतत्त्वल्पेन राजपुत्रेण साध्यते, एवं त्वयापि चंद्रकवेध्यमिव चंद्रकवेध्यमनशनं सकारणं स्वर्गोपवर्गकलाप्रकृते लुदययुक्तेन सावधानेन साध्यमित्यर्थः, तर्हि कथं साध्यते जीवोऽविरहगुणः अमुक्तज्ञानदर्शनचारित्रगुणः कर्तव्य इत्यर्थः, मोक्षमार्गे ॥ ५२ ॥ बाहिर० बाह्ययोगैर्बाह्यसंबन्धैर्गोपकरणादिभिर्विरहितो वियुक्तः, अभ्यंतरध्यानयोगे 'जिणसाहुणकित्तण' इत्यादि, अद्वीणोत्ति आश्रितस्तथा कर्तव्य इत्यध्याहारः, यथा तस्मि-

न देशकाले तस्मिन्नवसरे अमृतसंज्ञः सन् देहं त्यजेत् ॥ ५३ ॥ किं त्रिविष्यतीत्याह—हंतूण० ह-
त्वा रागद्वेषौ त्रित्वाष्टकर्मशृंखलां जन्ममरणारहदं ब्रित्वा त्रवाद्वत्स मोक्षयसे त्वं ॥ ५४ ॥

एवं गुरुजिरूपदिष्टे सद्गुरुः किं कुर्वते इत्याह—एव० एवमेतं वा सर्वमुपदेशं जिनिदिष्टं श्र-
द्धे त्रिविधेन मनोवाक्कायेन, त्रसंस्थावरं क्षेमंकरं पारंतीरं निर्वाणमार्गस्य ॥ ५५ ॥ नहु० नैव त-
स्मिन् देशकाले पर्यंतसमये शिथिलीज्वत्सु बंधनेषु शक्यः शक्नीयो द्वादशविधः श्रुतस्कंधः सर्वो-
ऽनुचितयितुं धणिं द्रव्यमपि, समर्थचित्तेन ॥ ५६ ॥ एगं० एकस्मिन्नपि यस्मिन् पदे स्थानेऽधी-
ते सति संवेगं मोक्षान्निद्रारूपं वीतरागमार्गे गच्छति नरोऽप्रीद्वेणं तन्मरणं संवेगप्राप्तिरूपं तेन प-
देन हेतुना मतव्यं ॥ ५७ ॥ ततः किमित्याह—तम्हा० तस्मात्तत्तावदेकमपि श्लोकं पंचपरमेष्टि-
रूपं यः पुमान् मरणकाले व्याराधनोपयुक्तः सन् चिंतयति स तं चिंतयन् स्मरन्नाराधको भवति ॥ ५८ ॥
आराधकः किं फलमाह—आराधनया उत्तमार्थप्रतिपत्त्या उपयुक्तं लब्धतः कालं कृत्वा सुविहितः
सुसाधुः सम्यगुत्कृष्टतोऽतिशयेन सम्यगाराधनां कृत्वा त्रीन् भवान् गत्वा लभते निर्वाणं ॥ ५९ ॥
एवं विज्ञाताराधनफलः कया वासनया सर्वं व्युत्सृजतीत्याह—सम० प्रथमं तावदहं श्रमणो महाव्र-

तांगीकारात् कृततपःखेदः, द्वितीयं सर्वत्र समितिगुप्तिवात् संयतोऽस्मि निगृहीतेंद्रियः, अतः किं? ममैवंविधस्य सतः किं? प्रतिबंधेनाहारान्निवाषेण वा किं? तत्सर्वमपि व्युत्सृजामि. एतत्समासेन प्राणितं ॥ ६० ॥ क्लृप्तो भावनां प्रावयन्निदमाह—लब्धं प्राप्तं अलब्धपूर्वं अप्राप्तपूर्वं पुरा अस्मिन् भवे परिश्रमता मया न कदाचिदेतदाराधनावस्तु अनुभूतमित्यर्थः, किंविशिष्टमित्याह—जिनवरमते सिद्धांते सुष्ठु अतिशयेन प्रापितं प्रतिपादितं, जिनवचनसुभाषितममृतवृतं, अत एव च गृहीतो लब्धः सुगतिमार्गो मोक्षमार्गः, नाहमिदानीं मरणस्य विज्ञेमीत्यर्थः ॥ ६१ ॥ धीरे० धीरेणापि सुभटेनापि सता मर्तव्यं, कातरेणापि मर्तव्यं, दुःशीलेनापि भ्रष्टप्रतिज्ञेनापि मर्तव्यं, दान्यामपि प्रकाराभ्यां हु स्फुटं मर्तव्यमेव, तस्माद् वरं खु निश्चयेन धीरत्वेन युक्तमित्यर्थः ॥ ६२ ॥ शील० शीलयोगात्पुरुषः शीलः, शीलेनाबुद्धसमाचारेण पालितनिजप्रतिज्ञेनापि मर्तव्यं, दुःशीलेनापि भ्रष्टप्रतिज्ञेनापि मर्तव्यं, दान्यामपि ज्ञेयान्यां मर्तव्यं, खु तस्मादर्धं वरं शीलत्वेन मर्तुमित्यर्थः ॥ ६३ ॥ इति स्थिरीभूते क्लृप्तके गुरुः सामान्योपदेशफलद्वारेण गाथापंचकेनाह—नाण० ज्ञानस्य विशेषोपयोगरूपस्य, दर्शनस्य सामान्योपयोगस्य, सम्यक्त्वस्य निःशंकिताद्यष्टप्रकारस्य, चारि-

त्रस्य समितिगुप्तिभेदतोऽष्टभेदस्य यः साधुः काहि कश्चित्युपयोगं सावधानत्वं स मुनिः संसाराद्वि-
मोक्ष्यते ॥ ६४ ॥ चिर० चिरमुषितं ब्रह्मणश्चरणं ब्रह्मचारः, चिरोषितो ब्रह्मचारो येन स चिरोषित-
ब्रह्मचारी प्रस्रोद्ध्व विधूय शेषकं पूर्वद्विषोद्धरितं कर्म ज्ञानावरणादि आनुपूर्व्या क्रमेणोत्तरोत्तरगु-
णस्थानाधिरोहणतो विशुद्धो याति सिद्धिं धूर्तकेशः ॥ ६५ ॥ निक्क० निःकषायस्य, दांतस्य, शूर-
स्य मोहमद्वजये, व्यवसायिन आराधनापताकालाभाय, संसारपरिभीतस्य प्रत्याख्यानं शुभ्रं प्रवेत्
॥ ६६ ॥ एयं० एतदध्ययनरूपं प्रत्याख्यानं यः कोऽप्यन्योऽपि कश्चिदिति मरणदेशकाले धीरो वि-
द्वान् न मूढा मूर्खता संज्ञा ज्ञानं यस्य सोऽमूढसंज्ञः संपूर्णज्ञानः स गच्छति उत्तमस्थानं मोक्षस्था-
नं ॥ ६७ ॥ धीरो० वीरस्तीर्थकृज्जामरणवित धीरो विज्ञानं केवलज्ञानं, ज्ञानं सामान्यावबोधरूपं,
ताभ्यां संपन्नः संयुक्तो लोकोद्योतकारो दिशतु करोतु दायं विनाशं सर्वदुस्तिनां सर्वपापानां सर्व-
कर्मणामित्यर्थः ॥ ६८ ॥ यतोऽस्यापि प्रकीर्णकस्य वीरभद्रः कर्ता श्रूयते ॥ इत्यातुरप्रत्याख्यानप्र-
कीर्णकावचूरिः समाप्ता ॥ श्रीरस्तु ॥

अथ भक्तपरिज्ञापकवचूरिः प्रारभ्यते—भृद् धातुर्धारणे पोषणे च, अत आत्मनः स्मृ-
तये परस्य च अथवा स्वस्य परस्य च पुण्यद्वयस्य पुष्टये ॥ १ ॥ आलीना आश्रिताः, काननवत्
शुभदं सुखदं वा ॥ २ ॥ अद्य आर्येति संबोधनं वा ॥ ४ ॥ ता तस्मात् ॥ ५ ॥ यत् आज्ञाया
आराधनं सुखसाधकं प्रवति तस्यां आज्ञायां ॥ ६ ॥ तं ततः तत्प्रसिद्धं वा यद् ज्ञानादीनामाराध-
नं, इदं ॥ ७ ॥ आराधयन्नपि चारित्रं सम्यक् संपूर्णं ॥ ८ ॥ जिनैः ॥ ९ ॥ सत्यायुषि संलेखना-
दिना कृतयुष्कोपक्रमस्य सविचारं, आयुषः कालेऽपर्याप्यमानेऽकृतसंलेखनस्याविचारं ॥ ११ ॥ वि-
कलानां अकृतसंलेखनानां, भक्तपरिज्ञामरणमद्यकालीनयतियोग्यं ॥ १२ ॥ प्रथमसुखे सतृष्णः
शोकह्रासरहितः ॥ १३ ॥ निश्चिता मरणवस्था येन, प्रव्यो योग्यो भक्तपरिज्ञायां, ज्ञातसंसारनैर्गु-
ण्यः ॥ १४ ॥ परद्वः पीडितः, दोषग्रहणे सतृष्णः, अहति पार्श्वस्थादिकोऽपि, स्वयं दोषैर्दूषितोऽपि
'पासञ्चाक्षि दोसदोसिद्ध' इति पाठे तु दोषदौःशील्यकलितोऽपि ॥ १५ ॥ अहो पर्यालोचने
॥ १६ ॥ त्वं तद्वानशनं ॥ १७ ॥ संवेगो मोक्षान्निवापः, निर्वेदः संसारे विरक्तिः ॥ १८ ॥ बालव-
दालोचयति ॥ १९ ॥ आचार्येण, येनोत्सारकग्रंथवाचना कृता भवति, अंगीकृत्य ॥ २० ॥

दारु० दारुणदुःखान्येव जलचरास्तेषां निकरेण, प्रीमः, महाव्रतान्यस्माकमुद्विपस्व ? ॥ ३४ ॥
 यद्यपि खंडित-उपशमितश्रृंङ्को येन, अविगच्छमहाव्रतः, प्रव्रज्याव्रतोपस्थापिकां व्रतस्मारिकां ॥
 ॥ ३५ ॥ राज्ञः सुष्ठुदृक्तामाज्ञां प्रत्यर्पयति ॥ ३६ ॥ जो सो० आकुट्टिदंडेन उपेत्य इत्यर्थः, कु-
 तव्रतभंगः ॥ ३७ ॥ तत्तो० महाव्रतपर्वतप्रारानमग्नीर्षिस्य ॥ ३८ ॥ अह० व्रतवान् श्रावकः ॥ ३९ ॥
 अग्निः अनिदानः राघु १ गा २ तथा ३ पुरिसो ४ । बहुस्य ५ सुरस्य ६ अस्य ७ सुरातिन्नि ॥ सद्धो
 ऽ दक्षिणेहे ए । एण उ नवनियाणाइ ॥ १ ॥ ३१ ॥ सोऽपि संस्तारकः प्रव्रज्यां नियमनिख-
 द्वां प्रतिपद्यते ॥ ३३ ॥ अहसो० असंजातोपस्थापनो यतिः ॥ ३४ ॥ गुरु० अनुमतां ॥ ३५ ॥
 आरा० आराधनायां क्रियमाणायां तस्य द्रव्यस्य आत्मनश्च कुशलमवलोकयति, दिव्येन प्रधाने-
 न निमित्तेनांगवेष्टासदृशवस्तुग्रहणदर्शनोपश्रुत्यादिना, अथवा दिव्येन देवतासंबन्धिना निमित्तेना
 देशादिना, इतरथा दोषोऽनशनं ददतः ॥ ३६ ॥ किंचत्तं० मे मया उपभुक्तं सत् किं न चत्तं त्य-
 क्तं मलादिरूपेण, अपि तु सर्वं त्यक्तं, यतः शुच्यपि परिणामेनाशुचि स्यात्, दृष्टसारो ज्ञाततत्त्वः
 सन्, नोदनाल्पेषाधिकृतश्लोकार्थरूपा क्रियते सीदतः सतः ॥ ३७ ॥ उच्यते० विरेचनं कार्यः ॥ ३८ ॥

आराह० क्षपकस्य आराधनाप्रत्ययं निरुपसर्गप्रत्ययं च करेमि कालस्सगं लस्सासा ३५६ ॥ ४४ ॥
 पञ्च० तं क्षपकं ते गुखः ॥ ४५ ॥ अहवा० स साकारं प्रवचरिं करोति ॥ ४६ ॥ आरा० कञ्चुपं
 पापं तदेव कलः कर्दमस्तन्निवारणाय यष्टिं ॥ ४७ ॥ कुग्रह एव प्रकर्षेण रुढं मूलं यस्य भावयस्व
 ॥ ४८ ॥ सुवि० हितचिंतकः ॥ ४९ ॥ उन्न० मोहोऽज्ञानं तेन प्रौढीकृतं शोभनकर्मणामतिशयेन
 शब्दं, दमय इंद्रियमृगेंद्रान् मुनींऽसंदोहसंनिदितान् ॥ ५० ॥ निष्ठा० निर्वाणसुखस्यापायान्, वि-
 स्तीर्णो नरकादिषु दारुण व्यासमंतात् पातः पतनं पाको वा स्वविपाको यैः, विषयतृष्णायाः सदा
 सहायान् ॥ ५१ ॥ काले मरणेऽप्राप्नुवति श्रामण्ये सावशेषिते ॥ ५२ ॥ मिय० स्वतृष्णया हेतुऽऽ-
 तथा मृगतृष्णाप्रिस्तोयं मन्यंते, तथैव मिथ्यात्वमूढमनसो जीवाः कुधर्मात् सौख्यानि मन्यंते ॥ ५३ ॥
 पाव० तुरमियां नगर्यां यज्ञफलपृष्ठकदत्तवत् ॥ ५४ ॥ मा० मा कर्षिस्त्वं, यस्मात्कारणात् ॥ ५५ ॥
 प्रावा० भवानुरागरक्तः प्रेमानुरागरक्तः स्वगुणानुरागरक्तः ॥ ५६ ॥ दंस० दर्शनव्रष्टो यः स व्रष्ट ए-
 व, चरणव्रष्टस्तु न परिव्रष्टो भवति, दर्शनमनुप्राप्तस्य पर्यटनं नास्ति संसारे ॥ ५७ ॥ कक्षा० नार्ध-
 ति अमूढ्यमित्यर्थः ॥ ५८ ॥ विज्ञा० निवृत्तिर्विद्या पुनरप्रक्तिमतः किं सेत्स्यति? अपितु न ॥ ५९ ॥

तेसिं० जिनानां, ऊषरे ॥ ७३ ॥ बी० शस्यं, वासं दृष्टिं, अब्रेण विना ॥ ७४ ॥ आरा० अवन्यहं-
 दयः, त्वं मा मोदयसि पंचपरमेष्ठिनमस्कारं ॥ ७६ ॥ ज्ञाव० भावेन न कृतं करणं क्रियया येषु ॥
 ॥ ७७ ॥ आरा० आराधनैव पताका तस्या ग्रहणे नमस्कार एव हस्तः, रथोऽस्खलितः ॥ ७८ ॥
 वि० सुप्रयुक्ता, पुरुषस्य वशं पिशाचं ॥ ७९ ॥ जह० स्यातुं, आलंबनैः ॥ ८० ॥ तम्हा० उत्थातुका-
 मः ॥ ८१ ॥ खंम० खंमैर्विशकलितैः श्लोकैः, यवो राजर्षिः सुश्रामण्यं प्राप्तः सन् ॥ ८२ ॥ तुंगं मे-
 रोत्परं लुचं नास्ति ॥ ८३ ॥ आत्मकामैः ॥ ८४ ॥ जं किं० सुखमुदारं ॥ ८५ ॥ पाणो० पाणोऽ-
 पि श्रपाकोऽपि पाडिहरं देवसान्निध्यं प्राप्तः, एकेनाहिसागुणेन एकदिनार्जितेन, यथा श्रपाकगृहे-
 केनापि गोवधः कृतस्तेनालीकेन पूर्वं तद्दिनप्रतिपन्नाहिसाव्रतः श्रपाको हृदे क्षिप्तेनाहिसाव्रत-
 गुणेन प्रातिहार्यं प्राप्तः, ॥ ८६ ॥ परि० अभूतोद्भावनं चूतनिह्वोर्ध्वीतराप्रिधानं गर्हावचनं च ४
 सर्वगत आत्मा १ नास्यात्मा २ गामश्च ब्रूते ३ काणं काणमेवाह, दम्पतां बलिबर्दादय इत्यादि
 वा परलोक्विरुद्धं ४ ॥ ८७ ॥ हासे० स्वजीवहिताय ॥ ८८ ॥ वि० माता इव ॥ ८९ ॥ होतु०
 शिखावान् भागवतादिः ॥ ९० ॥ अलि० सकृदपि ॥ ९१ ॥ मा० कुण किलिं वंशशलाकादिकं लं-

शु दाह ॥ २ ॥ चोरि० किटिडे किस्तेद्देहे उत्सवदिने राज्ञो लब्धप्रसादा गोष्ठी, चौरास्तन्मध्ये, पूर्वं गृहीतादत्तादाननियमपुरुषवर्जं सर्वं प्रविष्टास्तद्गृहं, तैर्मुषितं, तथा तु तैरज्ञातया ते पादेषु म-
युरपिष्ठेन चित्रिताश्चिह्निताः, प्रगे तथा राज्ञो निवेदिते ज्ञाता दंमिताश्च, इतरस्तु पूजितः ॥ ६ ॥
रक्षा- दोषप्रचुरं ॥ ७ ॥ जाव० आवहति धारयति ॥ ८ ॥ रश्मि० काम० कामसर्पेण दष्टा इति सं-
बंधः, युगेन, संकल्पो मनसा संकल्पनं, विषयाः शब्दादय एव विलं, मदा एव मुखानि यस्य तेन,
त्याज्यत्वेन लज्जैव निर्मोकः सर्पकंचुको यस्य, सर्पोऽहंकारविशेषः, विनश्यंति, दुस्सहमावहतीति
दुस्सहं, तच्च तद्विषं च शौगैकाग्रतारूपं तेन ॥ ९ ॥ १० ॥ लल्ल० लल्लको शीपणो नरकः, अथवा
षष्ठ्यां पृथिव्यां तृतीयप्रस्तटे लल्लकाख्यो नरकावासः, कामेन स्त्रीणामपि तत्र गमनादिति स प्रद-
र्शितः, लल्लयसनं ॥ ११ ॥

कामा० मगधासु गोर्बग्रामे गौशंखी कौटिंबिकः, तेनासन्नभयग्रामे वह्निरपत्यं दृष्ट्वाऽपुत्रत्वाद्-
गृहीतं वर्धितं च, तन्माता चंपायां चौरैर्विक्रीता वेद्या जाता, स तत्र यौवने तां गृह्यन् गोवत्सरू-
पदेवीसंकेतेन मातरं ज्ञात्वा पृष्ट्वा विमोच्य प्राणायामां दीक्षां जग्राह, स वैश्यायनर्षिः कूर्मश्राप्ते

आतापयन् शूकाशय्यातर इति गोशालेनोक्तस्तेजोलेश्यां मुक्तवान्, स्वामी च तस्य रक्षार्थं शीतलो-
 श्यां, आतापनापरश्च स नखकुट्मपाषिणी लुण्णोदकैकचुलुकात् षण्मास्या तेजोलेश्येति सिद्धान्ते-
 वात् श्रुत्वा गोशालः श्रावस्यां कुञ्जकारशालायां तां साधितवान्, अष्टांगनिमित्तं शिक्षितवांश्च. अ-
 जिनो जिनप्रलापी ब्रज्जति. निजमातृसुरते रतिरासक्तिस्तत्र रक्तः ॥ १३ ॥ पण्डि० प्रतिभ्रयं काम-
 कलहं, प्रतिबंधं स्वभावं पश्यन् ॥ १४ ॥ महि० विषयांधाः ॥ १५ ॥ नीयं० नीचपुरुषाजिः, सुस्त-
 नीभिः, प्रेक्षणीयमंदगतिभिः, स्थैर्यादिगुणोपेता अपि त्रिद्वंतेऽधरीक्रियंते, नदीपक्षे तु नीचैर्गण्ठंती-
 भिः सुजलजलधाराभिः क्वचनान्यकुलं क्वचन च स्तिमितं वहंतीभिः, गिरिवरेषु गिरिवरा विंध्या-
 चलादयः ॥ १६ ॥ सु० जितासु परिचितासु, गारुडिकानां सर्पिण्यः प्रियाः स्युः ॥ १७ ॥ वीमं०
 अतिविश्वसंतमपि, कृतविप्रियं प्रियं पतिं ॥ १८ ॥ रम० स्त्रीणां दर्शनमेव सुंदरं ब्रवति, न तूषभो-
 ग इति मालत्योपमानं, सौभाग्याद्यैः सूत्रैश्च मालतीजातिः ॥ १९ ॥ किंतु० दर्शनसौंदर्यजनित-
 मोहानां वध्यस्य कंठे प्रक्षेपार्हा कणवीरादिमाला वध्यमालास्तासामिव 'वज्रमालाएव' पाठे तु
 वज्रमालाः पुरुषराक्षसास्तेषामिव स्त्रीणामालिंगनं अचिराद्विनाशं ददाति, अन्ये त्वेवं व्याख्याति, आ-

लिंगनं मदिरावत् यथा वज्रमाला द्वीपोत्पन्नानां पुरुषाणां मदिरा विनाशं ददाति, तथा स्त्रीणामालि-
गनं धर्मकारिणां पुरुषाणां चारित्र्यनाशं करोति ॥ २० ॥ रम० स्त्रीणां दर्शनमेव सुंदरं भवति, त-
त्संगमसुखेनालब्धेन, लब्धे तु तत्र स्वकायश्रमग्लानिबलहान्यादय एवावशिष्यंते न त्वन्यत् ॥ २१ ॥
साके० द्विप्तो नद्यां व्यूढश्च देव्येति, क्रमेण संबंधः ॥ २२ ॥ सोऽयं शोकस्य सरिन्नदी, वैरोचनो-
ऽग्निः ॥ २३ ॥ अमु० सम्यग्न अज्ञातस्वमनोनिग्रहविधानः, दृष्टिविक्षेपे ॥ २४ ॥ घण० मेघमालाः,
यथाऽलको रोगाघातः श्वा, तदंशविषं वर्धयंति अतिशयेनोन्नताः सत्यः, तथा स्त्रियोऽपि दृष्टा मो-
हविषं वर्धयंति दूरमतिशयेनोन्नतीभवत्यः ॥ २५ ॥ महि० यत् यस्मात् अल्पसारस्याल्पसत्वस्य, अ-
ग्नेः संसर्गेण मदन्मिव मनो विलीयते ॥ २६ ॥ जह्ण० कोशभवनोषित ऋषिः ॥ २७ ॥ सिंगा०
ब्रुमंति ॥ २८ ॥ विस० कल० कर्दमः, विलासा नेत्रजा विकाराः, बिम्बोका गर्वादिद्वेऽप्यवज्ञा, त
एव जलचरास्तरकीर्णै, मद्य एव मकरा यत्र ॥ २९ ॥ अङ्घ्रि० मित्रं वेयति ॥ हासाश्चक्रयं तु
नायवं ॥ कोहार्द्राश्च चक्रं । चक्रद्वयं अभ्यंतरे गंधा ॥ ३० ॥ अङ्घ्रि० मित्रं वेयति ॥ हासाश्चक्रयं तु
हो ४ ॥ ३१ ॥ संग० मूर्त्तामिहंति पाठे ह्रस्वा अपरिमाणं ॥ ३२ ॥ संगो० संगः परिग्रहो महाभ-

यनिमित्तत्वात् महाभयं, बाधितः कुञ्चिकेन मुनिपतिमुनिः ॥ ३३ ॥ सव० परिग्रहचिंता संतोषाप्ता-
वेन, मुक्तिर्निर्लोभता तस्याः सुखं तत्सौख्यं ॥ ३४ ॥ निस्स० निःशयस्य मुनेः, संपूर्णा अतिचा-
ख्यरहिता गुणा येषां महाव्रतानि ॥ ३० ॥ अह० रागगर्भे १ द्वेषगर्भे २ मोहोऽज्ञानं तद्गर्भे ३
॥ ३६ ॥ रागे कृष्णजीवो दृष्टांतः ॥ ३७ ॥ इंदि० सुशीलगुणा मूलोत्तरगुणास्त एव पेहुणानि पि-
हानि तैर्विहीनाः ॥ ४१ ॥ न० स्वकः स्वकीयः ॥ ४२ ॥ महि० स्वकदेहपरिश्रममेव सौख्यं ॥ ४३ ॥
सु० कदव्यां ॥ ४४ ॥ सोए० प्रोषितस्य प्रिया कुरूपपुष्पसालगीतासक्ता राज्ञी दृष्ट्वा गंधादुमारिक-
लंकादिकारी, गंधप्रियो विमातृगंधैर्मृतः, नृमांसाशी ॥ ४५ ॥ फासि० अमात्यैर्बहिःकृतः, वसंतपुरे
जितशत्रुः सुकुमारिकारक्तोऽमात्यैरद्व्यां मुक्तः सन्नार्यः, तत्र तस्य रुधिरं मांसं च दत्तं, पंगुकृते त-
या राजा गंगायां वाहितः बाहुभ्यां शोणितं पीत—मरुमांसं च द्रक्षितं ॥ गंगायां वाहितो व्रता
। साधु साधु पतिव्रते ॥ १ ॥ ॥ ४६ ॥ विस० रत्नद्वीपदेवीस्थानप्राप्तजिनपालितजिनरक्षितवत, दे-
वी, दीवसंमागय जाल । अह अलं व भणियं व ॥ द्रयुत्तरार्धपाठांतरं वा ॥ ४७ ॥ न० विषयेषु
। नरपेक्षेण ॥ ४८ ॥ ता धीर० लुखातक्रोधादिः प्रतिपदः सन् गृहाण ॥ ५० ॥ कोहो० कलीन्

संश्रामान् कंदलानित्यर्थः ॥ ५१ ॥ इडा० प्रवरूपपंकतरणे यष्टिं ॥ ५५ ॥ ज्ञातुंकी० शिवया साप-
त्यया ॥ ६० ॥ मुच्चि० चित्रकूटपर्वते सिद्धार्थो, मोक्षो दयितोऽप्नीष्टो यस्य स तथा ॥ ६१ ॥ गुठ०
सुबंधुनामात्येन ॥ ६२ ॥ इय० योगिनामीश्वरो जिनो वीरस्तस्य सुज्जणितानुसारेण, वीरजद्राणि-
भक्तपरिज्ञाप्रकरणकर्ता च. इणमो इमां ॥ ७१ ॥ इति जक्तपरिज्ञावचूरिः समाप्ता ॥

॥ अथ संस्तारकप्रकीर्णकावचूरिः प्रारभ्यते ॥

एष संस्तारकः किलाराधना चारित्रस्याराधनं, एष मनोरथो वांछा सुविहितानां, एष किल प-
श्चिमांते सुविहितानां पताकाहरणं यथा मद्धानां पताकाहरणं ज्वति ॥ २ ॥ यथा नृतिग्रहणं न-
क्कानां तापसविशेषाणां जलसवकरणं ज्वति, अथवा न्यक्कृतानां पुंसां पराभूतानां विभूतिलाभः प्र-
मोदाय भवति, यथा मद्धानां पताकाहरणं जलसवाय तथा सुविहितानां शोभनानुष्ठानानां संस्तारक
जलसवाय भवति, यथा गुरुषुसिंहानां चक्रवर्त्यादीनां मध्ये अर्हन् गुरुष्वरपुंडरीकः, महिलानां मध्ये
जिनमातरः ॥ ५ ॥ सर्वसौख्यानां मध्ये सिद्धिसौख्यं प्रधानं ॥ ६ ॥ यथा धर्माणां मध्येऽहिंसा, ज-

नपदवचनानां मध्ये साधुवचनानि, श्रुतीनां श्रूयमाणत्वेन शास्त्राणां मध्ये जिनवचनं, जलादिशु-
 द्धीनां मध्ये सम्यक्सवशुद्धिः प्रधानं तथा संस्कारकः ॥ ९ ॥ उत्तरगाथातः पंक्तिमरणमत्राभिसंब-
 द्यते, पंडितमरणं कल्याणं अग्न्युदयश्च, तयोर्हेतुत्वेन देवानामपि पंडितमरणं त्रिभुवनेऽपि दुर्लभं
 ॥ ८ ॥ मद्धो० मद्धं जित्वा पताकां लभते तथा कर्मजयेन सिद्धिर्लोब्धा ॥ ९ ॥ ध्यानानां मध्ये
 परमं प्रकटं शुक्लध्यानं, निर्वाणानां सुमरणानां मध्ये परिनिर्वाणं मोक्षः, अथवा सर्वथा कषायान्धु-
 पशमात् परिनिर्वाणं यथाख्यातचारित्रं यथा मोक्षकारणं तथा पंडितमरणं क्रमेण मुक्तिहेतुर्नेष्टितं ॥
 ॥ १० ॥ आस्तां संस्कारकः सर्वोत्तमसर्वलाभानां श्रामण्यमेव यद्वाज्रं मन्यते, यथा सर्वस्तीर्षिकरः
 किंभूतः परमज्ञानः परमसिद्धिश्चेति. अथवा येन श्रामण्येन तीर्थकृत्स्वं केवलज्ञानं मुक्तिर्वा प्राप्यते
 इति ॥ ११ ॥ परलोककहिते रतानां क्लिष्टमिथ्यात्वादिकर्मणां मोक्षतरोर्मूलमिव मूलं सम्यक्तन्त्रं, तथा
 संयमो देशसंयमो, वाशब्दात् सम्यग् ज्ञानं च, एष महान् लाभः, परं तद्यपि सर्वोत्तमलाभानां श्रा-
 मण्यमेव विशिष्टं लाभं विवेकिनो मन्यते ॥ १२ ॥ संयम एव पाठांतरे तु संयमोपाय एव ज्ञाना-
 दिमुक्तिकारणमध्ये तथा प्रधानं मूलं कारणं सत्तोरपि ज्ञानदर्शनयोस्तत्सद्भाव एव मुक्तिप्राप्तात्,

श्रुति तिसृभिर्गोत्राभिः श्रामण्यस्य प्राधान्यमुक्तं, किमुत संस्तारकस्येति ज्ञावः ॥ १३ ॥ सर्वतीर्थानां लौकिकानां मागधवरदामप्रभासादीनां, लोकोत्तराणां व्यष्टाष्टादीनां मध्ये च तीर्थैकप्रकाशितं तीर्थं श्रीसंघप्रवचनलक्षणं प्रधानं, अन्याभिषेकाणां मध्ये देवताकृतो जन्माभिषेको यथा प्रधानस्तथा संस्तारकः सुविहितानां ॥ १४ ॥ श्वेतचामरप्रभृतिमंगलानि तेषां मध्ये संस्तारकोऽधिकं मंगलं ॥ १५ ॥ तपोऽथौ कर्मकाष्टदहके, व्रतेषु नवकर्मबिंधहेतुषु शूराश्चारित्रिण इत्यर्थः, जिनवराणां सम्यग्ज्ञानमेव आ सामस्त्येन विशुद्धं ज्ञवांतरानुयायित्वात्, प्रधानं पथ्यद्वनं येषां ते एवंविधाः स्युः ते सुखेन संस्तारकजैर्द्रमारूढा निर्वहन्ति, आरोग्यं अपि शूरादीनां हि शूरा बुद्धिनीतिज्ञाः सशः बलाश्च ज्वन्ति ॥ १६ ॥ अयं संस्तारकः परमार्थो मोक्षहेतुत्वेन, तथा परं प्रकृष्टं अतुलमनुष्ठानं तथा स्थविरादीनां प्रधान एष कटपः परमेत्यादि प्राग्वत् ॥ १७ ॥

तस्मात्कारणात् एतत्त्वया लब्धं जिनवचनामृतविभूषितदेहं धर्मरत्ननिर्मिता वसुवृष्टिः ॥ १८ ॥ प्रवचनकुशलानां साधूनां सुष्ठु वा धीरं धैर्यं कृतं त्वया संस्तारकं कुर्वता ॥ १९ ॥ ज्ञानतेजःसंयुक्ता, चारित्र्येण शुद्धं शीलं स्वप्नावो यस्याः, अतिचारूपत्रासादिदोषाज्ञावात् ॥ २० ॥ हे सुविहित

तैर्जीविलोकसारं ज्ञानादिरत्नाभरणं कृतमात्मनो प्रवति ॥ ११ ॥ तत्तीर्थं ॥ ११ ॥ पूर्वं स्नाता द्रु-
 त्कं, किं भणंतस्ते तव स्नाता इत्याह—आस० आश्रवाणामिंद्रियाणां समाधानहेतुषु प्रवृत्तिः अ-
 हितेभ्यो निवृत्तिश्च संवरः समित्यादिः निर्जरातपः त्रयोऽर्थाः समाहिताः यत्र संस्तारके तं त्रयर्थः प्रा-
 कृतेन तीर्थं इति प्रणतः शीलव्रतान्येव ब्रह्मनि एतत्तीर्थस्य सोपानानि यैः ॥ १३ ॥ साधवः ॥ १३४ ॥
 त्रिभुवनराज्यं तीर्थकृत्यं केवलज्ञानं मुक्तिर्वा तस्य हेतुर्यः समाधिस्तं प्राप्नोसि, सिद्धांतकल्पे अतुलं
 राज्यान्निषेकं संस्तारकलक्षणं विपुलफलं लोके विशेषेण हरंति आददति ॥ १५ ॥ अग्निनंदति
 आह्लादं करोति मम हृदयं, प्रवद्भिर्मोक्षस्य साधनोपायो लब्धः, परमार्थो ज्ञानादिर्विस्तार्यते यत्र ॥
 ॥ १६ ॥ संस्तारकगतं साधुं पूर्वानुभूताराधनासंस्तारकगुणान् वा चिंतयंतो देवा अपि आसनशय-
 नानि मुंचति ॥ १७ ॥ संस्तारकगतः साधुश्चंद्र इव प्रेक्षणीयो प्रवति, सूर्य इव तपस्तेजसा दीप्ति-
 मान्, हिम० महाहिमवद्वत् स्थैर्येण विख्यातः ॥ १८ ॥ गुप्त्यादियुतः श्रमणः समाहितमना दर्शन-
 ज्ञाने एकाग्रचित्तः, तस्यैव संस्तारकः प्रमाणं ॥ १९ ॥ किमिति संस्तारकगतः साधुर्विशेषेण वार्य-
 ते, यतः पर्वतानां मेरुरित्यादि, तथा शोभनानुष्ठानानां मध्ये संस्तारकः ॥ ३० ॥ भए वद कीदृश-

स्य यतेः संस्तरको प्रणितः, कीदृशे वावष्टभ्यतेऽवष्टभितस्य करणो येन क्रियमाणेनाविशेषतो जी-
वः स्थिरीक्रियते पर्यंताराधनायां, एतच्चावद् ज्ञातुमिहामि ॥ ३१ ॥ पात्रभृतो योग्य आलोचनायाः
॥ ३४ ॥ प्राकृतत्वाद् आत्तचरित्रः, अथवा आयो लाजस्तद्भूतं निरतिचारतया चारित्रं यस्य स, य-
द्वा आत्मनि चारित्रं यस्य स आयचारित्रः आत्मचारित्रो वा दृढचारितो जीव इत्यर्थः ॥ ३६ ॥ त्रि-
दंभा मनोवचनकायास्तेषां मोचकः प्रथितकीर्तिः ॥ ३७ ॥ षट्कायान्प्रति विरतः ॥ ४१ ॥ जटः त्य-
क्तः अष्टविधकर्मक्षपणहेतुः संस्तरकः, उत्तमार्थे लघ्यतस्य मर्दितकषायस्य हावन्नावादिविकाररहित-
स्य लाजः कर्मक्षपणादिः ॥ ४४ ॥ क्षपकस्य ॥ ४५ ॥ प्रथमे क इदानीं तस्य एकदिनार्जितलाज-
स्य अनर्धस्य सतोऽर्धं कर्तुं शक्तः ॥ ४६ ॥ यः संख्यातजवस्थितिरसंख्यालायुषो हि चारित्रप्रतिप-
त्तिर्न प्रवति स साधुपदं प्रतिपन्नः सन्ननुसमं कर्म क्षपयन् तस्मिन्नेव ज्ञेये प्रायः सर्वं कर्म क्षपयति,
तस्मिन्स्तु पर्यंताराधनासमये साधुर्युक्तो विशेषेणोक्तः तस्यामवस्थायां विशेषतः कर्मक्षपणात् ॥ ४७ ॥
लाभमुक्त्वा सौख्यमाह—तए० गतोऽपि निर्लोभं चासौख्यं ॥ ४८ ॥ निपुणसि० निःपुरुषे पुरुष-
हिते नाटके केऽपि तथा तेन प्रकारेण सहस्रविस्तारे ‘सहस्रं’ पाठे तु स्वहस्तविस्तारे देवा

हि वैद्विग्र्यलब्ध्या स्वहस्ताभ्यां पात्राणि निःकर्ष्य द्वात्रिंशद्भेदं नाटकं विस्तारयति, इति स्वहस्तविस्तारे तादृशी न रतिः, या जिनवचने विशाले रतिर्हतुः सहस्रव्याप्तेश्च वा पुरुषरहिते नाटके सा न रतिस्तथा यथा स्वहस्तप्रमाणे संस्तारके रतिः, जिनवचने परित्राव्यमाने मतीति शेषः ॥ ४७ ॥ जं रागं यत्सुखं रागद्वेषमतिकं यच्च विषयसुखं अनुभवति चक्रवर्ती एतद्दीनरागस्य न भवति, किं तर्हि तत्सुखाद्बहुतरं सुखं वीतरागस्य तत्सुखस्य विषयादिविरक्तत्वेनोपशमात्मकत्वात् ॥ ४० ॥ मामाहोहं मा भवत वर्षगणकाः स्तोकेनापि कालेन अप्रमादिनः साधका ज्ञवन्ति पुंडरिकादिवत्, बहवो गणवासे विशेषेण चिरकालं सुखिता अपि प्रमादपरतंत्रतया जन्ममरणं संसंती जीवाः तिपाठे तु अत्यतिशयेन युक्ताः संसारसागरे मग्नाः, इत्यर्थः ॥ ४१ ॥ पढावि० पश्चादपि ते प्रयता बुद्धताः संतः, पया वा पाठे तु प्रतापात् स्वदोषचिंतनोपतापात् ॥ ४२ ॥ कीदृशेश्वकाशे संस्तारक इति प्रश्नस्तः, पया वा पाठे तु प्रतापात् नैव कारणं तृणमयः संस्तारको नापि प्रासुकभूमिः, आत्मैव संस्तारो यस्य निर्वचनमाह—नविकार० नैव कारणं नित्यमपि तस्य भावोद्यतस्याप्रमादिनो यत्र वा क्षेत्रे यविशुद्धे चारित्र्ये भवति ॥ ४३ ॥ निचंपि० नित्यमपि तस्य भावोद्यतस्याप्रमादिनो यत्र वा क्षेत्रे यदा वा काले यत्र कापि संस्तारको ज्ञवति यथा जिनप्रवचने आख्यातः प्ररूपितो यथाख्यातो यथो-

क्तकारी, अहस्काया पाठे तु यथा जिनप्रवचनं तथैवाख्याता प्ररूपको यथोक्तवादी विहारेऽभ्युत्थितो द्रव्यतः संलेशनाकरणेन, भावतः कषायपरिहारेण बृहोरूढः ॥ ५४ ॥ वासा० वर्षाकाशेऽनेकधा तपांसि कृत्वा हेमंते संस्तरकमारोहंति, सर्वसत्त्वेन सर्ववीर्येण युक्तः ॥ ५५ ॥ अथावष्टनप्रश्ननिर्वचनमाह—आसी० सेगंग० उत्तरमथुरातो वणिमसुतो दक्षिणमथुरां गतः, वणिग्भगिनी अर्णिका, मार्गे पुत्रो जातः, प्रव्रजितो वृद्धत्वे पुष्पभद्रमतेन पोतनपुरं गतः, पुष्पकेतुर्नृपः, पुष्पवतीजौ पुष्पचूलाः पुष्पचूला च स्निग्धौ, माता प्रवोधिता दुर्निक्षे वृष्टौ निद्वानीता, गंगायां येन येन पार्श्वेन नावं विगलति तद् तद् ब्रुडति, मध्ये स्थितः, सर्वे ब्रुमंति, नाविण्हिं पाणीए ब्रुहो, नाणमुपन्नं, देवेहिं महिमा कया, पयागतिहं जायं लोए ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ पंच० पंच सनिम्मम० कुं प्रकारेत्ति एकारोऽलाक्षणिकः. कुंभकारं कडाप्रिधाने, एगूणत्ति एकेन विराधितत्वात्, सावन्हीए एयरीए जियसत्तुराया, खंदगो कुमारो, पुरंदरजसा भद्रणी, कुंभकारनगरे दंमकिना राज्ञा परिणीता, तन्मन्त्री पालको धिज्जातिः श्रावस्यामागतः, खंदगकुमारेण वादे स निर्जितः, तेन साधवो यंत्रघाणके क्षिप्त्वा पिष्टाः, ते सर्वे सिद्धाश्चेति खंदककुमारं विना ॥ ५८ ॥ दंहुत्ति जिएव० सु-

रग्गीनु० सुरैः सर्वाणितसंयगीतो इति पाठे तु सर्वांगीणो विष्णुः, मथुरायां नगर्यां यवनो नाम राजा, तेन राज्ञा यमुनाचक्रनगरस्योद्याने कायोत्सर्गस्थो दंडनामा विख्यातयशा यतिर्दृष्टः, तेन पापिना बाणैर्हतो मृतोत्कृत्केवली जातः, देवाः समागताः, शक्रेण भाषितो यदि प्रवज्यां गृह्णासि तदा मुंचे, नान्यथा, प्रपद्य यवन एवमग्निग्रहं ललौ, यावदेनं ऋषिघातं स्मरिष्ये तावन्न मोक्षयेऽर्धमुक्तमपि त्यह्ये इति स यवनो न सदा भुक्तः ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ आसीसु० ॥ धीधणि० गायान् यवन-भुक्तिरयमपि द्वाभ्यां वधधीर्बुद्धिस्तया धणियमत्यर्थं बद्धकद्धः, साकेतपुरे कीर्तिधरनृपः सहदेवी राज्ञी, तयोः पुत्रः सुकोशलः, पितृभ्यां निष्कासितः स प्रव्रजितः, मासद्वापणपारणे मातृव्याघ्रा भक्तिः ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ लज्जे० रयणी० रजन्यास्तिसृभिः प्रहरैरिति शेषः, ब्रह्मंकी शिवा, लज्जायिन्यां सुहस्तिनो नलिनीगुल्मं श्रुत्वा सुभद्राश्रेष्ठिनीसुतोऽवतिसुकुमालो मातृभार्यानुमतावपि प्रव्रज्य मसाणे भक्तं पञ्चस्किर्ण ए विभुं, लोहियगंधेण सावच्चा शिवा आगया, पदमे जन्तुगाणि, वीए ऊं रू, तद्गए पोहूं, कालगलं, पुष्पाश्चुठी सवाथीइ ल पवइया, गुविणी एगा नियत्ता, तत्पुत्रकारितं देवकुलं महाकालं ॥ ६५ ॥ ६६ ॥

जल्ल० रोहा० एयं० गति विलगति च जल्लो रजोमात्रं मलः कठिनीभृतः पंको मल एव स्वे-
 देनार्दीभृतः, आजिं संग्रामं ईरयति क्षपयति जयतीति यावत् पूर्वावस्थायां सुप्तेः सह श्रामण्ये तु
 कर्मभिर्देवैर्गीतः, कात्तिकार्यनामा शरवणसन्निवेशे जातः, रोहीहडे पूर्वविशद्वेन क्षत्रियेण, शक्त्या
 हतः ॥ ६७ ॥ ॥ ६८ ॥ ॥ पामलि० कोल्ल० अह पामलिपुत्रपुरे चंद्रगुप्तपुत्रस्य बिंदुसारस्य
 मंत्री सुबंधुः, तस्य सुहृद् धर्मसिंहः, चंद्रगुप्तप्रदत्तदत्तमीः सन् चंद्रश्रीं प्रस्तावात्तामेव परित्यज्य कोल्ल-
 यरे प्राप्तः सन् अभ्युद्यतो मरणाय गृहपृष्ठमकर्षित् मृतकक्षेत्रमध्यस्थितः ॥ ७० ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ७२ ॥
 पाम० अणु० पामलीपुरेऽनशनं प्रतिपद्य तत्रैव गोष्ठे निवर्णोचि करीषसंस्कारके सुप्तः शत्रुजयापरा-
 न्निधसुबंधुरमात्यः ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ काय० अहिं० नामे० चंडवेगः पूर्वापराधितः कोऽपि मंत्री वा-
 न्यः तयं तत्कं देहं ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ कोसं० जल० कौशांब्यां द्वात्रिंशल्लितगोष्ठिकपुरुषाः
 श्रुतरहस्याः श्रुतरहस्यविदो नदीतीरे पृथुकाष्टशय्यासु पादपोषगमनं प्रपन्ना अकालागतनदीपूरेण
 स्नाविताः समुद्रमध्ये क्षिप्ताश्च ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ आसी० तल्ल० तस्मा० अह० रिष्टनामामात्यः गणि-
 पि० बहुश्रुतो बहुपरिवारश्च पेयालं रहस्यं सुविहितानां लपाश्रयेऽग्निं दत्त्वा गतः ॥ ८० ॥ ८१ ॥

॥ ८२ ॥ ८३ ॥ कुरु० फालिः कफवादिः फलं वा, हस्तिनागपुरे कुरुदत्तो नाम इन्द्रपुत्रः स्थविरा-
 णां समीपे प्रव्रजितो बहुश्रुतो जातः, कदाचिदेकद्विविहारप्रतिमां प्रतिपन्नः पत्नस्य नगरस्यादूरसा-
 मंते पश्चिमां पौरुषीं स्थितः, तत्रैव चतुरे गोधनं हत्वा स्तेनाः समागताः, पश्चाद्गोधनस्वामिन आ-
 गताः, द्वौ पंथानौ, तैः सम्यगजाननैर्मुनिः पृष्टः कतरेण मार्गेण नीतं गोधनं? मुनिर्न ब्रूते, तैः
 क्रुद्धैस्तस्य शीर्षे मृत्तिकया पालिं बंधयित्वा चितांगारः शीर्षे द्विष्टाः ॥ ८४ ॥ आसीग० आसी-
 ऋजसुकुमालान्निधान इन्द्रपुत्रः, सोऽपि कुरुदत्तवत्, नवरमस्य शरीरं आर्द्रचर्मणा वेष्टितं, कील-
 कानाहत्य जटितं ॥ ८५ ॥ आसीवि० मुंश्गुलिकांनिः पिपीलिकांनिश्चालनीवत् कृतः ॥ ८६ ॥ मं-
 ख० मंखलिशब्देन गोशालको ज्ञेयः पुत्रशब्दलोपात्, शिष्यौ ऋगवतः सर्वानुभूतिसुनक्षत्रनामा-
 नौ तेजोलेश्यया उपगतौ समीपागतौ दग्धौ ॥ ८७ ॥ परि० इपरिज्ञया जानाति, प्रत्याख्यानपरि-
 ज्ञया परिहरति सर्वाहारं, चतुर्णामप्याहाराणां भरणेन सागारमनशनं ॥ ८८ ॥ अह० अथवा त्रि-
 विधाहारं प्रत्याख्यानय पानकाहारमाहारयति समाधिहेतुं, ततः पश्चात्पानकमपि व्युत्सृजति ॥ ८९ ॥
 अथ कृतांजलिः सन् ब्रणति—' स्वामि ' क्षमयामि सर्वसंधं मनोवचनकायैः पूर्वोक्तापराधान् ॥

॥ ९० ॥ सवे० स्पष्टा ॥ ९१ ॥ गुरवः क्षपकमेवमनुशासंति—धीर० पर० अन्यैर्दुर्नुचरं ॥ ९२ ॥
 नरय० गाथाचतुष्कं स्पष्टं ॥ ९६ ॥ सुवि० हे सुविहित अनंतकायमध्ये आगतगतेन जन्ममरण-
 न्यनंतानि अनंतकृत्वोऽनंतवारान् ॥ ९७ ॥ जन्ममरणरूपांतकहेतुं बिंदु ममत्वं ममेति बुद्धिं शरी-
 रात् ॥ ९८ ॥ अन्नं० गाथा ३ स्पष्टाः ॥ १०१ ॥ विशेषतः पुनः क्षपकः क्षामणान्याह—जगत्प्राहा-
 रो जगदाधारः संघः सर्वोऽपि मम निखशेषं अनिष्टं क्षमत्तु, अहमपि शुद्धः क्षमयामि गुणसमूहयु-
 क्तस्य संघस्य ॥ १०२ ॥ आय० परस्म० सबस्सजी० इय० इत्यनेन पूर्वोक्तप्रकारेण क्षामितातिचा-
 रः ॥ ६ ॥ जंबा० यदशुभं कर्म असंख्येयाभिर्भवत्क्षकोटीन्निर्वहं तदेकसमयेन विधुनोति स्फेद्य-
 ति ॥ ७ ॥ इय० इत्येवं यथोक्तं तथा विहारिणः साधोर्विघ्नकारिणी वेदना समुत्तिष्ठति, तस्या वि-
 धापनार्थं निर्यामकाः सूर्योऽनुशास्ति ददति ॥ ८ ॥ जह० आरोपित आत्मनि आराधनाविस्तरो
 यैः, अप० कृतपादपोषगमाः, गिरिप्राग्भारं, द्वितीयाऽम् लोपः ॥ ९ ॥ धिह० धृतौ संतोषेऽत्यर्थं व-
 र्छकक्षाः प्रगुणतया अनु० प्रधानविहारिणः प्रागुक्ताः आपददंष्ट्रगता अपि साधयंति उत्तमार्थं सु-
 कोशलदायः ॥ १० ॥ किंपु० विशेषोपसर्गरहितत्वेन तद्भावे वा सिद्धान्तश्रुत्या च संगतं आतिरौद्र-

रहितं मनो येषां तैः किं न निस्तीर्यते ? अपि तु निस्तीर्यत एव ॥ ११ ॥ लुब्धुः त्यक्तदेहग्रहाः ॥ १२ ॥ पोरा० पुरातन्यो रोगजराद्या वेदनाः प्रत्युपन्नाः क्षुत्पिपासादिकाः, कर्मैव कलंकमशुभवस्तु तस्य वल्ली संतानं, अन्योऽपि हस्त्याखण्डोऽङ्केशेनैव वल्लीस्रोटयति ॥ १३ ॥ जं अ० लुब्धवासमात्रेण कालेनेति गम्यते ॥ १४ ॥ अष्ट० अष्टविधकर्ममूलां पापं यदार्जितं ॥ १५ ॥ एवं० एवं मृत्वा धीराः संस्तरके गुरोर्गुणैर्गिरिष्टे गुरवो धीरा इत्यस्य विशेषणं वा, तृतीयप्रवेन तेनैव प्रवेन वा सिद्ध्युः क्षीणकर्मरजसः ॥ १६ ॥ गुत्ती० संघो० संघो मुकुट इव मुकुटः, किञ्चूतः ? संयमतपोनिगमा एव यत्कनकं तेन कृत इति विशेषणं ब्रह्मविभक्तिकं साम्यासं सामागिकं चार्शिमित्यर्थः, तदादिरूपैस्त्रिभि रत्नैः प्रत्योपितैः परिकर्मि तैर्महर्षः, प्रत्योपितशब्दस्य परनिपातः प्राकृतत्वेन, मुकुटो हि ज्वरविषापहारादिमणिसंपर्कान्नुणाल्यः कनककृतशिखरत्रयोऽपि रत्नत्रयालंकृतश्च भवति श्रीसंघः, केषां मुकुटो भवतीत्याह—सैद्राणामपि देवानां, क ? सदेवेति लोकमध्ये देवमनुजसुरेषु सत्स्वपीति प्रावः किञ्चूतः ? दुर्लभतपस्तापविशुद्धः कर्ममलापनयनात्, ननु संघस्य मुकुटमावतास्तु, महा-मुकुटत्वं नितरां विशुद्धत्वं च पुनः सुवर्णादिघटितमुकुटस्यैवेत्याशङ्क्याह—सुवि० स संघ एव सुवि-

शुद्धो महामुकुटो न तु सुवर्णोदिमुकुटस्तस्याभिमानानुरागादिदृष्टिहेतुत्वेन कर्ममलोपचयकारित्वा-
 त्, उद्धतहतरो विमुद्धो—विमुद्धो तो महामुल्लङ्घोत्ति पाठांतरे त्वेवं व्याख्या—संघमुकुटः सेंद्राणा-
 मपि देवानां उल्लङ्घतरः, क सदेवेति प्राग्वत्, विशुद्धः कर्ममलोपगमनात्, ततः संघमुकुटादन्यो
 महानपि मुकुटः सुवर्णोदिकृतोऽविशुद्ध एवाभिमानादिहेतुत्वेन कर्मोपचयकारित्वात् ॥ १८ ॥ इन्द्रं
 लोगं चंदं दह्यतापि श्रीष्मे कालमरणशिलाकायां कवह्यत्ति मंन्कपचनिका, सूर्येणैव तपःकिरण-
 सहस्रप्रचंडेन, चंडेणैव सौम्यलेश्याचंद्रिकाभ्यधिकेन कषायलोकविजयं कुर्वता ध्यानोपयोगयुक्तचि-
 तेन विभूतिमता चित्रेण चित्रनाम्ना प्रसिद्धेनान्येन महर्षिणा चंद्रकवेधं राधावेधनं दुर्लभं लब्धं
 केवलसदृशं केवलज्ञानरूपं समालत्ति केवलज्ञानेन सममायुः परिद्वोणं उत्तमलेश्यानुगतः ॥ १९ ॥
 यावत् ॥ २१ ॥ एवं पूर्वोक्तप्रकारेण मयाभिष्टुताः स्तुताः संस्तारकगर्जेऽमारूढाः संतः सुसमं न-
 रेंद्रा हि भौदगर्जेन्द्रस्कंधमारोहंति, सुखस्य मुक्तिमुखस्य शुभस्य वा संक्रांतिं संसारदुःखाद्वानिःसृत्य
 प्राप्तिं मम ददतु ॥ १२२ ॥ इति श्रीसंस्तारकप्रकीर्णकावचूरिः समाप्ता, कृतिरियं श्रीगुणरत्नसूरिपादा-
 नां, श्रीरस्तु ॥ आ ग्रंथो श्रीजामनगनिवासी पंक्ति हीरालाल हंसराजे पोताना नापखानामां बाप्याडे.

॥ इति श्रीविविधपयन्नावचूस्टीका समाप्ता ॥

